ROCZNIK

POMORSKIEJ IZBY ROLNICZEJ

1929/30

TORUŃ 1931

NAKŁADEM POMORSKIEJ IZBY ROLNICZEJ
CZCIONKAMI DRUKARNI ROBOTNICZEJ W TORUNIU

ROCZNIK

POMORSKIEJ IZBY ROLNICZEJ

1929/30

T O R U Ń 1 9 3 1

NAKŁADEM POMORSKIEJ IZBY ROLNICZEJ
CZCIONKAMI DRUKARNI ROBOTNICZEJ W TORUNIU.

I.
SKŁAD POMORSKIEJ IZBY ROLNICZEJ, SPIS URZĘDNIKÓW I KRONIKA.

1. SKŁAD POMORSKIEJ IZBY ROLNICZEJ.

Zarząd.

Prezes:

Dr. Kazim. Esden-Tempski, Brzezinko, pow. toruński.

Zastępca Prezesa:

Dr. Konrad Siudowski, Przydatki, pow. brodnicki.

Członkowie Zarządu:

1. Stefan Dąbrowski, W. Donimierz, pow. morski. 2. Jan Donimirski, Łysomice, pow. toruński. 3. Józef Hasse, Nowacerkiew, pow. starogardzki. 4. Franc. Szałach, Rychnowo, pow. wąbrzeski. 5. Konstanty Januszewski, Błądzim, pow. świecki.

Zastępcy:

1. Leon Wicki, Kłosowo, pow. kartuski. 2. Wacław Hulewicz, Papowo Toruńskie, pow. toruński. 3. Tomasz Komierowski, Komierowo, pow. sępoleński. 4 Stefan Sowiński, Trzeńskie Pole, pow. chełmiński. 5. Jan Główczewski, Jeziorki, pow. chojnicki.

Członkowie Zwyczajni wybrani przez Sejmiki Powiatowe:

Anczykowski Leon, Mikołajki, pow. lubawski. Bagiński Kazimierz, Toruń,pow. toruński. Balcerowicz Józef, Lisewo, pow. wąbrzeski. Ks. Senator Bolt Feliks, Srebrniki, pow. wąbrzeski, Czarnowski Wincenty, Zapędowo, pow. chojnicki. Czarnecki Albin, Młyniec, pow. toruński. Czypicki

Witold, Przęsławice, pow. grudziądzki. Głodek Jan, Krąg, pow. starogardzki. Górski Jan, Mirotki, pow. starogardzki. Haertlé Stan., Lipienek, pow. chełmiński. Hasse Jan, Pomyje, pow. tczewski. Jarzębski Kazimierz, Krzemieniewo, pow. lubawski. Kallas Teofil, Jeleńcz, pow. tucholski. Kamiński Aleks., W. Turza, pow. działdowski. Kentzer Tadeusz, Lipniczki, pow. toruński. Kolarz Antoni, Toruń, pow. toruński. zrzekł się mandatu z powodu opuszczenia Pomorza. Kowalski Teofil, Płużnica, pow. wąbrzeski. Krause Józef, Pierwoszyno, pow. morski. Krzywoszyński, Trzemeszno, Woj. Pozn. Lambert Kazimierz, Jakóbkowo, pow. lubawski. Lerchenfeld Tadeusz, Żychce, pow. chojnicki. Łącki Andrzej, St. Kiszewa, pow. kościerski. Łęgowski Wacław, Zieleń, pow. wąbrzeski Wichnowski Józef, Koźminń, pow. kościerski. Murawski Aleksander, Kuligi, pow. brodnicki. Niklas Józef, Goręczyno, pow. Kartuski. Patuła Jan, Kiełp, pow. chełmiński. Pliński Józef, Swarzewo, pow. morski. Prądzyński Łucjan, Skarpa, pow. sępoleński. Raabe Czesław, Piaseczno, pow. gniewski. Rakowski Stan., Żalno, pow. tucholski. Rudowski Wacław, Klonówka, pow. starogardzki. Rzyski Andrzej, Pusta Dąbrówka, pow. brodnicki. Ks. Sadowski Anast., Wygoda, pow. kartuski. Ks. Schulz Alfons, Konarzyny, pow. chojnicki. Schweitzer Bol., Witunia, pow. sępoleński. Serożyński Aug., Lekarty, pow. lubawski. Sojecki Józef, Orzechowo, pow. wąbrzeski. Wiecki Franc., Serock, pow. świecki. Wojciechowski Franciszek, Lulkowo, pow. toruński. Zalewski Antoni, Tuszewo, pow. grudziądzki. Zieliński Aleks., Rudno, pow. gniewski. Żurek Walenty, Czarnowo, pow. toruński.

Członkowie mianowani przez Ministerstwo Rolnictwa.

Hering Paweł, Mirowo, pow. kościerski. Inż. Kowalski Stan., Dębowa Łąka, pow. wąbrzeski. Dr. Koerner Fryd., Mlewiec, pow. wąbrzeski. Zan Tomasz, Grudziądz, Dyrektor Państw. Banku Roln. Prof. St. Studniarski, Poznań-Sołacz, ul. Mazowiecka 43. Jaroszyński Jan, Tczew, Starostwo. Inż. Jan Kreft, Kosobudy, pow. chojnicki. Waligóra Wład., Pap. Biskupie, pow. toruński. Tebinka Zygmunt, Parszkowo, pow. morski. Prof. Dr. Kosiński Ignacy, Warszawa. Lewicki Jan, Bobowo, pow. starogardzki.

Komisje Wydziałowe.

I. Komisja Budżetowa:

Jan Hasse, Ks. Senator Bolt, Wacław Hulewicz, Franciszek Wiecki, Albin Czarnecki, Tomasz Komierowski, Tomasz Zan, Witold Czypicki, Andrzej Łącki, August Serożyński, Zygmunt Tebinka, Józef Sojecki.

Z prawem kooptowania czterech dalszych członków.

II. Komisja Kasowo-Rewizyjna:

Ksiądz Sadowski, Antoni Zalewski, Lucjan Prądzyński, Jan Patuła, Tadeusz Lerchenfeldt.

Personalja.

Wacław Dykier, Dyrektor Pomorskiej Izby Rolniczej. Inż. Michał Wyrobisz, naczelnik wydziału administracyjnego i zastępca dyrektora. Inż. Józef Buczek, naczelnik wydziału wytwórczości roślinnej. Inż. Juljan Diffenbach, kierownik Zakładu doświadczalnego w Dźwierznie. Inż. Władysław Jacyna, naczelnik wydziału oświaty rolniczej. Michał Bernakiewicz, dypl. leśn., naczelnik wydziału leśnictwa, Maksymiljan Szczepski naczelnik wydziału wytwórczości zwierzęcej. Inż. Zygmunt Szadurski naczelnik wydziału meljoracyj rolnych. Cezary Jankiewicz naczelnik wydziału rachunkowości gospodarczej. Mgr. Jan Głębowicz naczelnik wydziału ekonomicznego i prawnego.

SZKOŁY ROLNICZE.

Inż. Kazimierz Zarzycki, dyrektor szkoły w Bielawkach (szk. półtoraroczna). Inż. Franciszek Komar, dyrektor szkoły w Brodnicy (szkoła dwuzimowa). Józef Pieszczoch p. o. dyrektora szkoły w Byszwałdzie (szk. dwuzimowa). Inż. Stanisław Adamiec, dyrektor szkoły w Kałdusie (szk. dwuzimowa). Inż. Leopold Różański p. o. dyrektora szkoły w Kościerzynie (szk. dwuzimowa). Inż. Józef Liszka p. o. dyrektora szkoły w Kowalewie (szk. dwuzimowa). Teofila Gorgoniówna, kierowniczka szkoły żeńskiej w Kowalewie (szk. 1-roczna). Inż. Stanisław Piechociński, dyrektor

szkoły w Pawłowie (szk. dwuzimowa). Inż Andrzej Mik-
siewicz, dyrektor szkoły w Pucku (szk. dwuzimowa). Paweł
Jagła, dyrektor szkół polskiej i niemieckiej w Świeciu (szk.
polska — dwuzimowa,— niem. — jednoroczna). Helena Bu-
rzańska, kierowniczka kursu gosp. dom. i hotelarstwa
w Redłowie (pow. morski). Marja Reymanówna, kierowni-
czka kursu gosp. dom. w Sampławie.

KRONIKA.

Zebrania Rady Pomorskiej Izby Rolniczej odbyły się w okresie sprawozdawczym 23. X. 1929., 14. I. 30. i 20. III. 30. Rada Izby po raz pierwszy wybrana na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22. III. 1928 r. o Izbach Rolniczych, wybrała prezesa Izby, Zarząd oraz Komisję budżetową i kasowo-rewizyjną.

Posiedzenia Zarządu odbyły się w roku 1929: 14 maja, 4 czerwca, 25 czerwca, 7 września, 31 października, 6 grudnia; w roku 1930: 22 lutego, 14 marca.

Rewizja kasy i ksiąg odbyła się 25 lutego 1930. Poprzednio przez 3 dni badał księgi zaprzysiężony rewizor.

Komisje Wydziałowe odbyły następujące posiedzenia: komisja dośw. w Dźwierznie dnia 2 września 1929 r., komisja finansowo-budżetowa 26 lutego i 20 marca 1930 r.

Posiedzenia innych komisyj wydziałowych nie odbyły się z powodu ukończenia kadencji i zarządzonych wyborów do Izby Rolniczej.

Posiedzenie międzywydziałowe odbyło się 11 kwietnia 29 r. Konferencje z udziałem Pom. Tow. Rolniczego 12 kwietnia, 11 października.

Konferencja nauczycieli szkół roln. P. I. R. — 10 maja 1929 r. Obrady przedstawicieli biur rachunkowych, organizacyj roln. 15, 16 października 1929 r.

Konferencja w sprawie cła na masło 20. kwietnia 1929 r. Konferencja w sprawie kredytu dla Spół. handlu drobiem 5 lipca 1929 r. Konferencja w sprawie zbożowej 23 stycznia 1930 r. Konferencja w sprawie budowy mlecz. w Gdyni 5 listopada, 10 grudnia 29 r.

Lustracja Izby Rolniczej z ramienia Min. Rolnictwa ze współudziałem Pom. Urzędu Wojewódzkiego odbyła się — z przerwami od 29 kwietnia do 13 maja 1929 r.

16 maja 1929 r. odbyło się otwarcie Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu, w którem brał udział jako przedstawiciel Izby Rolniczej p. Prezes Dr. Esden-Tempski.

Od 16—19 listopada 29 r. odbyła się w Toruniu zorganizowana przez Izbę IV.. Pomorska Wystawa drobiu, zwierząt futerkowych, psów i królików.

Dnia 15 i 16 lutego 30 r. odbył się uroczysty obchód Dziesięciolecia odzyskania przez Polskę Pomorza, który zaszczycił swą obecnością Prezydent Rzeczypospolitej Ignacy Mościcki.

W styczniu 1930 r. minął dziesięcioletni okres powołania p. Dr. Esden-Tempskiego na Prezesa Pomorskiej Izby Rolniczej.

Karta żałobna.

Dnia 28 kwietnia 1929 r. zmarł w czasie wiecu protestującego przeciwko niemieckim zakusom na Pomorze ś.p. Dr. Józef Wybicki, b. Minister b. Dzielnicy pruskiej i Pomorski Starosta Krajowy, członek Rady Izby. Zgon tego zasłużonego i cieszącego się powszechnem poważaniem Męża odbił się głośnem echem nie tylko na Pomorzu, lecz i w całej Polsce.

II.
SPRAWOZDANIE OGÓLNE.

WSTĘP.

W niezwykle ciężkiej dla rolnictwa chwili wypada mi napisać wstęp do niniejszego sprawozdania Pomorskiej Izby Rolniczej.

Kryzys rolniczy w Polsce pogłębił się do tego stopnia, że stał się kryzysem gospodarczym całego kraju. Nic tak jak obecne przesilenie nie dowodzi naocznie, jak handel i przemysł w Polsce zależne są od położenia rolnictwa. Pod wpływem katastrofalnie niskich cen ziemiopłodów podstawy produkcji rolnej się chwieją — i już jesteśmy świadkami jak handel i przemysł w Polsce się załamują: liczba bankructw i nadzorów sądowych się mnoży, a cyfra bezrobotnych rośnie.

Jednakże nasz kryzys gospodarczy jest tylko odcinkiem kryzysu gospodarczego na świecie. We wszystkich dziedzinach światowego gospodarstwa ciąży nadprodukcja, względnie zmniejszenie się lub przesunięcie się konsumcji. Czytajmy sprawozdania gospodarcze z Paryża, Londynu lub Berlina, z Ameryki lub Europy: w głównych towarach handlowanych na rynkach międzynarodowych notuje się ogromne załamanie się cen.

Są to pośrednio skutki wojny, która wciągnęła w swój wir prawie wszystkie Państwa świata. Wszyscy pamiętamy

jej spustoszenie gospodarcze. Brak towarów we wszystkich dziedzinach dał się odczuwać niezmiernie. Rolnictwo jak i przemysł całego świata zobaczyły tylko jeden cel: produkować jak najwięcej, by zaspokoić ogólny głód towarowy. Po 10 latach trwania tego napięcia produkcyjnego nadeszła chwila przesycenia się rynków nadmiarem towarów. W tym stanie jesteśmy obecnie.

Dwa urodzajne prawie na całym świecie lata z obfitemi żniwami zbiegły się z nadprodukcją towarów przemysłowych; tem tłumaczy się nadzwyczajna ostrość obecnie przeżywanego kryzysu gospodarczego świata.

Z powyższego mogłoby wynikać, jakoby lekarstwem na nadprodukcję rolniczą miało być proste ograniczenie produkcji. Toć nieraz słychać nawet wśród poważniejszych rolników słowa „o klęsce urodzaju", więc czyż pragniemy nieurodzaju lub ograniczenia produkcji rolniczej? Nikt na takie pytanie twierdząco nie odpowie! Chcemy natomiast mieć opłacalną produkcję. Musimy produkować taniej — ale nie gorzej, chcemy produkować towar jakościowo lepszy, bo lepiej płatny; musimy produkować różne rodzaje towarów, by ryzyko nasze tkwiące w dobrym i złym urodzaju, w korzystnej lub niekorzystnej konjunkturze się rozłożyło na większą różnorodność naszych produktów. Tylko zupełny analfabeta gospodarczy sobie powie: nie dam krowie jeść, bo masło jest tanie i mi się pasza nie opłaca. Droga pasza może się nie opłacać, ale wtedy tkwi zagadnienie głębiej, mianowicie: jak zdobyć tańszą, ale równie dobrą paszę. A zatem zastąpić kupną paszę, na której zarabia fabrykant, kupiec i pośrednik i która w swej wędrówce z fabryki do pyska zwierzęcia kilkakrotnie obciążona jest podatkami — zastąpić kupną paszę, dobrą paszą własnej produkcji. Zawsze mając na uwadze, że nawet najtańsza pasza nie opłaci się przy rocznym udoju 1000 litrów z krowy, a nawet droga pasza może się opłacić przy 4.000 litrach udoju.

Żadnym kryzysem rolniczym i nigdzie nie zostało zachwiane podstawowe panowanie prawa ekonomicznego

o opłacalności produkcji. Tylko ten produkuje, komu się to opłaca. Dotychczas jednakże dostateczna opłacalność polegała na produkowaniu jak największych ilości towaru rolniczego; teraz zupełnie widocznie przesuwa się opłacalność od masy do jakości. Każdy mi przyzna, że 4000 litrów mleka o 2 proc. tłuszczu są gorsze od 2000 litów mleka o zawartości 4 proc. tłuszczu. Gospodarz zatem poważnie zastanawiać się musi nad produkowaniem coraz doskonalszego towaru, pamiętając, że mniejsza ilość doskonalszego towaru może się lepiej opłacać, odrzucać mu większy zysk, jak duża ilość towaru gorszego.

Co w warunkach poszczególnego gospodarstwa jest produktem lepszym — co produktem gorszym, tego zgóry powiedzieć nie można, to tylko wykazać mogą: dokładna znajomość objektu, wielka wnikliwość w poszczególne zagadnienia i skrupulatna kalkulacja. Produkcja inwentarzowa, oparta na paszach wyprodukowanych we własnem gospodarstwie, jest w pewnych warunkach najogólniejszą poprawą dochodowości gospodarstwa, szczególnie małorolnego. Pewien gospodarz na Kaszubach, należęcy do kontroli mleczności przy Izbie i opierający swą oborę na stacji buhaja, założonej przez Izbę, mając 80 mórg i 5 krów, produkuje z nich rocznie 25.000 litrów mleka o zawartości 3,73 proc. tłuszczu. Za samo mleko zatem bierze — licząc tylko 4 grosze za jeden procent tłuszczu — ca 3.500 zł. rocznie, czyli przeszło 290 zł. miesięcznie, nie ulega dla mnie wątpliwości, że to jest główny dochód tego gospodarstwa i że w tym dochodzie mieści się bardzo poważny procent czystego zysku, mimo niezbyt dobrej konjunktury na nabiał. Gospodarzowi temu można tylko powinszować efektu jego pracy i dobrej gospodarczej orjentacji.

W innym wypadku chów drobiu na większym majątku przyniósł w ubiegłym roku ca. 4.000 zł. brutto, a po policzeniu wszelkich wydatków i pasz, kupowanych za gotówkę od majątku, ca 1.300 zł. czystego dochodu. Jest to znowu dowód na to, że umiejętnie postawiona, choć dro-

bna gałąź gospodarstwa, może się dobrze opłacić. Zysk z drobiu w małem gospodarstwie w porównaniu z zyskiem w majątku dużym, byłby naturalnie większy, przyjmując oczywiście równie umiejętne prowadzenie.

Są zatem skargi w naszych gospodarstwach, trzeba umieć tylko do nich dotrzeć i umiejętnie wyzyskać. Umyślnie podaję przykłady dla drobnych rolników dostępne, bo nieraz zarzuca się Izbie, że drobny rolnik z niej nie ma dostatecznych korzyści. To są przykłady wzięte z życia, każdy o ich prawdziwości może się przekonać. Należy tylko umiejętnie korzystać z urządzeń Izby, korzystajcie z nich nietylko formalnie, ale z całem wniknięciem w tajniki pracy gospodarczej — a zrozumiecie, jak bałamutne są nieraz słyszane słowa, że Izba nic rolnikowi nie daje. Izba istotnie nie daje nikomu gotówki do ręki, ale Izba daje oparcie i wskazówki, jak ze swego warsztatu wyprodukować gotówkę.

Tego trzeba naturalnie się nauczyć, ale to już bezpośrednio od każdego zależy. Obecnie, gdy 10 lat minęło od chwili powstania Pomorskiej Izby Rolniczej, robiąc rachunek sumienia, trzeba sobie zdać sprawę, że w tym czasokresie około 3.600 uczniów, braci, synów, córek naszych, uczęszczało do szkół rolniczych Izby i około 2.000 opuściło szkoły i kursa z egzaminem końcowym. Chłopcy ci i dziewczęta te, to nasz dorobek kulturalno-rolniczy. Zwiedzajmy szkoły, przy okazji egzaminów rocznych, a przekonamy się, ile teoretycznych i praktycznych korzyści uczniowie nasi ze szkół i kursów wynoszą do gospodarstw, które później mają poprowadzić.

Zdając sobie całkowicie sprawę z wielkiej grozy położenia gospodarczego rolnictwa na Pomorzu, mam jednak dosyć optymizmu, by wierzyć, że duża większość braci od pługa pokona piętrzące się trudności. Rolnik polski tak przywiązany jest do ziemi, tak instynktownie wczuwa się

w tętno swojego warsztatu, że nieraz nawet bez należytej świadomości obiera drogę właściwą, chroniącą go od niespodzianek. Jego instytucje rolnicze, choć, jak on, biedujące nieraz, jednak dają mu podporę i wskazania, jak postawić należycie swój warsztat, jak syna i córkę wychować i wykształcić na porządnych gospodarzy.

Toruń, w styczniu 1931 r.

Dr. Kazimierz Esden-Tempski
Prezes.

WARUNKI GOSPODARCZO-ROLNICZE.

(opracowane przez Wydział Ekonomiczny Pomorskiej Izby Rolniczej.)

1. Powierzchnia uprawy i zbiory w roku gospodarczym 1928/29.

Rok gospodarczy 1928/29 był dla rolnictwa wyjątkowo trudny. Rozpoczęcie roku gospodarczego 1928/29 schodzi się bowiem z początkiem coraz to pogłębiającego się kryzysu, jaki przechodzi obecnie rolnictwo.

Pod względem atmosferycznym rozpoczął się on korzystnie, jednakże następnie wyjątkowo ciężka zima naraziła rolnictwo na bardzo poważne straty.

W miesiącach jesiennych warunki atmosferyczne były, jak zaznaczono, korzystne. Aczkolwiek zasiewy zbóż ozimych nieco się opóźniły z powodu późnych żniw i utrudnionej obróbki roli, spowodowanej suszą w miesiącach pożniwnych, to jednak ciepła pogoda w październiku i listopadzie oraz dostateczna ilość opadów sprzyjały wegetacji, to też stan ozimin przedstawiał się z końcem listopada dobrze. Również przebieg pogody w grudniu był na ogół korzystny, gdyż znaczniejsze opady śnieżne chroniły zboże przed mrozami, które nastąpiły w tym miesiącu, a zwłaszcza w styczniu. Miesiąc luty był wyjątkowo mroźny.

W drugiej dekadzie lutego mrozy dochodziły do —35°C, a trwały przez cały niemal marzec. Ogromne opady śnieżne w tych miesiącach spowodowały wielkie bardzo utrudnienie komunikacyjne. Z powodu tych utrudnień dawał się wielokrotnie na wsi odczuwać brak węgla, co znacznie utrudniało, wzgl. nawet nie pozwalało na przeprowadzenie młocki. Z tych powodów ucierpiały wszelkie odstawy ziemiopłodów i dostawy dla rolnika środków produkcji na okres wiosenny.

Skutkiem silnych opadów śnieżnych i wielkich mrozów powstały również znaczniejsze szkody w zakopcowanych okopowych oraz straty w zasiewach i ogrodach przez wymarznięcie a poważniej ucierpiał również stan inwentarzy żywych szczególnie trzody chlewnej z powodu niedostatecznego zaopatrzenia przed niespodziewanie silnymi mrozami.

Wiosna rozpoczęła się wyjątkowo późno, skutkiem czego opoźniły się zasiewy latowych zbóż. Widoki na przyszłe zbiory, z powodu powyżej przytoczonych okoliczności, były z początkiem wiosny bardzo niekorzystne. Jednak począwszy od drugiej połowy maja ciepła pogoda oraz duże ilości opadów wpłynęły tak dodatnio na rozwój wegetacji, że nawet zboża ozime, które podczas zimy mocno ucierpiały, rozkrzewiły się dostatecznie a szkody wyrządzone prze zostrą zimę, okazały się przy zbiorach jako stosunkowo nieznaczne. Również stan okopowych, pomimo spóźnionych siewów przedstawiał się średnio.

W ogólności przy stosunkowo sprzyjających warunkach atmosferycznych, zbiory wypadły średnio. W porównaniu do roku ubiegłego (1927/28) zboża chlebowe t. j. żyto a zwłaszcza pszenica wydały plony nieco niższe, natomiast zbiory zbóż jarych były nieco lepsze. Zadawalniający na ogół, aczkolwiek nieco niższy niż w roku ubiegłym, był również sprzęt okopowych. Buraki cukrowe z powodu opóźnionej wiosny rozwijały się początkowo słabo, korzystna jednak i słoneczna pogoda w następnym okresie ich rozwoju wpłynęła na znaczną poprawę ich stanu, a równocześnie przyczyniła się do podniesienia cukrowości, która była wyższa, niż w latach ubiegłych.

W ogólności należy stwierdzić, że żniwa roku 1928/29 wypadły średnio, i gdyby nie ciężkie warunki gospodarcze, wynikające przedewszystkiem z ogromnej depresji cen ziemiopłodów, to sytuacja rolnicza nie byłaby zbyt trudna.

A. Powierzchnia zasiewów.

Poniżej umieszczone porównawcze zestawienie statystyczne ułatwi dokładniejsze zorjentowanie się tak co do powierzchni zasiewów poszczególnymi ziemiopłodami oraz zmian, jakie zaszły pod tym względem w stosunku do roku

poprzedniego. Podług publikacji Głównego Urzędu Statystycznego, ogłoszonych w kwartalniku statystycznym tom VII zeszyt 1 powierzchnia zasiana poszczególnemi ziemiopłodami w roku gospodarczym 1928/29 wynosiła:

Powierzchnia zasiana w ha:

pszenica ogółem		45.955 ha
w tem ozimina	42 675	
jara	3.280	
żyto ogółem		298.435 ha
w tem ozime	295.829	
jare	2.616	
jęczmień ogółem		58.176 ha
w tem ozimy	6.404	
jary	51.772	
owies	71.038	
gryka	1.322	
proso	46	
kukurydza	246	
mieszanki z zbóż na ziarno:		
jęczmień i owies	24.697	
inne	15.610	
groch	15.287	
fasola, bób, soczewica . . .	821	
peluszka na nasienie . . .	3.360	
wyka, bobik na nasienie . .	1.793	
łubin na nasienie	5.185	
seradela „	6.725	
koniczyna „	13.051	
ziemniaki	132,132	
buraki cukrowe	23.397	
len	466	
konopie	495	
rzepak i rzepik	733	
m a k	50	
tytoń	130	
cykorja	8	
koniczyna na paszę	56.743	= 69.385
peluszka „	1.325	
wyka i bobik „	2.347	
seradela „	6.724	
pozostałe pastewne i mieszanki na paszę	2.246	
łąki polne	42.989	= 97.369
„ nizinne	40.867	
„ meljorowane	13.513	

W powyższem zestawieniu Głównego Urzędu Statystycznego pominięto zupełnie powierzchnię uprawy tak

ważnych ziemiopłodów jak buraki pastewne, brukiew, marchew, które to rośliny uprawiane są na Pomorzu w znaczniejszych rozmiarach jako pasza dla zwierząt. O rozmiarach uprawy buraków pastewnych świadczy np. cyfra 10.362 ha podana przez Gł. Urząd Stat. za rok gospodarczy 1926/27.

Porównawcze zestawienie powierzchni zasianej ważniejszemi ziemiopłodami w latach gospodarczych 1928/29 i 1927/28 wykazuje następujące odchylenia:

Nazwa ziemiopłodu	1927/28	1928/29	więcej + lub mniej —	
			w cyfrach absolut.	w %%
Pszenica ozima i jara . . .	48.040	45.955	— 2085	— 0,3
Żyto ozime i jare	288.476	298.435	+ 9959	+ 3,4
Jęczmień ozimy i jary . . .	49.771	58.176	+ 8405	+ 16,9
Owies	68.589	71.038	+ 2449	+ 3,6
Mieszanki ze zbóż na ziarno .	39.045	40.307	+ 1262	+ 3,2
Groch	13.354	15.287	+ 1933	+ 14,5
Ziemniaki	127 041	132.132	+ 5091	+ 4,0
Buraki cukrowe	21.610	23.397	+ 1787	+ 8,3

Jak z powyższego wynika odchylenia są znaczne i podług opinji Izby Rolniczej nie są one zgodne z faktycznym stanem rzeczy. Główny powód tego zdaje się leżeć w tem, że zestawienia w latach 1928 i 1929 nie były przeprowadzone z równą dokładnością, o czem zresztą wspomina w krytycznych uwagach do statystyki zasiewów i zbiorów w roku 1928/29 p. J. Łagoda (patrz kwartalnik statystyczny tom VII zeszyt 1).

B. Zbiory w roku 1928/29.

Zbiory w roku 1929 były, jak to poprzednio już zaznaczono średnie. Podług publikacji Głównego Urzędu Statystycznego zbiory ważniejszych ziemiopłodów w cyfrach absolutnych ogólnego zbioru i przeciętnego zbioru z ha wynosiły:

	ogólny zbiór z ha w q	przeciętny zbiór z ha w q
Pszenica	832.557	18,1
Żyto	3.864.357	12,9
Jęczmień	1.119.546	18,2
Owies	1.235.686	17,4
Mieszan. jęczmienia i owsa na ziarno	472.487	19,1
Mieszanki i inne	301.947	19,3
Groch	225.366	14,7
Koniczyna na nasienie	46.369	3,5
Ziemniaki	14.783.183	112,0
Buraki cukrowe	5.372.822	230,0

Porównanie zbiorów roku 1929 z rokiem poprzednim 1928 wykazuje znaczniejsze obniżenie plonów pszenicy; zmniejszyły się również porównując przeciętne z ha, zbiory żyta; jęczmień, i ziemniaki pozostały mniejwięcej na równym poziomie; natomiast plon owsa znacznie się zwiększył. Poniżej podaje się porównawcze zestawienie przeciętnych zbiorów z ha w liczbach absolutnych i względnych według Głównego Urzędu Statystycznego za lata 1928 i 1929.

	1928		1929	
	w q	w %%	w q	w %%
Pszenica	20,5	100,0	18,1	88,38
Żyto	13,6	100,0	02,9	95,15
Jęczmień	19,5	100,0	19,3	98,67
Owies	15,7	100,0	17,4	110,76
Ziemniaki	113,0	100,0	112,0	99,01

Podobnie jak w roku ubiegłym, Pomorska Izba Rolnicza zwróciła się do swoich korespondentów statystycznych w październiku 1929 o udzielenie jej informacji o wynikach zbiorów. Ankieta miała na celu uzyskanie przez Izbę Rolniczą możliwie wcześnie bardziej szczegółowych danych o zbiorach dla własnej informacji jak również ze względu na konieczność udzielenia odpowiedzi na odnośne zapytania władzom rządowym jak również organizacjom rolniczym.

Poniżej umieszcza się dla umożliwienia porównania liczby otrzymane przez Izbę Rolniczą oraz liczby Głównego Urzędu Statystycznego podług poszczególnych powiatów Woj. Pomorskiego.

Przeciętne zbiory z ha w q w poszczególnych powiatach Woj. Pomorskiego wynosiły:

A. Podług publikacji Głównego Urzędu Statystycznego.

Nazwa powiatów	Pszenica	Żyto	Jęczmień	Owies	Ziemniaki	Buraki cukrowe
Brodnica	17,36	14,53	21,17	19,46	126,11	220
Chełmno.	16,43	14,26	19,30	20,85	116,24	232
Chojnice.	17,46	13,89	15,51	16,41	77,51	203
Działdowo	15,44	12,76	15,15	15,67	118,65	302
Gniew	23,65	19,20	22,18	25,00	112,08	200
Grudziądz	17,61	16,55	22,41	23,71	145,94	256
Kartuzy	15,19	8,52	15,78	12,01	75,59	194
Kościerzyna	13,55	10,17	16,88	13,53	79,97	200
Lubawa	16,69	13,13	18,59	18,59	142,90	200
Morski	23,15	10,96	17,18	15,62	110,36	175
Sępolno	17,85	12,16	15,47	14,32	118,51	216
Starogard	17,71	11,62	18,95	17,81	86,32	187
Świecie	16,30	13,38	17,84	19,18	127,54	220
Tczew	22,95	18,58	23,25	25,31	114,41	211
Toruń	18,14	14,26	20,23	24,71	125,03	240
Tuchola	19,31	13,51	19,47	20,63	108,48	178
Wąbrzeźno	16,99	14;67	18,94	19,04	147,44	232
Przec. dla woj Pomorsk.	18,12	12,94	19,24	17,39	111,88	230,00

B. Podług ankiety Pomorskiej Izby Rolniczej.

Nazwa powiatów	Pszenica	Żyto	Jęczmień	Owies	Ziemniaki	Buraki cukrowe
Brodnica	16,68	14,08	24,80	25,42	115,36	187,64
Chełmno	19,04	17,70	27,76	29,12	161,76	254,80
Chojnice	19,20	13,40	23,20	17,80	111,54	—
Działdowo	16,48	18,12	21,20	20,90	166,84	—
Gniew	22,60	19 28	22,74	27,24	121,76	213,76
Grudziądz	21,28	15,52	26,48	25 80	104,72	229,50
Kartuzy	10,00	9 90	15,86	12 94	98,88	—
Kościerzyna	18,86	16,44	23,82	18,98	84,34	200,00
Lubawa	19,34	14,00	24,84	24,02	112,36	237,60
Morski	16,46	13,28	22,24	18,36	137,70	173,34
Świecie	16 74	13,68	20,12	21 50	110,24	204,02
Sępolno	19,64	16,56	27,22	25,08	140,18	208,26
Starogard	17,94	14,80	18,38	20,58	100,44	—
Toruń. . ·	19,44	11,60	25,00	22,36	157,88	—
Tczew.	24,24	18,36	27,90	26,46	136,80	194,26
Tuchola	19,18	15,88	22,26	21,24	113,28	191,74
Wąbrzeźno	19,78	17,68	25,90	27,30	138,38	214,44
Przec. dla woj. Pomorsk.	20,86	16,38	25,40	22,96	129,34	219,10

Uzyskane przez Pomorską Izbę Rolniczą cyfry przeciętnego urodzaju są nieco wyższe dla zbóż i ziemniaków za jednym wyjątkiem buraków cukrowych. Rozbieżność w cyfrach tłumaczy się większą liczbą korespondentów, jaką posiada Izba Rolnicza, i przez to uzyskaniem szerszej podstawy dla wyliczenia przeciętnych.

Ze względu na duże znaczenie, jakie posiada cukrownictwo dla uprzemysłowionych gospodarstw rolnych podaje się poniżej zestawienie porównawcze plantacji roku 1929 buraków cukrowych i wytwórczości istniejących obecnie na terenie Pomorza 5 cukrowni z przedostatnim rokiem przed wojną 1913. Z zestawienia powyższego wynika, iż tak obszar plantacji, jak również i wytwórczość cukru znacznie przekroczyły poziom osiągnięty przed wojną.

Cukrownie Województwa Pomorskiego.

a) kampanja 1913/14.

Cukrownie	Obszar plantow. buraków	Przerób buraków q = 100 kg.	Wytwórcz. cukru (wart. cukru biał.) q = 100 kg.
Ogołem . . .	17.819	5.377.848	689.637
Chełmża	8.272	2.572.340	320.349
Mełno	2.012	500.250	66.124
Pelplin	2.706	847.658	113.275
Swiecie	2.298	698.600	90.919
Unisław	2.531	759.000	98.970

b) kampanja 1929/30.

Cukrownie	Obszar plantow. buraków	Przerób buraków q = 100 kg.	Wytwórcz. cukru (wart. cukru biał.) q = 100 kg.
Ogółem . . .	21.207	4.867.349	765.146
Chełmża	10.477	2.549.590	412.982
Mełno	2.505	528.159	79.020
Pelplin	3.713	862.620	314.948
Świecie	2.060	402.980	61.203
Unisław	2.752	524.000	76.993

2. Kształtowanie się cen za ziemiopłody.

Konjunktura na rynku zbożowym wykazywała w roku gospodarczym 1928/29 niezmiennie tendencję zniżkową.

Poniższe zestawienie przeciętnych cen rocznych za 4 najgłówniejsze ziemiopłody wykazuje, że przeciętna roczna spadła przy wszystkich niemal ziemiopłodach o blisko jedną czwartą.

Przeciętne roczne w złotych za 100 kg.

Rok gosp.*)	Żyto	Pszenica	Jęczmień	Owies
1928/29	32,49	44,25	35,62	31.31
1927/28	43,81	53,74	43,57	40,82

*) Przez rok gospodarczy rozumie się okres od sierpnia jednego roku do lipca następnego roku.

Jak wykazuje następne zestawienie przeciętnych miesięcznych cen na giełdzie w Poznaniu, depresja na rynku zbożowym w dalszej mierze z nastaniem nowego roku gospodarczego nieprzerwanie się pogłębiała, osiągając niebywale niski poziom cen, wykluczający opłacalność uprawy zboża.

Przeciętne ceny miesięczne w złotych za 100 kg. za 4 najważniejsze ziomiopłody podług notowań giełdy zbożowej w Poznaniu wynosiły:

Rok i miesiąc	Pszenica zł.	Żyto zł.	Jęczmień zł.		Owies zł.
1929					
Styczeń	42.08	33.76	35.00		30.98
Luty	42.07	32.86	34.90		30.84
Marzec	46.39	33.83	34 50		33.26
Kwiecień	46.93	32.88	34.50		32.37
Maj	46.14	28.53	34.50		30.79
Czerwiec	43 38	25.60	—		26.10
Lipiec	49.27	26.17	—		26.59
			browar.	przemiał.	25 45
Sierpień	47.68	26.84	30.75	29.17	
Wrzesień	39.21	24.90	29.57	25,66	22.46
Październik	37.28	24.15	28.28	25.00	22.69
Listopad	38.33	24.91	27.56	25.66	22.72
Grudzień	37.10	26.07	28.25	25.25	21 96
1930					
Styczeń	36.53	23.65	26.77	23.06	18.40
Luty	33.31	19.99	24.13	19.99	16.32
Marzec	33.50	17.81	22.16	18 80	15.80

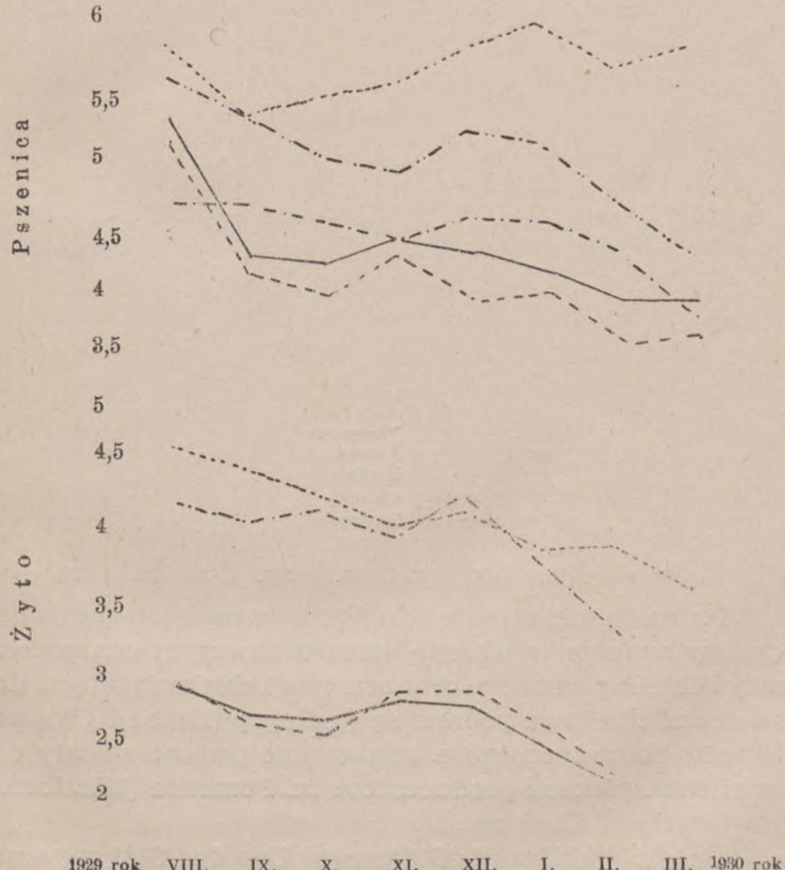
Przeciętne ceny ziemiopłodów za q = 100 kg. w dolarach na rynkach krajowych i zagranicznych.

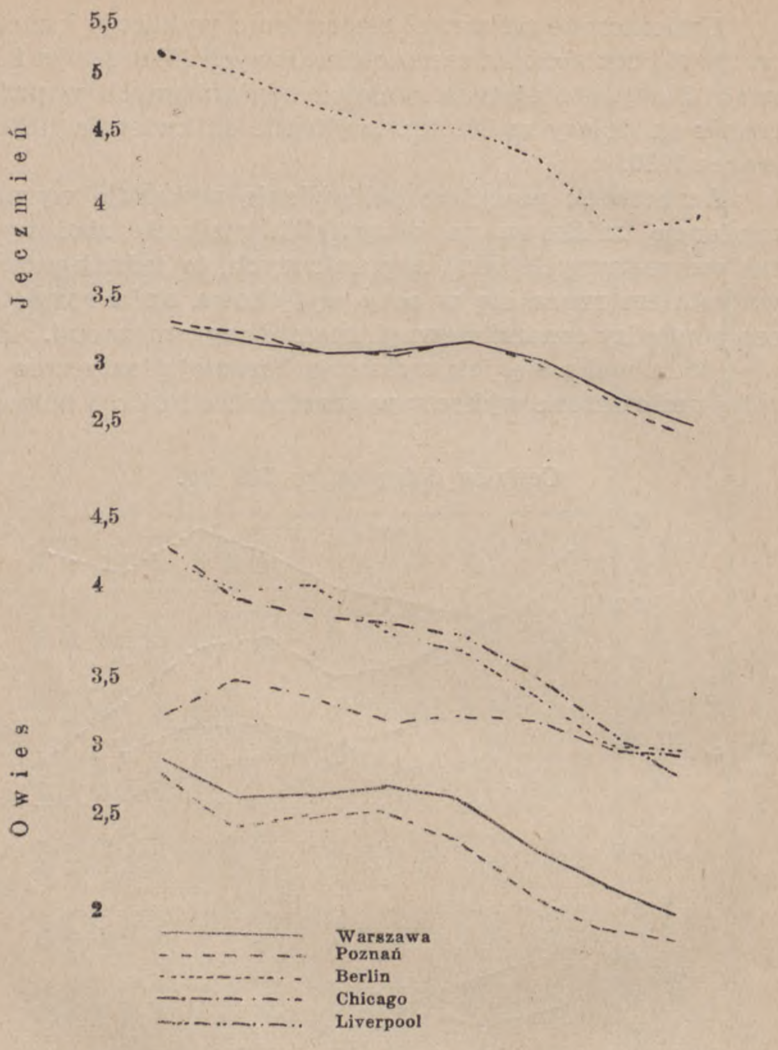
Ziemiopłody — Giełdy		1929 kwiecień	1929 maj	1929 czerwiec	1929 lipiec	1929 sierpień	1929 wrzesień	1929 październik	1929 listopad	1929 grudzień	1930 styczeń	1930 luty	1930 marzec
Pszenica	Warszawa	5,65	5,46	5.18	5,65	5,40	4,47	4.39	4,51	4,44	4,29	4,05	4,00
	Poznań	5,28	5,12	4,90	5,50	5 28	4,36	4,16	4,42	4,09	4,12	3,75	3,77
	Berlin	5,33	5,19	5,14	5,97	5,89	5,41	5,49	5,54	5,77	5,90	5,58	5,72
	Chicago	4,38	3,94	4,10	4,91	4,86	4,82	4,71	4,49	4,64	4,58	4,35	3,90
	Liverpool	4,88	4,59	4,44	5,46	5,67	5,41	5,13	4 97	5,23	5,11	4 70	4,32
Żyto	Warszawa	3,98	3,53	3.22	3,09	3,00	2,81	2,75	2,84	2,79	2,49	2,24	2.07
	Poznań	3,70	3,22	2,92	2,95	2,01	2.77	2,67	2,92	2 90	2,66	2,25	2,00
	Berlin	4,92	4,67	4,52	4,81	4,62	4.45	4,25	4 04	4,08	3,86	3,85	3,53
	Chicago	—	3,62	3,40	4,13	4,24	4,10	4,14	3,96	4,21	3,74	3,25	—
	Liverpool	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jęczmień	Warszawa	4,10	3,78	—	—	3,36	3,25	3.15	3,15	3,17	3,07	2,79	2,60
	Poznań	3,88	3,66	3,16	—	3,42	3.31	3,16	3,13	3,18	3,01	2,72	2,49
	Berlin	5,31	5,22	4,28	4,39	5,21	5.13	4,84	4,67	4,64	4,43	3,94	3,97
Owies	Warszawa	4,12	3,85	3,26	3,16	2,92	2,68	2,70	2,77	2,71	2,36	2,13	1,94
	Poznań	3,64	3,47	2,92	3,00	2,83	2,49	2,54	2,59	2,42	2,05	1,84	1,80
	Berlin	4,82	4,63	4,37	4 49	4,25	4,08	4,11	3,81	3,69	3,41	3,08	3,05
	Chicago	3,43	3,23	3,22	3,38	3,20	3,46	3,34	3.20	3.25	3,23	3,08	3,03
	Liverpool	4,68	4,66	4,29	4,48	4,35	4,02	3,92	3,89	3,80	3,54	3,19	2,89

Umieszczone na str. 22 zestawienie wykazuje kształtowanie się cen zbóż na rynkach krajowych (Warszawa i Poznań) i najważniejszych rynkach zagranicznych w przeliczeniu na dolary za 100 kg. w okresie od kwietnia 1929 do marca 1930.

Aczkolwiek powyższe zestawienie wykazuje wyraźną tendencję zniżkową na wszystkich rynkach zbożowych, tak wewnętrznych jak i zagranicznych, to jednak przedewszystkiem rzuca się w oczy wyjątkowa duża rozpiętość cen pomiędzy cenami wewnętrznemi i zagranicznemi. Rozpiętość ta waha się, jak wykazują bardziej plastycznie poniżej umieszczone wykresy w granicach od 2 do 3 dolarów.

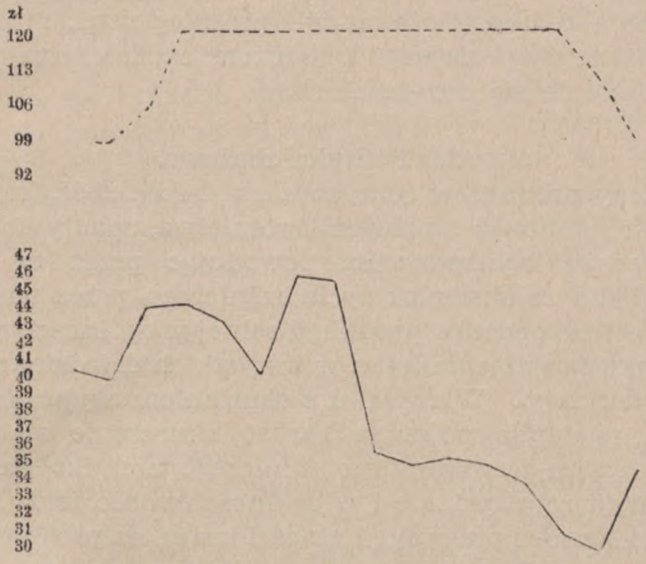
Ceny w dolarach za 100 kg.

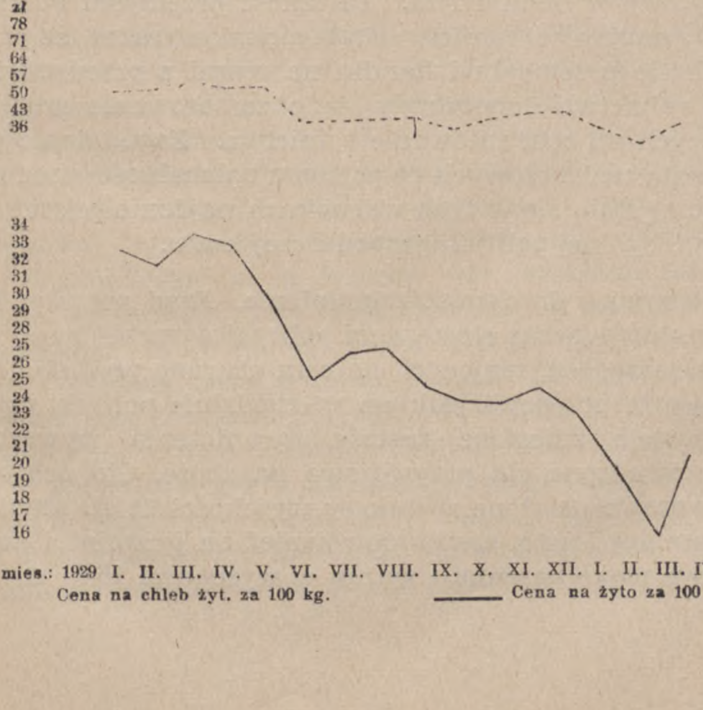
Na następnej stronie (25) pomieszczone jest porównawcze zestawienie w okresie sprawozdawczym cen pszenicy nicy i chleba pszennego oraz cen żyta i chleba żytniego. Ceny za zboża chlebowe podane są podług publikacji Głównego Urzędu Statystycznego a mianowicie podane zostały ceny miejscowe płacone producentom na Pomorzu (Wiadomości statystyczne). Ceny zaś za chleb pszenny ... również z publikacji Głównego Urzędu Statystycznego

Wiadomości statystyczne) a mianowicie podane zostały ceny płacone w Bydgoszczy, które z większych miast, uwzględnianych przez Gł. U. Stat. najbliżej leży Pomorza i gospodarczo najwięcej ciąży do Woj. Pomorskiego.

Rok i mies.: 1929 I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X. XI. XII. I. II. III. IV. 1930

_ _ _ _ Cena na chleb pszen. za 100 kg. ______ Cena na pszenicę za 100 kg.

Rok i mies.: 1929 I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X. XI. XII. I. II. III. IV. 1930

Cena na chleb żyt. za 100 kg. ______ Cena na żyto za 100 kg.

Drugostronnie graficzne przedstawienie cen za surowiec (ceny otrzymane przez producenta za swój produkt) i cen płaconych przez konsumenta za ostateczny produkt (chleb) dobitnie wykazuje niewspółmierność rozwoju tych cen. Wahania cen za zboże w dół (pszenicę wzgl. żyto) tylko w nieznacznym stopniu i z dużem opóźnieniem wpływa na obniżenie się cen na chleb.

3. Polityka zbożowa.

Ceny produktów rolnych a zwłaszcza zbóż, które najbardziej stanowią o położeniu rolnictwa, spadły do niesłychanie niskiego poziomu, powodując przez to fatalne skutki dla całokształtu życia rolniczego przez uszczuplenie nietylko podstaw produkcji rolnej w ogólności, ale również przez osłabienie tętna w wszystkich dziedzinach życia gospodarczego. W związku z obniżaniem się poziomu cen zboża nastąpiło poważne bardzo skurczenie się pojemności rynku wewnętrznego rolniczego nietylko na środki produkcji rolniczej, ale i w ogólności wobec faktu, że rolnictwo stanowi przewagę ludności kraju, na produkty przemysłowe, a skutkiem tego zastój i spadek zatrudnienia w przemyśle, spadek wkładów oszczędnościowych, kryzys kredytowy w handlu i td. Zależność przemysłu i handlu od siły nabywczej rolnictwa stała się tak wyraźna, że przedstawiciele przemysłu i handlu na równi z przedstawicielami rolnictwa dopominały się o zastosowanie środków, mających na celu ratowanie rolnictwa. Zagadnienie podniesienia cen zbożowych do poziomu opłacalności produkcji rolniczej stało się w tych warunkach najdonioślejszem zadaniem ogólnej polityki gospodarczej kraju.

Oceniając doniosłość zagadnienie, Rząd przystąpił do zmiany dotychczas stosowanej polityki agrarnej przez wydanie zarządzeń, mających na celu ochronę produkcji rolniczej a to przedewszystkiem w dziedzinie polityki celnej. Mianowicie zniesione zostały ograniczenia wywozowe, a wprowadzone cła przywozowe na zboże. Cło ochronne przywozowe ustalone zostało w wysokości 11 zł. najpierw na pszenicę i żyto, następnie również na jęczmień i owies, oraz na mąkę pszenną i żytnią w wysokości 16,50 zł.

Zarządzenia te, co należy podnieść z naciskiem, są wyjątkowo doniosłe, gdyż stanowią początek, niejako kamień węgielny, pod nowe nastawienie polityki rolnej. Niestety, nie wywarły one jednak większego wpływu na kształtowanie się cen wewnętrznych a to ze względu na nagromadzone zapasy zboża na rynku wewnętrznym i zniżkową tendencję na rynkach zagranicznych. Ażeby więc odciążyć rynek wewnętrzny od nagromadzonych zapasów i przez to umożliwić korzystniejsze kształtowanie się cen na rynku wewnętrznym wprowadzone zostały premje eksportowe a to rozporządzeniem Ministrów Skarbu, Przemysłu i Handlu oraz Rolnictwa o t. zw. „zwrocie cła" eksporterom zboża w wysokości 6 zł. od 100 kg żyta i jęczmienia, 9 zł. od mąki, kaszy i słodu, a 4 zł. od jęczmienia i owca (Dz. Ust. nr. 76 poz. 574). Rozporządzenie to weszło w życie z dniem 16 listopada 1929 r.

Stosowanie premji w określonej powyżej wysokości, nie wywarło jednak pożądanego skutku, jak to wykazuje zestawienie cen giełdowych podanych w poprzednim rozdziale. Skutek premji był nieznaczny i po krótkotrwałem ożywieniu nastąpił ponowny spadek, nieusprawiedliwiony nawet wahaniami cen światowych.

Naczelną zasadą polityki agrarnej winno być utrzymanie cen na poziomie gwarantującym rolnikowi opłacalność i rentowność produkcji zbożowej, do czego w dziedzinie polityki celnej winny służyć w równej mierze dostatecznie wysokie cła ochronne i ustalenie premij w wysokości cła, które winny być stałym czynnikiem naszej polityki zbożowej ustawowo zagwarantowanym. W związku z rozporządzeniem o zwrocie cła uważano za wskazane scentralizowanie premjowania eksportu w łonie instytucji uprawnionej przez Rząd. Na tej podstawie powołany został do życia Związek Eksporterów Zboża. Działalność Związku Eksporterów Zboża z zakreślonemi zadaniami wydała dodatnie rezultaty i chodziłoby o to, aby i w przyszłości praca Związku z zagwarantowanym znacznym wpływem organizacyj rolniczo-społecznych szła w dotychczasowym kierunku skoncentrowania wysiłków zmierzających do racjonalnego rozwinięcia eksportu zboża,

przy ścisłem przestrzeganiu interesów rolnictwa, i do regulowania eksportu w stosunku do zapotrzebowania zagranicznych rynków zbytu.

Dalszym krokiem do uregulowania podaży zboża było porozumienie polsko-niemieckie co do wywozu żyta zagranicę, wskutek którego nastąpiła pewna regulacja cen na wspólnych rynkach zbytu żyta polskiego i niemieckiego w krajach północnych i które umożliwiło wywóz znaczniejszych partji po cenach, w danych warunkach niezbyt zdeprecjonowanych.

Należy jednak zaznaczyć, że wszystkie powyższe zarządzenia w dziedzinie polityki celnej i handlowej dla podsienia cen zboża na rynku wewnętrznym okazały się niedostateczne a w szczególności dalsze zarządzenia natury doraźnej, jak n. p. stosowanie ulg podatkowych, przewozowych itd. nie wywarły znaczniejszego wpływu na polepszenie kryzysowego położenia rolnictwa.

Celem trwałej poprawy położenia rolnictwa konieczne jest opracowanie programu obliczonego na dalszą metę, który dawałby wytyczne na dłuższy przeciąg czasu, przyczem zmiana programu mogłaby nastąpić dopiero z chwilą zmiany zasadniczych warunków produkcji rolniczej. Rolnictwo bowiem jako zależne w dużej mierze od niedających się przewidzieć warunków przyrodniczych nie jest w stanie normować swej produkcji stosownie do potrzeb rynkowych i istniejącej w danej chwili konjunktury i z tego powodu w znacznie większym stopniu niż dla produkcji przemysłowej konieczne jest ustalenie na dalszą metę czynników gospodarczych i wyraźne ich określenie, ażeby rolnik z góry wiedział, w jakim kierunku należy nastawić produkcję, jakie produkty w danych warunkach mogą liczyć na zbyt, jakie są zasady polityki celnej, na jakie ułatwienia wywozowe może liczyć itd. Należy podkreślić, że obecnie Ministerstwo Rolnictwa, uznając powyższe względy, przystąpiło z początkiem bieżącego roku 1930 do opracowania wespół z organizacjami rolniczemi takiego stałego programi gospodarczego.

4. Warunki zbytu zwierząt rzeźnych i ich pochodnych.

Odmiennie od konjunktury na rynkach zbożowych kształtowały się ceny na rynku zwierząt rzeźnych i należy stwierdzić, że dochody osiągnięte z dziedziny hodowli dorywczo ratowały ciężką sytuację rolnictwa Poziom cen na bydło, a zwłaszcza na trzodę chlewną, utrzymywał się w granicach opłacalności produkcji. Poniżej umieszczone zestawienie przeciętnych cen miesięcznych podług notowań rzeźni miejskiej w Poznaniu wykazuje nawet tendencję zwyżkową przez dłuższy przeciąg czasu. W ogólności zaś stwierdza się dużą stabilizację cen.; wahania w poszczególnych miesiącach nie odbiegają znaczniej od wyliczonej przeciętnej rocznej za rok 1929.

(patrz umieszczone zestawienie na str. 32 i 33)

Do stabilizacji cen przyczyniła się w znacznym stopniu ugruntowana w roku 1929 centrala organizacyjna eksportu trzody chlewnej i bydła p. n. Syndykat Polskich Eksporterów Trzody i Bydła. Podstawy prawne do zracjonalizowania eksportu uzyskał Syndykat przez to, iż eksporterzy, zrzeszeni w Syndykacie, zwolnieni zostali od cła, którem zasadniczo obłożony został wywóz w wysokości 30 zł. od 100 kg. trzody w stanie żywym i bitym (rozporządzenie z dn. 1 lutego 1929 Dz. Ust. Nr. 8 poz. 73). Poczynania Syndykatu, które szły początkowo w kierunku ilościowego uregulowania niezorganizowanego dotąd wywozu trzody na najważniejsze dla nas rynki zbytu w Austrji i Czechosłowacji, miały pewne powodzenie. Przez zawarcie umów z odnośnemi firmami zagranicznemi ustalony został kontyngent wywozowy i na tej podstawie również osiągnięta została stabilizacja cen, gdyż wyeliminowany został towar niedokarmiony i nieodpowiedni do wymogów rynków odbiorczych a przez to nastąpił wywóz towaru kwalifikowanego, uzyskującego odpowiednio wyższe i jednolite ceny. Przez przyznanie organizacjom rolniczym odpowiedniego wpływu we władzach naczelnych Syndykatu zapewniona została zgodna współpraca obu tych czynników. Porozumienie Syndykatu z organizacjami rolniczemi ma przedewszystkiem duże znaczenie dla podniesienia hodowli, ra-

cjonalny bowiem eksport na dalszą metę nie da się pogodzić bez wpływania na kierunek danej gałęzi hodowlanej. W pełnem zrozumieniu tego aksjomatu Syndykat przyjął na siebie obowiązek popierania racjonalnej hodowli przez udzielanie odpowiednich funduszy na te cele. Dla wyjaśnienia podaje się, że bliższe szczegóły dot. powyższej ważnej dziedziny podaje się z tego względu, iż udział Pomorza w cyfrze ogólnego wywozu Polski jest bardzo znaczny, jak to wykazuje kilka poniżej przytoczonych cyfr.

Notowania przeciętn. miesięcznych za 100 kg.
za czas od 1 stycznia

Rok 1929	Bydło								
			Woły		Stadniki			Jałówki	
	Pełnomięsiste woły wytucz. najwyż. wartości rzeźnej	Pełnomięsiste wytuczone woły od lat 4-7	Młode mięsiste niewytuczone i starsze wytucz.	Miernie odżyw. młode i dobrze odżyw. starsze	Pełnomięsiste wyrosłe najwyższej wartości rzeźnej	Pełnomięsiste młodsze	Miernie odżyw. młodsze i dobrze odżyw. starsze	Pełnomięsiste wytucz. krowy najw. wart. rzeźn. do l. 7	Starsze wytucz krowy i mniej dobre krowy i jałów.
Styczeń . .	165,—	156,—	137,—	120,—	149,—	135,—	121,—	159,33	140,66
Luty . . .	163,66	149,—	—	—	150,50	136,50	121,75	158,75	139,66
Marzec . .	160,—	145,—	127,50	—	149,25	137,60	121,16	154,20	143,50
Kwiecień .	163,—	151,33	133,—	—	152,33	141'—	127,33	163,—	150,66
Maj. . . .	158,33	145,80	130,—	105,—	153,50	139,50	123,75	143,75	127,75
Czerwiec .	166,25	150,75	—	—	163,25	150,75	132,33	156,25	135,50
Lipiec. . .	162,50	151,—	—	—	160,—	147,33	128,—	147,33	135,66
Sierpień . .	165.—	154,50	—	—	164,—	153,50	133,50	155,50	140,50
Wrzesień .	166,66	153,60	—	—	165,60	150,60	132,—	152,50	132,60
Październik	—	—	—	—	163,75	147 25	127,—	163,88	133,20
Listopad. .	—	152,—	124,—	113,—	154,25	140,25	118,75	157,50	128,76
Grudzień .	—	152,—	123,—	105,—	147,60	135,—	116,—	149,28	123,25
Średnia przeciętna roczna . .	163,36	151,13	129,08	110,75	156,09	142,90	125,22	155,11	135,98

Podług statystyki przewozów kolejowych wywieziono z stacji położonych w obrębie Dyrekcji Gdańskiej w roku 1928 213.812 sztuk, co stanowi 16,7% ogólnego eksportu Polski w roku 1928. W roku zaś 1929 (od 1 marca do 31 grudnia 1929) podług zestawień Syndykatu Polskich Eksporterów Trzody i Bydła udział Pomorza i Województwa Poznańskiego łącznie w ogólnym wywozie trzody do Austrji i Czechosłowacji wynosił 24,4% (204,272) sztuk). W eksporcie bekonów do Anglji udział Województwa Pomorskiego

żywej wagi według giełdy w Poznaniu
do 31 grudnia 1929 r.

rogate										
krowy	Cielęta			Owce			Świnie			
Miernie odżywiane krowy i jałówki	Najprzedniejsze cielęta tuczone	rednio tuczone cielęta i ssaki najlepszej jakości	Mniej tuczone cielęta i dobre ssaki	Jagnięta tuczne i młodsze skopy tuczne	Star. skopy tuczn. liche jagnięta tucz. i dob. odż. mł. owce	Miernie odżywiane skopy i owce	Pełnomięsiste od 120 — 150 żywej wagi	Pełnomięsiste o l 100 — 120 kg. żywej wagi	Pełnomięsiste od 80 — 100 kg. żywej wagi	Mięsiste ponad 80 kg. żywej wagi
114,33	166,—	160,33	140,33	141,—	127,33	104,66	200,66	193,66	183,66	172,66
123,—	175,75	162,50	150,25	150,50	138,—	117,50	209,00	203,00	196,62	188,25
126,60	172,80	157,60	146,20	162,33	137,60	117,40	219,80	215,20	205 60	196,80
138,33	155,33	141,—	129,66	152,66	139,33	120,—	244,	237.66	230,33	222,33
107,75	170,00	152,25	146,75	143,75	128,75	—	243,25	234,25	220,75	210.50
101'50	199,25	175,50	150,50	146,25	128,25	108,66	229,50	220,25	213,25	200,25
115,33	208,33	187,66	166,—	135,66	123,66	114,50	248,50	240,—	227,66	212,—
95,—	238,—	227,50	197.50	147,50	132,50	90,—	261,—	251,50	233,—	—
95,—	242,50	220,60	192,—	153,—	140,20	124,60	251,—	242,50	225,40	205,—
100.67	243,—	204,13	166,67	158,—	135,13	116,33	263,25	253,50	245,—	226,50
99,75	213,25	183,75	153,75	142,50	120,25	102,00	266,25	254,25	242,25	231,—
96,67	198,75	172,—	145,—	137,75	116,88	—	255,00	243,50	234,50	220,75
109,49	198,57	178,74	157,03	147,58	130,66	111,64	240,92	232,44	221,50	207,84

Notowania przeciętn. miesięcznych za 100 kg.
za czas od 1 stycznia 1930 r.

Rok 1930 Miesiąc	Bydło														
	Woły					Stadniki				Krowy				Jało	
	Pełnom. woły wytucz. najw. wart. rzeźnej	Pełnomięsiste wytucz. woły od lat 4—7	Woły mięsiste tucz. młode do 3 lat	Młode mięs. niewyt. i starsze wytuczone	Miernie odżyw. młode i dobrze odż. starsze	Buhaje wytuczone pełnomięsiste	Buhaje tuczone mięsiste	Buhaje nietucz. dobrze odżyw. starsze	Buhaje miernie odżywione	Krowy wytuczone pełnomięsiste	Krowy tuczone mięsiste	Nietuczone dobrze odżywione	Miernie odżywione	Jałowice wytuczone pełnomięsiste	Jałowice tuczone mięsiste
Miesiąc															
Styczeń 30. XII.—1. II.	—	139,33	131	116	—	141	128,6	117,4	106	139,2	124,8	109,6	83,6	140,1	129,4
Luty 3. II.—1. III.	—	137	125	114	—	135,75	122,75	110,5	102	125,5	112,5	98,5	78	133	120
Marzec 3. III.—30. III.	—	135	123	112	—	133	120	107	97,5	125	111,5	97,75	78	131	118

wynosił według zestawienia Polskiego Związku Bekonowego w Warszawie 28,64% czyli na ogólną sumę wywiezionych 145,102 q wywieziono z Pomorza 40.628 q.

Korzystnie układa się również konjunktura na rynku nabiałowym. Nie wchodząc w bliższe szczegóły dot. tej dziedziny podaje się poniżej zestawienie sporządzone przez Wydział Ekonomiczny Pomorskiej Izby Rolniczej na podstawie stałych komunikatów, nadsyłanych przez magistraty miast pomorskich.

Umieszczone zestawienie (na str. 34) podaje ceny, jakie płaci konsument za mleko, dostarczane do miasta, do bezpośredniego użytku. Ceny natomiast za mleko, jakie otrzymuje producent, dostarczając je do mleczarni, są daleko niższe pozostające o 40—50% poniżej wymienionych w tem zestawieniu danych a to przedewszystkiem dlatego, iż odbierająca mleko mleczarnia kalkuluje cenę na podstawie eksportowych cen masła, płacąc za zawartość tłuszczu w mleku.

żywej wagi według giełdy w Poznaniu do 30 marca 1930 roku.

rogate				Cielęta				Owce				Świnie				
wice		Młodzież														
Nietuczone dobrze odżywione	Miernie odżywione	Młodzież odżywiona	Miernie odżywiona	Najprzedniejsze cielęta wytuczone	Tuczone	Dobrze odżywione	Miernie odżywione	Owce wytucz. pełnom. jagnięta i młode skopy	Owce tuczone, stare maciory i skopy	Owce dobrze odżywione	Miernie odżywione	Pełnomięsiste od 120—150 kg.	Pełnomięsiste od 100—120 kg.	Pełnomięsiste od 80-100 kg.	Mięsiste ponad 80 kg.	Świnie bekonowe
111,6	102	106	98	173,6	158,4	145,4	129,9	144,6	131	119	—	244,3	238	229,8	216,4	216,4
103	97	102	98	165,25	153,5	138,75	125	143,5	133,75	121,5	97,5	229,75	222,5	215,75	206	208,75
103	96,75	102	98	157,5	144,25	130,75	118	139,5	130,25	119,75	102	246,5	237,5	229,5	220	229,5

5. Środki produkcji.

a) Nawozy sztuczne.

Zakup przez rolników nawozów sztucznych na sezon wiosenny roku 1929 obracał się w granicach norm lat poprzednich. Podkreślić należy, że również i w tym sezonie podobnie jak w roku poprzednim spółka akc. Eksploatacji Soli Potasowych we Lwowie przydzieliła Pomorskim organizacjom handlowym niezwykle szczupłe kontyngenty, co oczywiście wpłynęło na to, że sprowadzono poważne ilości soli potasowych zagranicznych, zwłaszcza niemieckich. Niezwykle ostra zima i obfite opady śniegu spowodowały — jak już wspomniano — również i w obrębie Dyrekcji Kolei Państwowych w Gdańsku długotrawałe przerwy komunikacyjne, co poważnie utrudniało i znacznie opóźniło zaopatrzenie sezonowe rolnictwa w sztuczne nawozy.

W drugiej połowie marca, po usunięciu tych przeszkód, rolnicy w przyśpieszonym tempie przystąpili do zakupu tych koniecznych środków produkcji. Skutkiem tego nie-

Zestawienie cen w groszach płaconych na ważniejszych rynkach lokalnych Województwa Pomorskiego w roku 1929 za mleko, masło i jaja (za 1 litr mleka, 1 funt = ½ kg. masła i 1 mendel = 15 szt. jaj).

	Powiaty	Miesiące											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Mleko	Brodnica	34,3	34	34	31	30	30	30	30	30	30	33,5	34
	Chełmno	40	38	38	35,8	35	31,3	30	30	30	30	33,3	34
	Grudziądz	40	—	38	34	—	32	—	30	34	—	36	38
	Tczew	37	30,5	29	30	30	29,5	28	29	32,5	37 5	38	37,5
Masło	Brodnica	253,3	260	275	242,5	277,5	222,5	240	225	260	2,75	2,59	2,83
	Chełmno	275	315	312,5	262,5	292,5	255	277,5	285,8	297,5	3,00	2,89	3,00
	Grudziądz	370	—	300	270	—	270	—	270	300	—	3,00	3,20
	Tczew	320	246,3	326,3	302,5	325	281,3	300	331,3	361,4	373,8	3,55	3,48
Jaja	Brodnica	450	420	307,5	202 5	192,5	225	225	340	255	295	3,55	3,80
	Chełmno	425	497,5	317,5	205	220	227,5	235	255,8	271,3	301,3	401	400
	Grudziądz	380	—	280	220	—	220	—	260	290	—	300	380
	Tczew	412,5	572 5	411,3	258,8	236,3	252,5	350	286,3	300	376,3	3,95	430

bawem nagromadzone w składnicach zapasy się wyczerpały i zachodziła obawa, że zamówienia nie zostaną przez organizacje handlowe terminowo wykonane, i częściowo nawet n. p. zamówienia na kainit z tego powodu zostały przez rolników cofnięte. Wobec jednak dalszego trwania zimy i niemożliwości rozpoczęcia uprawy wiosennej w zwykłym normalnym czasie, obawy te okazały się jako płonne. Zakupy nawozów następywały utartym zwyczajem na kredyt wekslowy.

Pewne trudności dla tutejszego rolnictwa powstały przez zakaz przywozu soli potasowej niem. Sole te — wysoko procentowe — chętnie nabywane przez tutejsze rolnictwo, nie mogą być zastąpione produktami krajowemi. Krajowe kopalnie bowiem produkują sole nisko procentowe, które kalkulują się z powodu znacznej odległości i wysokich z powodu tego stawek przewozowych drożej, powodując równocześnie większe nakłady przy ich zwózce z kolei do gospodarstw i większą pracę przy rozsiewie.

Z tych względów życzeniem rolnictwa pomorskiego jest, ażeby kopalnie krajowe przez udoskonalenie swych urządzeń technicznych nastawiły się na produkcję wysoko procentowych soli, które znalazłyby odpowiedni zbyt zwłaszcza w województwach zachodnich.

Wobec coraz to pogarszającej się sytuacji gospodarczej, przy powstających w coraz to większej mierze trudnościach zbytu podstawowych artykułów rolniczych i zniżkowych cenach, wobec zaznaczającej się coraz większej ciasnocie kapitału obrotowego, nie wystarczającego często na opędzenie najkonieczniejszych bieżących wydatków, a w związku z powyższemi przyczynami wobec coraz to zwiększającej się rozpiętości pomiędzy cenami produktów rolnych a cenami środków produkcji, zapotrzebowanie na wszelkie środki produkcji zmniejsza się coraz bardziej. W tych warunkach zakupy wśród rolników zmniejszyły się w sezonie jesiennym 1929 r. przeciętnie o jedną trzecią zapotrzebowania zeszłorocznego.

Sytuacja nie zmieniła się również w następnym sezonie wiosennym roku 1930. Szczególnie zmniejszyło się za-

potrzebowanie nawozów fosforowych. Natomiast rolnicy poświęcają większą niż dotychczas uwagę dokładniejszej uprawie roli stosując wypróbowane sposoby zastąpienia w możliwie dużych rozmiarach nawozów sztucznych nawozami naturalnemi, konserwacji tychże i bardziej racjonalnemu ich użyciu.

Poniżej zamieszcza się tabelkę kształtowania się cen sztucznych nawozów w roku gospodarczym 1929/30.

1928	Azotniak 15—22% zł. gr.	Saletra „Nitrofos“ zł. gr.	Superfosfat 16 18% zł. gr.	Żużle Tomasa 14—19% zł. gr	Sól potas. Kałuska 18% zł. gr.	Kainit 10—12% zł. gr.
Sierpień . .	41,80	—	15,46	11,34	10,25	3,34
Wrzesień . .	41,80	—	15 46	11,34	10,25	3,34
Październik .	—	—	15,46	11,34	10,25	3,34
Listopad . .	37,62	42,05	—	—	11,25	3,50
Grudzień . .	38,28	42,40	—	15,54	11,25	3,50
1929						
Styczeń . .	38,94	42,75	15,72	15,54	12,25	3,80
Luty	39,60	43,10	15,72	15,54	11,25	3,50
Marzec . . .	39,60	43,45	15,72	15,54	11,25	3,50
Kwiecień . .	39,60	43,80	15,72	15,54	11,25	3,50
Maj	39,60	43,80	15,72	15,54—15,88	11,25	3,50
Czerwiec . .	39,79	—	16,04	15,91	16,51—14,75	5,20
Lipiec . . .	38,94	41,95	14,24	13,76	—	4,90
Sierpień . .	39,38	41,95	14,24	13,76	—	4,90
Wrzesień . .	39,38	42,63	14,24	13,76	—	4 90
Październik .	39,38	42,63	14.24	13,76	—	4,90
Listopad . .	36,96	42 63	14.24	13,76	—	4,90
Grudzień . .	37,84	38,40	14,24	13,76	—	4,90
1930						
Styczeń . . .	38,72	39,10	14,24	15,30	—	4,90
Luty	38,72—39,60	39,10—39,60	14,24	15,30	—	4,90

b) Nasiona kwalifikowane.

Popyt na nasiona kwalifikowane podobnie jak w sezonie jesiennym 1928 r. był także w roku 1929 naogół słaby, pomimo usilnie prowadzonej przez organizacje rolnicze w tym kierunku propagandy. Gospodarstwa nasienne, co podniesiono w sprawozdaniu za rok 1928 w wielu wypadkach nie mogły zbyć swej produkcji. Jest to wynikiem z jednej strony zbiorów roku 1928, które dały naogół dobrze wykształcony materjał ziarna, a z drugiej strony tłumaczy się brakiem gotówki na zakup droższych nasion kwalifikowanych.

Istnieje wprawdzie kredyt na cele zakupu nasion siewnych, udzielany przez Państwowy Bank Rolny. Kredyt ten jednak, podobnie jak w latach poprzednich, jest tylko w nieznacznej mierze przez rolników wykorzystany. Z powodu bowiem wadliwej organizacji udzielania tych kredytów, rolnicy dowiadują się o nich zbyt późno.

Zwłaszcza słaby był popyt na nasiona kwalifikowane w sezonie jesiennym 1929 roku jak również wiosną 1930 r. U hodowców pozostały niesprzedane znaczne ilości nasion kwalifikowanych, wobec czego daje się zauważyć zniechęcenie i znacznie mniejsze zainteresowanie hodowców produkcją nasion uszlachetnionych. Z tego powodu Izba Rolnicza liczy się w roku następnym (1930) z znaczniejszą redukcją zgłoszeń o kwalifikację nasion. Zbyt na nasiona i ziemniaki poza granice Województwa był również zupełnie nieznaczny. Jedyny wyjątek stanowiła pszenica jara, której zapasy na siew zupełnie zostały wyczerpane a to skutkiem znaczniejszego zwiększenia powierzchni obsiewu pszenicą jarą.

c) Maszyny rolnicze.

Przedstawiony poprzednio zły stan gospodarczy rolnictwa spowodowany trudnościami zbytu, niskiemi cenami podstawowych produktów rolnych oraz ciasnotą kapitału obrotowego, wpłynął hamująco na popyt maszyn rolniczych w przeciwieństwie do poprzedniego okresu sprawozdawczego 1928/29, w którym na skutek ówczesnej poprawy stanu gospodarczego i polepszenia się warunków go-

spodarczych ujawniła się dość silna tendencja do nabywania ulepszonych maszyn do czyszczenia nasion, pielęgnowania siewów i maszyn motorowych do mechanicznej uprawy roli.

Zmniejszenie się zapotrzebowania na maszyny rolnicze pozostaje w ścisłym związku z pewną zmianą kierunku produkcji gospodarstw rolnych, które wobec notorycznej nieopłacalności produkcji zbożowej większą uwagę poświęcają hodowli zwierząt domowych, czemu sprzyjały stosunkowo korzystne konjunktury rynkowe na inwentarze rzeźne.

W związku z tem można było zaobserwować pewną tendencję do zmniejszenia upraw ozimych na korzyść zbóż jarych, strączkowych i przedewszystkiem pastwiskowych.

W tych warunkach przy zaznaczającym się w coraz większym stopniu braku gotówki rolnicy ograniczali się w zakupie nowych maszyn rolniczych jedynie do wypadków najkonieczniejszej potrzeby.

d) Pasze treściwe.

Aczkolwiek opłacalność produkcji zwierzęcej, jak to wspomniano poprzednio, w przeciwstawieniu do produkcji zbożowej była w okresie sprawozdawczym dobra, to jednak zapotrzebowanie na pasze treściwe w porównaniu z rokiem poprzednim poważnie się zmniejszyła. Przyczyny tego zjawiska należy upatrywać w tem, że ceny pasz treściwych, zwłaszcza makuchów i otrąb nie wytrzymywały kalkulacji z cenami zboża i produktów pastewnych, wyprodukowanych w własnem gospodarstwie. Rolnicy w przeważającej części z tych względów ograniczali się do spasania zboża własnego, do czego przyczyniały się trudności zbytu tak zboża jak przedewszystkiem ziemniaków.

6. Kredyt rolniczy.

Na ogólnem tle, scharakteryzowanego w poprzednich rozdziałach potęgującego się przesilenia rolniczego, które na rynku pieniężnym ujawniało się w skurczeniu się siły kupna rolnictwa, oraz w silnym wzroście zaprotestowanych weksli, zapotrzebowanie kredytowe tylko w nieznа-

cznym stopniu mogło być zaspokojone mimo starań, podjętych w tym kierunku przez miarodajne czynniki.

Cyfrową ilustrację istniejącego w rolnictwie kryzysu podaje poniżej pomieszczona tabelka, w której uwidoczniona jest wzrastająca rozpiętość pomiędzy poziomem cen artykułów rolnych a poziomem cen środków produkcji (artykułów przemysłowych) i z której wynika, że t. zw. „nożyce cen" coraz bardziej otwierają się na niekorzyść produkcji rolnej .

Podług publikacji Głównego Urzędu Statystycznego*) wskaźniki cen hurtowych artykułów rolnych i przemysłowych przedstawiają się w poszczególnych miesiącach okresu sprawozdawczego następująco:

Przyjmując za 100, wskaźnik za rok 1927 wynosił:

Rok	Miesiąc	wskaźnik		różnica w punktach
		artykułów rolnych	artykułów przemysłowych	
1929	kwiecień	90,3	104,3	14,0
	maj	84.2	104,1	19,9
	czerwiec	84,3	103,6	19,3
	lipiec	85,1	103,4	18,3
	sierpień	84,3	103,2	18,9
	wrzesień	82,0	102,9	20,9
	październik	80.6	102,7	22,1
	listopad	84,5	102,0	17,5
	grudzień	80,2	101,0	20,9
1930	styczeń	74.8	99,1	24,3
	luty	69,3	98 2	27,9
	marzec	70,1	97,5	27,4

Kredyt długoterminowy, ta najważniejsza forma kredytu dla rolnictwa, prawie że nie istniał zupełnie. Głównemi źródłami długoterminowego kredytu były jak dotychczas poza Ziemstwem Kredytowem Poznańskiem, Bank Gospodarstwa Krajowego i Państwowy Bank Rolny. Sumy jednak kredytu uzyskane przez rolnictwo z tych źródeł były zupełnie niewystarczające. W interesie rolnictwa leży, aby projektowane utworzenie Centralnego Banku dla kredytu długoterminowego doszło do skutku w czasie najwcześniejszym.

*) Wiadomości Statystyczne rok 1930, zeszyt 10.

Również w dziedzinie kredytu krótkoterminowego sytuacja była na ogół bardzo trudna. Ze strony drobnych rolników dochodziły często do organizacyj rolniczych zażalenia z tego powodu, że Państwowy Bank Rolny — Oddział w Grudziądzu — zaprzestał obecnie zupełnie udzielania bezpośrednio krótkoterminowych kredytów, a udziela je za pośrednictwem Powiatowych Kas Komunalnych. Kasy Powiatowe, nie dostosowane do podjęcia powyższych czynności, z dużą jedynie niechęcią podejmują się tych transakcyj, wzbraniając się ponosić ryzyka, związanego z żyrowaniem weksli rolników. Przytem Kasy pobierają z tytułu pośrednictwa pewną prowizję wynoszącą ca 2% w stosunku rocznym, co kredyt podraża a nadto zwlekają z rozprowadzeniem przekazanych im przez Bank Rolny kredytów, co wywołuje słuszne niezadowolenie rolników.

Nowe, wydane przez Państwowy Bank Rolny z początkiem roku 1929, przepisy udzielania kredytów związkom celowym zakupu maszyn i narzędzi rolniczych przy kółkach rolniczych ograniczają udzielanie kredytów na zakupno siewników i maszyn do czyszczenia zboża, a zatem nie pozwalają na zakupno innych droższych maszyn do uprawy zbiorów, co stanowi również znaczne pogorszenie dotychczasowego stanu rzeczy.

Państwowy Bank Rolny wyznacza oddzielne kredyty na poszczególne cele jak np. osobno na zakup nasion kwalifikowanych, osobno na zakup bydła, na różne rodzaje paszy, szkółkarstwo, sadownictwo i t. d. Zachodzą wypadki takie, że rolnikowi po załatwieniu przewidzianych przez Państwowy Bank Rolny uciążliwych formalności oświadcza się, że fundusz kredytowy na cele podane przez niego w wniosku jest już wyczerpany, że mógłby jednakowoż kredyt uzyskać z innego funduszu na cele podobne n.p. zamiast kredytu na zakup kukurydzy, kredyt na otręby.

Jasnem jest, że postępowanie tego rodzaju działa zniechęcająco na rolników i odstrasza ich w wielu wypadkach zupełnie od korzystania z pomocy kredytowej.

Wskazane byłoby ażeby kredyty udzielane przez Państwowy Bank Rolny na podniesienie produkcji złączone były w jednym funduszu i umożliwiały mu udzielanie kre-

dytów do pełnej, wyznaczonej na cele rolnictwa wysokości, przez co możnaby uniknąć zbędnych utrudnień formalnych dla poszczególnych klijentów Banku.

Z dużemi trudnościami natury kredytowej walczą również nowonabywcy osad parcelacyjnych. Pomoc kredytowa, udzielana osadnikom przez Państwo w pierwszym najtrudniejszym czasie zagospodarowania się na nabytej osadzie jest zupełnie niewystarczająca.

W wyjątkowo trudnem położeniu znajdują się zwłaszcza nabywcy ośrodków t. zw. gospodarstw wzorowych. Podług bowiem ustawy z dn. 28 grudnia 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej art. 72 (Dz. Ust. nr. 1. pozycja 1 z roku 1926) mają jedynie prawo do kredytu 5-letniego. W obecnym czasie przeżywanego wyjątkowo ciężkiego kryzysu dla rolnictwa kategoryczne utrzymanie w mocy ustawowego przepisu spłaty resztującej ceny kupna w terminie 5-letnim doprowadzić może nabywców tych zwłaszcza ośrodków, którzy zakupili je w latach dobrej konjunktury po cenach przekraczających znacznie ich obecną wartość realną, do ruiny majątkowej, co pociągnęłoby za sobą nietylko duże rozgoryczenie wśród tej warstwy społecznie wyrobionych rolników, ale również połączone byłoby z znacznemi szkodami natury gospodarczej, gdyż pozbawiłoby liczne okolice wzorowych, przodujących w kulturze rolnej gospodarstw rolnych. Wskazanem jest, aby wspomniani nabywcy ośrodków otrzymali prawo do kredytu długoterminowego conajmniej na lat 20, podobnie jak to przewiduje wspomniana ustawa dla właścicieli samodzielnych gospodarstw.

Również kredyt udzielany przez Państwo osadnikom na zagospodarowanie, jest zupełnie niedostateczny. I w tej sprawie konieczna byłaby zmiana w tym kierunku, ażeby fundusze, wyznaczone przez Ministerstwo Reform Rolnych na zagospodarowanie się osadników zostały powiększone do takich rozmiarów, iżby osadnik mógł uzyskać pożyczki na zagospodarowanie conajmniej do wysokości 4.300 zł.

Udzielane przez Państwowy Bank Rolny kredyty inwestycyjne są podług opinji rolników bardzo uciążliwe, gdyż pożyczkobiorca obowiązany jest opłacać procenty i raty

amortyzacyjne już od chwili podjęcia pożyczki. Wobec tego, że wkłady inwestycyjnych pożyczek zwracają się dopiero po kilku latach, wskazanem by było, żeby spłata pożyczek tego rodzaju t.j. rat amortyzacyjnych następywała dopiero po 4—5 latach, przyczem odsetki od udzielanych pożyczek winny być płacone natychmiast, t. j. z chwilą otrzymania pożyczki.

W spomnianej trudnej sytuacji kredytowej żniwa roku 1929 nie spowodowały żadnej zmiany na lepsze. Dla opędzenia najkonieczniejszych potrzeb bieżących, rolnicy bezpośrednio po żniwach rzucili większe partje zboża na rynek, przez co ceny rynkowe znacznie jeszcze się obniżyły i skutkiem tej znaczniejszej podaży ponad chłonność rynku, tendencja zniżkowa uległa jeszcze dalszemu pogłębieniu. W tych warunkach dla przeciwstawienia się dalszej deprecjacji cen zboża, uruchomienie kredytów pod zastaw płodów rolnych stanowiło pewne odprężenie trudnej sytuacji kredytowej. Niestety jednak uzyskanie kredytu z tego źródła związane było z zbytnią formalistyką i kalkulowoło się za drogo. Z tych względów kredyt ten dla gospodarstw małorolnych był prawie że zupełnie niedostępny. Pomimo wspomnianych trudności pierwotna repartycja sum, przeznaczonych dla Pomorza na zasilenie funduszu pod zastaw ziemiopłodów okazała się niedostateczną.

Pewną dalszą pomoc stanowił kredyt, uruchomiony przez Bank Gospodarstwa Krajowego w formie kredytu t. zw. „przednówkowego". Również i ten kredyt co do wysokości był niedostateczny, a oprocentowanie wraz z kosztami w obecnej sytuacji rolnictwa za drogie.

Mimo realizacji żniw i pewnej pomocy kredytowej, udzielanej przez Rząd, zadłużenie rolnictwa stale wzrastało i wobec wysokoprocentowych krótkoterminowych kredytów wekslowych, na które rolnik nie zawsze znajdywał w chwili ich płatności pokrycia, zdarzały się wypadki zgłoszenia niewypłacalności.

Sytuacja w dziedzinie kredytowej pogorszyła się jeszcze o tyle, że Państwowy Bank Rolny, w połowie roku

1929 ograniczył a następnie wstrzymał całkowicie wydawanie pożyczek długoterminowych hipotecznych a również i meljoracyjnych. Pozatem Państwowy Bank Rolny obniżył redyskont kasom Powiatowym i Bankom Ludowym, przez co zmusił je do bezwzględnego ściągania kredytów udzielonych rolnikom, co przy ogólnym braku gotówki spowodowało protesty weksli rolników oraz licytacje ruchomości, które częstokrotnie przechodziły w ręce obce za bezcen.

Pogłębiający się kryzys gospodarczy rolnictwa oraz zamierzona przez Ministerstwo Rolnictwa akcja przyjścia rolnictwu z doraźną pomocą kredytową, zapoczątkowana w formie konwersji uciążliwych kredytów wekslowych krótkoterminowych na kredyt dłużejterminowy, spowodowała Pomorską Izbę Rolniczą do rozpisania ankiety, celem zorjentowania się o wysokości zadłużenia gospodarstw Pomorskich.

Uzyskane pa podstawie ankiety wyniki wykazały poważne zadłużenie gospodarstw rolnych zwłaszcza kredytem krótkoterminowym.

7. Przemysł Rolny.

Wobec ścisłego związku, jaki zachodzi pomiędzy produkcją rolną a przemysłem rolnym, wskazanem zdaje się być w kilku zasadniczych punktach przedstawić stan tegoż przemysłu w okresie sprawozdawczym, przyczem uwzględnia się jedynie jego najważniejsze gałęzie t. j. cukrownictwo, gorzelnictwo, krochmalnictwo i młynarstwo.

a) Cukrownictwo.

W ostatniej kampanji obszar plantacji buraków cukrowych jak również i produkcja cukru w 5 istniejących na Pomorzu cukrowniach (Chełmża, Mełno, Pelplin, Świecie, Unisław) osiągnęła swój najwyższy szczyt. Poniżej umieszcza się zestawienie statystyczne, ilustrujące rozwój cukrownictwa na Pomorzu w latach od 1921/22 do 1929/30 podług zestawień Związku Zachodniopolskiego Przemysłu Cukrown. w Poznaniu.

Rok	Obszar plantacji ha	Przerób bur. cukr. w tys. q.	Przeciętne zbiory z ha w q	Produkcja cukru w wart. cukru białego w tys. q.
1921/22	9 191	1 419	153	236
1922/23	9 522	1 620	174	247
1923/24	12 280	2 221	183	317
1924/25	15 113	2 998	200	444
1925/26	15 336	3 492	230	531
1926/27	17 583	4 174	237	636
1927/28	19 875	4 343	222	604
1928/29	21 239	5 035	238	738
1929/30	21 507	4 867	226	?

Kalkulacja przeprowadzona z początku kampanji 1928/29 na podstawie coraz to pogarszającej się sytuacji na światowych rynkach cukru i wzrostu naszego eksportu cukru wykazały, że ceny uzyskane za cukier nie pozwoliłyby cukrowniom płacić za buraki ceny odpowiedniej tj. w granicach opłacalności produkcji. Wobec tego zaś, że utrzymywanie ceny buraków na właściwym poziomie przy pogarszającej się sytuacji w rolnictwie, było rzeczą nader ważną i konieczną, w prowadzonych pertraktacjach Rząd wyraził swą zgodę na podwyższenie ceny krajowej cukru, zainteresowane zaś związki przemysłu cukrowniczego i plantatorów buraków na stabilizację produkcji buraka cukrowego w ten sposób, że dla kampanji 1930/31 ustalone zostały kontyngenty, zasadniczo w takiej wysokości, jakie cukrownie miały w kampanji 1928/29. W wyniku tych pertraktacji nastąpiło poważniejsze zmniejszenie się obszaru plantacji buraka, które dotknęło zwłaszcza małorolnych.

b) Gorzelnictwo.

W kampanji gorzelniczej 1929 czynnych było na Pomorzu 180 gorzelń na ogólną sumę 195 gorzelń rolniczych. Prawo odpędu wynosiło na początku kampanji 103,465 hl. czyli 540 hl. na gorzelnię. Produkcja ogólna z uwzględnieniem dodatkowo uzyskanych nadkontyngentów wyniosła ostatecznie 79,249 hl. 100% spirytusu czyli o 17% więcej niż w kampanji poprzedniej. Ogółem gorzenictwo pomorskie otrzymało od Państwowego Monopolu Spirytusowego za

cdstawiony spirytus 8.000.000 zł., przyczem przeciętna cena zakupu spirytusu wynosiła 110 zł. za hl Ogółem użyto w gorzeniach 722.000 q ziemniaków i 15.000 q jęczmienia na słód. W ogólności stwierdza się, że sytuacja gospodarcza przemysłu gorzelniczego na Pomorzu była w obecnej kampanji gorsza od poprzedniej, tak z powodu niższej ceny za spirytus, jak i ze względu na podrożenie węgla. Trudności istnieją również z powodu braku kapitałów na wprowadzenie wymaganych przez P. M. S. zmian technicznych, nieodpowiedniego obliczenia zaników magazynowych. itd.

c) Krochmalnictwo.

Sytuacja w przemyśle krochmalniczym w okresie sprawozdawczym przedstawiała się wyjątkowo niekorzystnie. Spadek cen krochmalu na rynku światowym oraz duże zapasy niesprzedanego towaru z ubiegłej kampanji 1928/29 skłoniły fabryki krochmalu do ustalenia ceny za ziemniaki fabryczne w wysokości 19 groszy za kg$^0/_0$ skrobi przy odbiorze bezpośrednim od producenta. Przy tak niskiej cenie, pozostającej znacznie poniżej granic opłacalności uprawy ziemniaków, rolnicy nieznaczne tylko ilości zaofiarowali do sprzedaży fabrykom, zużytkowując pozostające nadwyżki na spasanie inwentarzem wzgl. kopcując je w oczekiwaniu lepszej ceny na wiosnę. Oddział krochmalni „Lubań“ w Toruniu w wspomnianych niekorzystnych warunkach konjunkturalnych przerobił zaledwie $^1/_3$ część ziemniaków w stosunku do roku poprzedniego, a krochmalnia spółdzielcza „Solanum“ w Tczewie nie została zupełnie uruchomiona.

d) Młynarstwo.

Znacznemu pogorszeniu w stosunku do roku poprzedniego uległa również sytuacja w przemyśle młynarskim. Zaznaczająca się bezpośrednio po zbiorach tendencja zniżkowa na zboże naraziła tutejsze bardzo rozwinięte młynarstwo handlowe na dotkliwe straty. Pozatem zbyt mąki znacznie się obniżył a to tak z powodu niskiej ceny ziemniaków jak również z powodu utrudnień, spowodowanych normalizacją przemiału a zwłaszcza mąki żytniej. Młyny bowiem gospodarcze (małe), z natury swej trudniejsze do

skontrolowania, wypuszczały na rynek mąkę bielszą, nie stosując ściśle zasad normalizacji, przez co stwarzały młynom handlowym pewnego rodzaju konkurencję. Zaistniał również brak zbytu na otręby, gdyż przy obecnych niskich cenach na zboże rolnicy ograniczali zakup otrąb, spasając tanie żyto i owies, skutkiem czego znaczniejszy kapitał uwięziony został w trzymanych przez młyny zapasach otrąb. Wprowadzenie premij eksportowych sytuacji nie poprawiło ,przedewszystkiem dlatego, iż kontyngent dla Pomorza na wywóz zboża i mąki wyznaczony został nieproporcjonalnie nisko, Ujemny bardzo wpływ na sytuację w młynarstwie handlowem wywarła także podwyżka taryf kolejowych, która pozbawiła je prawie w zupełności dotychczasowych rynków zbytu tj. Górnego śląska i Małopolski.

III.
SPRAWOZDANIE WYDZIAŁÓW.

WYDZIAŁ PRODUKCJI ROLNEJ.

Zakres czynności Wydziału w roku sprawozdawczym obejmował następujące działy:

a) ogólny rolny propagandowo-oświatowy,
b) doświadczalnictwo polowe,
c) nasiennictwo,
d) ogrodnictwo.

A. Referat Ogólny.

Organizacja i zakres działania Wydziału nie uległy znaczniejszym zmianom w stosunku do roku ubiegłego.

Zewnętrzną działalność fachową urzędników referatu rolnego obrazuje następująca tabelka:

	Sprawy ogólne	Żądanie Minist. i władz	orzeczenie rzeczoznawcze	Wyjazdy połączone z fach. dział. refer.	Referaty	
					Z. Z.	K. R.
Naczelnik W-u i referat rolny	33	95	58	58	16	255
Referat doświadczalny	2			10	5	17
Referat nasienny		23	2	32	3	62
„ ogrodniczy	12		17	95	11	135
Razem:	47	118	77	190	35	469

W referacie ogólnym i rolnym poza czynnościami, złączonemi z wyjazdami na żądanie Ministerstw i urzędów, zwłaszcza pozostającymi w łączności z wykonywaniem ustawywy o reformie rolnej, zapoczątkowano opiekę szczegółową nad drobnemi gospodarstwami.

Na żądanie Ministerstwa Reform Rolnych delegat Pomorskiej Izby Rolniczej (Naczelnik Wydziału) brał udział

w Komisji, badającej podstawy do wyłączenia z art. 5 ustawy o wykonaniu reformy rolnej, przyczem Komisja powyższa zbadała w ciągu miesięcy letnich około 100 majątków na Pomorzu. Ponadto referent rolny, jako delegat Izby brał udział we wszystkich komisjach klasyfikacyjno-szacunkowych przy Okręgowym Urzędzie Ziemskim w Grudziądzu, przyczem dokonano czynności kalsyfikacyjno-szacunkowych w 14 majątkach, zużywając na tę pracę 44 dni. Na żądanie właścicieli majątków zbadano 38 objektów gospodarczych większych i wydano zaświadczenia o stanie tych majątków dla celów reformy rolnej. Na żądanie sądów i urzędów oraz zainteresowanych stron przeprowadzono oszacowanie około 20 mniejszych i większych objektów gospodarczych.

Opieka nad gospodarstwami włościańskiemi obejmuje akcję organizacji przykładowych gospodarstw włościańskich. Akcję tę zapoczątkowano w roku sprawozdawczym i na 17 zgłoszonych i zbadanych przez odnośnego urzędnika przyjęto do dalszego prowadzenia 11 gospodarstw. Gospodarstwa te referent zwiedził w ciągu roku czterokrotnie planując wspólnie z właścicielami gospodarstw bądź reorganizację, bądź też tylko pewne ulepszenia w dotychczasowej organizacji, oraz udzielając odpowiednich wskazówek na miejscu. Jakkolwiek rok sprawozdawczy nie był sprzyjającym intenzywnemu ulepszeniu gospodarstw z powodu trudnych warunków gospodarczych, to jednakowoż już w ciągu jednego roku dał się zauważyć znaczny postęp w tych gospodarstwach i ich wpływ na gospodarstwa sąsiednie.

Cała akcja opiera się na tej myśli przewodniej, by ulepszając samą organizację gospodarstw zmniejszyć nakłady gotówkowe w gospodarstwie a zwiększyć nakład pracy, przytem i lepsze wykorzystanie własnych środków nawozowych przez lepsze przechowywanie obornika, przyrządzanie kompostów i w dalszej konsekwencji zwiększenie dochodu czystego. Wskutek szczupłych środków, przeznaczonych na tę akcję i trudnych warunków ogólno-gospodarczych, akcja ta nie mogła objąć większej ilości

gospodarstw. Wobec zainteresowania się tą sprawą Ministerstwa Rolnictwa i przeznaczenia na ten cel większej dotacji, Izba Rolnicza w roku następnym akcję tę znacznie rozszerzy.

Opieka nad gospodarstwami włościańskiemi obejmuje także akcję konkursów gospodarstw włościańskich. Bezpośrednim celem konkursów gospodarstw było zapoznanie się czynników Izby Rolniczej i organizacyj rolniczych ze stanem gospodarstw na miejscu, z ich zaletami i wadami organizacyjnemi, by w przyszłości całą akcję Izby skierować właśnie w kierunku zwalczania najbardziej zakorzenionych błędów i niedomagań, a pracę swą dostosować do realnych warunków gospodarczych. Całą akcję konkursów gospodarstw w terenie przeprowadzała Komisja w skład której wchodzili z reguły delegat Izby Rolniczej, kierownik tej szkoły rolniczej, na terenie której konkurs się odbywał, powiatowy Prezes Pom. Tow. Rolniczego oraz Prezes miejscowego Kółka Rolniczego. Członkowie Komisji badali na miejscu całokształt zgłoszonych gospodarstw w towarzystwie właściciela gospodarstwa, przyczem udzielali fachowych porad i wskazówek na temat zauważonych błędów lub niedomagań. Gospodarstwom wyróżniającym się postępem i racjonalnemi urządzeniami przyznawano premje, które były wypośrodkowywane na podstawie systemu punktacyjnego.

W roku sprawozdawczym konkurs był przeprowadzony w powiecie brodnickim, działdowskim, lubawskim i chojnickim. Do konkursu zgłosiło się 62 gospodarstw, położonych w 22 miejscowościach, a należących do 12 Kółek Rolniczych. W wyniku konkursu przyznano 36 premij w wysokości 75—250 zł., które wypłacono przeważnie w naturze (szlachetne nasiona żyta i pszenicy ozimej), częściowo zaś tylko w gotówce, jako subwencja na zakup maszyn rolniczych lub t. p. Mała ilość zgłoszonych do konkursu gospodarstw i proporcjonalnie wysoka ilość przyznanych premij tłumaczy się tem, że poszczególne Kółka Rolnicze zgłosiły do konkursu tylko najlepsze gospodarstwa, przeciętnie po 5 z każdego Kółka.

Nagrody przyznano następującym rolnikom:

Kółko Rolnicze Sampława pow. Lubawski.

1.	p. Raszkowski Stan.	I.	nagrodę
2.	p. Twardy Ludwik	II.	„
3.	p. Maciołek Wład.	II.	„
4.	p. Ajas Henryk	III.	„
5	p. Truszczyński Zygmunt	III.	„
6.	p. Wilbrandt Franciszek	III.	„
7.	p. Brzozowski Jan	III.	„
8.	p. Tułodziecki Józef	III.	„

Kółko Rolnicze Zielkowo, pow. Lubawski.

1.	p. Wierzbowski Jan	II.	„
2.	p. Wyżlicz Józef	III.	„
3.	p. Wyżlicz Jan II.	III.	„

Kółko Rolnicze Rożental, pow. Lubawski.

1	p. Ligman Maksymiljan	III.	„
2.	p. Żuralski Henryk	III.	„
3.	p. Ewertowski Franciszek	III.	„
4.	p. Berent Franciszek	III.	„

Kółko Rolnicze Lubawa.

1.	p. Tułodziecki Szczepan	II.	„
2.	p. Myszkowski Tomasz	III.	„
3.	p. Czajkowski Antoni	III.	„

Kółko Rolnicze Tylice, pow. Lubawski.

1.	p. Szczepański Michał	II.	„
2.	p. Maćkiewicz Jan	II.	„
3.	p. Jaworski Kazimierz	III.	„

Kółko Rolnicze Kazanica, pow. Lubawski.

1.	p. Karczewski Ignacy	II.	„

Kółko Rolnicze Miesiączkowo, pow. Brodnica.

1.	p. Jagodziński Władysław	III.	„
2.	p. Sosnowski Roman	III.	„
3.	p. Mojka Jan	III.	„

Kółko Rolnicze Łąg, pow. Chojnicki.

1.	p. Lipski Władysław	III.	„
2.	p. Sikorski Augustyn	III.	„
3.	p. Wojak Jan	III.	„

Kółko Rolnicze Chojnice.

1. p. Bethke Władysław	1	nagrodę

Kółko Rolnicze Kamień, pow. Sępolno.

1. p. Zaremba Jan	II.	„
2. p.Brycki Maksym.	III.	„
3. p. Daroń Jan	III.	„
4. p. Drogoś Stanisław	III.	„
5. p. Krawczyk Józef	III.	„
6. p. Szachta Adam	III.	„
7. p. Ziętak Piotr	III.	„

Celem przyjścia z pomocą rolnikom, mającym zamiar budować nowe gnojownie, Izba Rolnicza wydała drukiem plany wzorowej gnojowni włościańskiej wraz z instrukcją, które dostarcza małorolnym bezpłatnie.

Udzielono też szeregu porad rolniczych pisemnie i ustnie na miejscu.

W porozumieniu z Pom. Związkiem Ziemian w Toruniu zorganizował Wydział w ciągu zimy cykl wykładów rolniczych na powiatowych zebraniach Związku Ziemian. Urzędnicy Wydziału wygłosili na tych zebraniach 17 referatów, na ogólną ilość 40 referatów. Również na zebraniach Kółek Rolniczych wygłoszono szereg fachowych referatów o uprawie i nawożeniu roślin gospodarskich oraz organizacji gospodarstw właściańskich, ogrodnictwie i t. d. Naczelnik Wydziału brał udział w ważniejszych posiedzeniach, dotyczących podniesienia produkcji rolnej w Ministerstwie Rolnictwa, jak również na zebraniach Związku Plantatorów Buraków Cukrowych i t. p.

B. Doświadczalnictwo i Koła Doświadczalne.

Akcja Doświadczalna Pomorskiej Izby Rolniczej prowadzona jest — poza specjalnem Polem Doświadczalnem Izby w Dźwierznie — przez Szkoły Rolnicze i Koła Doświadczalne P. I. R. Doświadczenia zakładane przez szkoły rolnicze na własnych ośrodkach rolnych, mają charakter doświadczeń ścisłych, zakładane zaś wśród rolników drobnych okolicznych powiatów noszą wybitny charakter doświadczeń zbiorowych, o typie przeważnie popularnym lub pokazowym.

Na innych zasadach oparte są doświadczalne prace Izby w Kołach doświadczalnych. Koła te są dobrowolnemi organizacjami rolników-producentów, którzy łożą pewne składki na cele tych organizacji. Zadaniem Kół doświadczalnych jest wybadanie drogą doświadczeń polowych oraz prac pomocniczych badań gleboznawczych, racjonalności stosowanych dotąd systemów gospodarki, by w rezultacie dojść do wprowadzenia w nich zmian, dążących do podniesienia rentowności i produktywności zrzeszonych w Kołach gospodarstw rolnych.

Doświadczenia przeprowadzone w Kołach dośw. w tym celu mają w zasadzie z reguły charakter doświadczeń ścisłych, dostosowanych w swym temacie do najbardziej dla danego gospodarstwa aktualnych zagadnień. Cechuje zatem pracę doświadczalną w Kołach pewna dość daleko idąca indywidualizacja tematów doświadczalnych, odróżniająca typowo akcję doświadczalną w Kołach od zwyczajnej akcji zbiorowej i to tembardziej, iż sfera zagadnień roztrząsanych w doświadczalnictwie Kół tych wychodzi poza ramy zagadnień czysto polowo-rolniczych, wchodząc nawet w dziedzinę tematów inwentarzowych i organizacyjnych itp. Z drugiej znów strony Koła doświadczalne są ośrodkami, w których Izba Rolnicza przeprowadzała w sposób zbiorowy i możliwie ścisły rozstrzyganie pewnych zagadnień doświadczalnych o znaczeniu ogólnem dla całego Pomorza. Działalność wszystkich Kół stoi pod opieką i fachową kontrolą Izby, która w sprawach fachowo-doświadczalnych posiada głos decydujący. Całą akcję w każdem Kole doświadczalnem przeprowadza specjalny kierownik Koła, fachowiec z wyższem wykształceniem, opłacany z funduszów Koła. Izba Rolnicza, jak i ze swej strony niektóre sejmiki powiatowe, subwencjonuje pracę Kół doświadczalnych, która mimoześrodkowania w majątkach zrzeszonych, ma znaczenie ogólne dla całego terenu (powiatu lub jego części), pokrytego siecią objektów do Koła należących, gdyż teren ten po szeregu lat pracy zostaje szczegółowo poznany, zbadany i opracowany. O rezultatach pracy Kół informowana jest cała społeczność rolnicza, drogą ogłaszania artykułów, specjalnych sprawozdań dru-

kowanych etc., wreszcie przy pomocy referatów, wygłaszanych przez kierowników Kół na zebraniach rolniczych.

W okresie wiosennym 1929 założono za pośrednictwem Szkół Rolniczych i Kół Doświadczalnych 280 doświadczeń nawozowych popularnych i ścisłych, oraz 150 doświadczeń odmianowych popularnych i ścisłych, razem 430 wszystkich doświadczeń wiosennych na terenie Pomorza.

Doświadczenia popularne zakładane były przeważnie przez Szkoły Rolnicze, a tylko w Kole Doświadczalnem Lisewskiem również i przez Kierownictwo Koła. Doświadczenia ścisłe zakładały przeważnie Koła Doświadczalne — jak wyżej — a w mniejszej tylko ilości Szkoły Rolnicze. W rejonie działalności Pola doświadczalnego w Dźwierznie doświadczenia te zakładał również personel Pola doświadczalnego.

Doświadczenia nawozowe popularne objęły:

126 doświadczeń nad potrzebami nawozowemi gleby z różnemi roślinami jaremi.
30 doświadczeń nad posypowem działaniem saletry wapniakowej na oziminy,
8 doświadczeń z nawożeniem łąk.

Doświadczenia ścisłe obejmowały:

26 doświadczeń nad porównaniem działania różnych nawozów fosforowych,
29 doświadczeń nad porównaniem działania różnych nawozów azotowych,
14 doświadczeń nad działaniem posypowego użycia różnych nawozów azotowych na oziminy,
47 doświadczeń różnych.

Doświadczenia odmianowe popularne objęły:

49 doświadczeń z odmianami owsa (5—7 odmian),
31 „ „ jęczmienia (4 odmiany),
40 doświadczeń z odmianami ziemniaków (4—5 odmian),
1 doświadczenie z burakami pastewnemi,
1 „ z pszenicą jarą.

Po raz pierwszy przeprowadzono tu pewną zasadę rejonizacji, wciągając do doświadczeń na ziemiach cięższych i wilgotniejszych te odmiany n.p. owsów, które miały tu

widoki powodzenia, na ziemiach lżejszych wzgl. suchszych bardziej dla nich odpowiednie odmiany. Analogiczną zasadę zastosowano przy doświadczeniach z odmianami ziemniaków, biorąc pod uwagę dla miejscowości zagrożonych rakiem ziemniaczanym odmiany odporne na raka.

Doświadczeń ścisłych, przy zastosowaniu powyższej zasady, założono:

5 z owsami (10—11 odmian),
4 z jęczmieniem (10 odmian)
8 z ziemniakami (12—17 odmian),
3 z grochami (5 odmian),
2 z pszenicą jarą (8 odmian),
2 z burakami pastewnymi (7 odmian), 1 z marchwią, (5 odmian)
i 1 z kukurydzą.

Doświadczenia popularne odmianowe jak i nawozowe mają znaczenie demonstracyjne przedewszystkiem zaś celem ich jest zainteresowanie mniejszych rolników sprawą doświadczalnictwa i zachęcenie kwestją racjonalnego stosowania nawozów szt., doboru odmian zbóż etc.

Doświadczenia ścisłe mają na celu dostarczenie materjału, na którym w przyszłości oprze się Wydział w ustaleniu wartości różnych nawozów sztucznych i odmian dla Pomorza wzgl. jego poszczególnych rejonów.

W najbliższej przyszłości Wydział wprowadzi w życie zasadę redukowania ilości doświadczeń na rzecz ich ścisłości. Akcja ta została już zapoczątkowana w jesieni 1929, przestrzega się jej również na wiosnę 1930 r.

W jesieni Wydział założył:

100 doświadczeń nawozowych popularnych,
50 doświadczeń odmianowych popularnych.

Doświadczenia nawozowe i odmianowe ścisłe przeniesiono w zupełności tylko na teren Kół Doświadczalnych i tych Szkół rolniczych, które posiadają własne gospodarstwo. Doświadczeń nawozowych ścisłych założono 33, a odmianowych ścisłych 22.

W ciągu więc roku budżetowego założono łącznie 630 doświadczeń. Na wszystkie doświadczenia udzielono nawozów i nasion bezpłatnie.

Wydział przystąpił w okresie sprawozdawczym do opracowania zebranych materjałów doświadczalnych. W ciągu miesięcy wiosennych 1929 opracowano i ogłoszono drukiem wyniki dwuletnich doświadczeń w Kole Doświadczalnem Tczewskiem, w jesieni tegoż roku wyniki z roku trzeciego. Opracowania te rozesłano szerokiemu gronu rolników. Następne materjały są w trakcie opracowania.

Ponadto Wydział w okresie sprawozdawczym:

a) kierował pracą Kół Doświadczalnych,
b) wszczął kroki około zwiększenia ich liczby (Koło Kijewskie),
c) wziął udział w Powszechnej Wystawie Krajowej, wygotowując odnośne materjały,
d) wszczął akcję doświadczeń inwentarzowych w Kole Doświadczalnem Świeckiem,
e) umieszczał w Kłosach artykuły treści nawozowej w celu informowania rolnictwa,
f) przedsięwziął cykl wykładów o opłacalności nawożenia sztucznego w dzisiejszych warunkach,
g) udzielił porad i odpowiedzi w kwestjach nawozowych i t. p. zarówno osobom prywatnym, jak i zwracającym się o to instytucjom,
h) przygotowuje akcję podjęcia najpotrzebniejszych badań gleboznawczych w związku z doświadczeniami.

Ostatnio zadecydowana została reorganizacja referatu doświadczalnego w związku z pewnem przegrupowaniem Wydziałów Izby. Reorganizację tę dokona się definitywnie w najbliższym okresie budżetowym.

C. Nasiennictwo.

Pomorska Izba Rolnicza dąży od początku swojego istnienia do popierania rozwoju produkcji nasion uszlachetnionych, dostosowanych do różnorodnych gleb, rejonów klimatycznych, a tem samem i systemów gospodarczych województwa pomorskiego, nie mniej i do wymagań zbytu na rynku wewnętrznym, a po części także jak przy ziemniakach, na rynku zagranicznym. Działalność Izby dla osiągnięcia powyższego celu szła różnemi drogami, naogół temi samemi, jak w wydziałach nasiennych innych Izb Rol-

niczych i w sekcjach nasiennych polskich głównych organizacyj rolniczych. Jedną z głównych czynności Referatu Nasiennictwa Izby było kwalifikowanie czyli uznawanie roślin, przeznaczonych do wyprodukowania uszlachetnionego materjału siewnego. Odbywało się ono na zasadach, przyjętych przez Sekcję Centralną do Spraw Nasiennictwa w Warszawie na wniosek o zakwalifikowanie producentów nasion. Izba po zakwalifikowaniu na pniu zgłoszonych roślin, zbadaniu i zakwalifikowaniu próbki nasienia, względnie sadzeniaków, z nich pochodzących, wydała odpowiednie świadectwa czyli dowody uznania, a oprócz tego kartki kwalifikacyjne do każdego worka sprzedanego zakwalifikowanego nasienia. Kwalifikowanie na pniu roślin zgłoszonych wykonywał personel fachowy szkół rolniczych P. I. R., a w gospodarstwach hodowlanych i w przeważnej części gospodarstw nasiennych kierownik Referatu Nasiennego. Oceny laboratoryjnej ziarna kwalifikowanego, oraz kłębów ziemniaczanych, dokonywał Oddział Botaniczny Stacji Doświadczalnej.

W roku 1929 zostało zakwalifikowanych 2953.27 hektarów zasiewów w 108 gospodarstwach, z których przypadało 8 na gospodarstwa hodowlane, 22 na nasienne i 78 na reprodukujące.

Z ogólnej powierzchni, poddanej kwalifikacji, przypadała następująca ilość hektarów pod poszczególnemi roślinami, przyczem podaje się dla porównania także powierzchnię pod temi samemi roślinami w roku 1928:

Żyto ozime	w r. 1929	892.31 ha	w r. 1928	905.50 ha
Żyto jare	„	2.50 „	„	— „
Pszenica ozima	„	200.45 „	„	495.24 „
Pszenica jara	„	61.50 „	„	28.75 „
Owies	„	396.75 „	„	556.20 „
Jęczmień jary	„	266.— „	„	379.93 „
Jęczmień ozimy	„	4.65 „	„	8.73 „
Groch	„	207.— „	„	94.85 „
Ziemniaki	„	854.53 „	„	1 139.83 „
Buraki pastewne	„	44.— „	„	53.25 „
Różne	„	23.58 „	„	37.19 „
Razem	w r. 1929	2953.27 ha	w r. 1928	3689.47 ha

W r. 1928 było gospodarstw 125, a w r. 1927 107 z ogólną powierzchnią 3103.

Ubytek ilości gospodarstw i powierzchni zakwalifikowanej w r. 1929 tłomaczy kryzys gospodarczy, z powodu którego niektórzy z rolników nie mogli zbyć nasienia zakwalifikowanego zbioru w roku 1928 i na rok 1929 nie wnieśli nanowo zgłoszeń o kwalifikację.

Podział, roślin zakwalifikowanych w r. 1929, według kategorji co do pochodzenia pod względem miejsca hodowli odmian na krajowe i zagraniczne, przedstawia się następująco:

Żyto		krajowe	375.31 ha	=	42%
„		zagraniczne	517.— „	—	58%
Pszenica	ozima	krajowa	95.12 „	=	48%
„	„	zagraniczna	105.33 „	=	52%
„	jara	krajowa	39.50 „	=	64%
„	„	zagraniczna	22 — „	=	36%
Jęczmień	jary	krajowy	45.75 „	—	17%
Jęczmień	„	zagraniczny	220.25 „	—	83%
„	ozimy	krajowy	0.25 „	—	5%
„	„	zagraniczny	4.40 „	=	95%
Owies		krajowy	46.25 „	=	11%
„		zagraniczny	350.50 „	=	89%
Ziemniaki		krajowe	701.25 „	=	82%
„		zagraniczne	153.28 „	=	18%
Inne rośliny		krajowe	45.83 „	=	15%
„		zagraniczne	231.25 „	=	85%

Ogółem było krajowych 1349.26 hektarów czyli 46%, zagranicznych 1604.01 ha. czyli 54%. Odmian poszczególnych ziemiopłodów według kolejności hektarów zakwalifikowano następującą ilość:

Żyto ozime:

1.	Petkus Lochowa	391.75 ha
2.	Wierzbieńskie	129.— „
3.	Wangenheim P. S. G.	120.25 „
4.	Preussen Modrowa	82.50 „
5.	Kaszubskie Żylicza	39.— „
6.	Puławskie wczesne	26.75 „
	i t. d.	

Żyto jare: Petkus Lochowa

Pszenica ozima:

1.	Edel Epp Bielera	28.— „

2.	Wysokolitewka Sobieszyńska	27.50 ha
3.	Graniatka Dańkowska	18.25 „
4.	Stieglera 22	18.— „
5.	Dickkopf Carstena	12.50 „
	i t. d.	

Pszenica jara:

1.	„S. 30" Hildebranda	15.50 „
2.	Colben Heinego	12.— „
3.	Jara Kitnowska	10.— „
4.	Allerfrüheste Bensinga	10.— „
5.	Suska	8.— „

Jęczmień ozimy:

1.	Nordland P. S. G.	4.40 „
2.	Mamut Jeleński	0.25 „

Jęczmień jary:

1.	Gambrinus P. S. G.	35.— „
2.	Danubia Ackermanna	35.— „
3.	Frańkoński Heila	34.75 „
4.	Nordland P. S. G.	26.50 „
5.	Hanna Proskowetza	23.25 „
6.	Kujawski Putza	17.50 „
7.	Polonia Modrowa	15.— „
8.	Hanna Heinego	13.— „
9.	Hanna Mahendorfska	12.— „
	i t. d.	

Owies:

1.	Ligowo II. Sv.	61.75 „
2.	Petkus Żółty Lochowa	57.50 „
3.	Beselera II.	52.50 „
4.	Goldkorn P. S. G.	45.75 „
5:	Zwycięzca Sv.	40.— „
6.	Polonia Modrowa	26.75 „
7.	Silber-Ligowo P. S. G.	25.25 „
8.	Żółty Pfluga	19.50 „
9.	Sobieszyński	19.50 „
	i t. d.	

Ziemniaki:

1.	Industria Modrowa	292.50 „
2.	Prof. Gisevius Modrowa	196.25 „
3.	Preussen Modrowa	174.25 „
4.	Nowa Industria P. S. G.	38.20 „
5.	Wohltmann Kl.-Sp.	30.96 „
6.	Wohltmann 34 St.	11.75 „
7.	Silesia Cimb. sel. krzów P. S. G.	14.24 „
8.	Rosafolia P. S. G.	13.77 „
9.	Parnassia Kamekego	15.— „

Z zakwalifikowanych odmian ziemniaków było co do uprawianej pod niemi powierzchni 25% odpornych na chorobę raka ziemniaczanego.

W województwie pomorskiem były w r. 1929 następujące hodowle roślin:

1) Henryka Modrowa w Gwiździnach, pow. lubawski; żyto Preussen Modrowa, ziemniaki Modrowa: Industria, Preussen Ind., Prof Gisevius, Dyr. Johanssen, Ceres i selekcja grochu Concordia Sv.
2) Günthera Modrowa w Bączku, w pow. kościerskim; owies Polonia, jęczmień Polonia, żyto Polonia.
3) Wiechmanna w Radzyniu, pow. grudziądzki; buraki pastewne Wiechmana żółte i czerwone.
4) Müllera w Kitnowie, powiat grudziądzki: pszenica ozima Epp Kitnowska i pszenica jara Kitnowska.
5) Schlietera w Nowym Jasińcu, pow. świecki, żyto Pomorskie Schlitera.
6) Żylicza w Górze, pow. morski; żyto Kaszubskie Żylicza.
7) Ziembińskiego w Jeleniu Szlacheckim, pow. gniewski; żyto Białoruskie Ziembińskiego, jęczmień ozimy Mamut Jeleński, pszenica ozima Jeleńska Zimotrwała i pszenica ozima Znajda Jeleńska.
8) Rybińskiego w Starzyńskim Dworze, pow. morski; pszenica ozima Ostka Kaszubska i pszenica ozima Ostka Starzyńska.

Prócz tego w Raciniewie, pow. chełmiński, hoduje inż. Putz żyto Kujawskie i jęczmień Kujawski, centrala jego hodowli jest w Rucewie w Wielkopolsce

Selekcję krzów ziemniaków prowadzi: 1. Dr. Koerber w Nowych Jankowicach, pow. grudziądzki (Parnassia 6, Parnassia 10, Bojar 6, Bojar 13); 2. Barnbeck w Lipiejgórze, pow. gniewski (Alma Lipiogórska); 3. W. Modrow w Modrowie, pow. kościerski (Odenwaelder Blaue); 4. Gajewska w Wielkołące, pow. wąbrzeski, (Pepo Kameckego).

Subplantacje odmian oryginalnych znajdowały się:

1. u Plehna w Kopytkowie, Plehna w Rynkówce i Conrada we Frący, w pow. gniewskiem, żyta ozimego Petkus Lochowa i owsa żółtego Lochowa;

2. u Germanna w Tuchółce, pow. tucholski, grochu polnego Pfluga, łubinu niebieskiego Najwcześniejszego Pfluga, owsa Żółtego Pfluga i pszenicy oz. Baliticum Pfluga;
3. w Polsko-Niemieckiej Hodowli Nasion t. z o. p. w Zamartem, pow. chojnicki, żyta Wangenheim P. S. G., pszenicy ozimej Herta P. S. G., Pomerania P. S. G., Frütjof P. S. G., Sand P. S. G., Saxonia P. S. G., jęczmienia ozimego Nordland P. S. G., jęczmienia jarego Nordland P. S. G. i Gambrinus P. S. G., owsa Goldkorn P. S. G. i Silber-Ligowo P. S. G., ziemniaków Nowa Industria P. S. G., Rosafolia P. S. G., Erdgold P. S. G., Hutten P. S. G., Odenwaelder Blaue P. S. G., Kl. Sp. Wohltmann P. S. G. i Silesia Cimbala sel. Krzów P. S. G.;
4. u Dr. Koerbera w Nowych Jankowicach, pow. grudziądzki; grochu polnego Zielonego Folgera, owsa Beseler II. i pszenicy oz. Stieglera 22;
5. u Schulemanna w Lisnowie Zamku, pow. grudziądzki, ziemniaków Wohltmann 34 St., Modell sel. Księżydwór i jęczmienia Frankońskiego Heila;
6. u Ortoviusa w Lubstynie, pow. lubawski, owsa Silber-Ligowo P. S. G., jęczmień Gambrinus P. S. G. i żyta Wangenheim P. S. G.;
7. u Dejczera w Małych Gwiździnach, ks. Drosta w Prątnicy, Sikorskiego w Rakowicach, Jeskiego w Ujściu, Jacyny w Pasiekach, Duwego w Dąbrowie Chełmińskiej i Gordona w Laskowicach: — ziemniaków hodowli H. Modrowa w Gwiździnach:
8. u Dr. Esden-Tempskiego w Brzezinkach, pow. toruński; żyta Wierzbieńskiego i pszenicy oz. Epp. Bielera;
9. u Komeirowskiego w Komierowie, pow. sępoleński; pszenicy jarej Suskiej;
10. u Wuthenaua w Parlinie, pow. świecki; żyta Wangenheim P. S. G.;
11. u Ciencialy w Pogódkach, pow. kościerski, żyta Wierzbieńskiego.

Jak w latach poprzednich, tak i w roku 1929, prowadził Referat Nasienny na terenie województwa Pomorskiego

tzw. konkursowe t.j. ogólnopolskie, doświadczenia porównawcze, zorganizowane przez Sekcję Centralną do Spraw Nasiennictwa w Warszawie, z odmianami roślin. Były one w następujących miejscowościach przeprowadzone:

Z żytem ozimem:

1. Pole Doświadczalne P. I. R. — Dźwierzno, pow toruński,
2. Maj. Skarpa, pow. sępoleński,
3. „ Kopytkowo, pow. gniewski,
4. „ Zamarte, pow chojnicki.

Z pszenicą ozimą:

1. Pole Doświadczalne P. I. R. — Dźwierzno, pow. toruński,
2. Maj. Tylice, pow. toruński,
3. „ Kopytkowo, pow. gniewski,
4. „ Zamarte, pow. chojnicki.

Z pszenicą jarą:

1. Pole Doświadczalne P. I. R. — Dźwierzno, pow. toruński,
2. Maj. Radzyń, pow. grudziądzki.

Z jęczmieniem jarym:

1. Pole Doświadczalne P. I. R. Dźwierzno, pow toruński,
2. Maj. Radzyń, pow. grudziądzki,
3. „ Tuchołka, pow. tucholski,
4. „ Zamarte, pow. Chojnicki.

Z owsem:

1. Pole Doświadczalne P. I. R. — Dźwierzno, pow. toruński,
2. Maj. Zamarte, pow. chojnicki.

Z grochem:

1. Maj. Radzyń, pow. grudziądzki.

Wyniki z powyższych doświadczeń zostały w łączności z wynikami sekcyj i wydziałów nasiennych opracowane przez Sekcję Centralną do Spraw Nasiennictwa i wydane w zbiorowych publikacjach. Poza tem Kierownictwo Pola Doświadczalnego P. I. R. w Dźwierznie ogłosiło w Kłosach i osobnych odbitkach wyniki doświadczeń konkursowych, u siebie przeprowadzonych.

Doświadczenia konkursowe jako doświadczenia ścisłe i prowadzone stale z roku na rok w całej Polsce, a więc

w bardzo rozmaitych warunkach, pozwalają na odpowiednie ocenienie porównawcze różnych odmian krajowych i niektórych zagranicznych pod względem ich wartości użytkowej. Aby jednak rolnik mógł uzyskać dla swoich pól pewniejsze wskazówki przy wyborze odmian najlepiej na nich plonujących, zorganizowane zostały tzw. dzielnicowe doświadczenia odmianowe, do których dobiera się pewną liczbę odmian, które okazały się dobremi w doświadczeniach konkursowych, a także niektóre inne, które w skład ich nie wchodziły, lecz mogą mieć lokalnie również znaczenie. (Doświadczenia te nie są już jak dawniej, organizowane przez Referat Nasienny, lecz przez Referat Doświadczalny). Do tego samego celu zmierzają także inne doświadczenia Izby z odmianami roślin.

Dzięki doświadczeniom z odmianami roślin i propagandzie szerzonej przez Pomorską Izbę Rolniczą, rolnicy są w możności dobierania sobie odpowiednich do miejscowych warunków odmian, w szczególności z pośród dużej ilości i w coraz to większej liczbie się ukazujących, tak krajowych, jak i zagranicznych. W kwalifikowanych odmianach odzwierciadla się niejako ruch odmianami roślin, który, gdy spojrzymy wstecz, jest aż zastanawiający. Np. z ogólnej powierzchni pod żytem (zakwalifikowanem) było żyta krajowego tylko 2.3% w r. 1923, zaś 42% w r. 1929; pod pszenicą ozimą krajową było w r. 1923, 24% powierzchni, a w r. 1929, 48%; pod ziemniakami było w 1930 r. 23% krajowych, a w 1929 było ich 82%. Tak znaczny zwrot ku odmianom, wyhodowanym na terenie Polski, tłómaczy po części to, że rolnictwo pomorskie za panowania zaborcy nie interesowało się odmianami hodowców polskich i z niemi nie było zapoznawane przez czynniki niemieckie.

Jako przykład znaczenia doświadczeń dla poznania odmian można przytoczyć bardzo charakterystyczny objaw zniknięcie z pośród odmian kwalifikowanych odmian hodowcy, dawniej pomorskiego, obecnie na terenie Wolnego m. Gdańska, t. j. Bensinga. I tak zakwalifikowała Izba w r. 1922 pszenicy oz. Trotzkopf Bensinga 37% całej — powierzchni kwalifikowanej pszenicy, obecnie nic; tak samo obecnie nie zakwalifikowała jego owsa i jęczmion, chociaż — w roku 1922 zakwalifikowała Findling Bensinga 30%,

jęczmienia Imperial Bensinga 50%, jęczmienia krajowego Bnsinga 20%. Powierzchnia pszenicy jarej Allerfrüheste Bensinga z 60% w r. 1922 spadła w roku 1929 na 16%.

Referat Nasienny opracował szereg materjałów na P. W. K., jak również urządził stoisko nasiennictwa Pomorskiego na tejże Wystawie, za co otrzymał dyplom uznania.

Do ważniejszych czynności Referatu należy również nadzór nad hodowlami roślin na Pomorzu.

Doceniając ważność produkcji zbóż i ziemniaków, dostosowanych do warunków Pomorza, otoczono specjalną opieką gospodarstwa hodowlano-nasienne, jak hodowle ziemniaków p. Modrowa w Gwiździnach i gospodarstwo nasienne Polsko-Niemieckiej Hodowli Nasion w Zamartem.

W roku sprawozdawczym opracowano na nowo szczegółową instrukcję dla kwalifikujących.

D. Ogrodnictwo.

W roku sprawozdawczym działalność tego referatu polegała głównie na:

a) Urządzaniu kursów ogrodniczych,

b) Zakładaniu sadów wzorowych,

c) Lustracji sadów, połączonej z praktycznymi pokazami robót i t. p.

d) Nadzór nad szkółkami drzew Pomorskiej Izby Rolniczej w Łysomicach i Piwnicach.

e) Dostarczanie drzewek po ulgowych cenach.

f) Opinjowania wniosków o kredyty oraz sprawdzania celowego ich zużycia.

g) Udzielaniu porad ustnych i pisemnych i wygłaszaniu referatów z zakresu ogrodnictwa.

h) Nadzór nad ogrodami prywatnymi.

W porównaniu z rokiem ubiegłym działalność w tym dziale pracy znacznie się rozszerzyła tak, że jeden referent nie mógł podołać pracy, wobec czego Izba zaangażowała do pomocy jeszcze jednego instruktora ogrodniczego. W roku sprawozdawczym zorganizowano i przeprowadzono 19 kursów ogrodniczych jednodniowych, w których wzięło udział 515 słuchaczy, 10 kursów 2-dniowych ze 455 uczestnikami, 12 kursów trzydniowych z 553 uczestnikami oraz

jeden kurs pięciodniowy przy Szkole Roln. w Świeciu z 20 uczestnikami. Poza tem wygłoszono szereg referatów fachowych na zebraniach Kółek Rolniczych na tematy z zakresu sadownictwa, warzywnictwa, przetwórstwa owocowego i t. d.

Wostatnich 2 latach założono 18 sadów wzorowych, do których Szkółki drzew w Łysomicach dostarczyły drzewka po cenie o 50% niższej od cen cennikowych, dzięki przyznanej na ten cel subwencji Ministerstwa Rolnictwa. W roku sprawozdawczym zwiedzono 18 miejscowości dla zbadania stanu już założonych sadów wzorowych, konieczności uzupełnienia drzew uszkodzonych przez zeszłoroczne mrozy i t. p., względnie dla zbadania, czy miejscowości te nadają się do założenia sadów wzorowych.

Referent ogrodniczy łącznie z instruktorem rolniczym zwiedzili sady w 35 miejscowościach, przeprowadzając lustrację 245 sadów, udzielając na miejscu w sadach porad i wskazówek praktycznych czynności w sadach, przyczem były w miejscowościach tych urządzone pogadanki na aktualne tematy z zakresu sadownictwa i warzywnictwa.

Przy udzielaniu kredytów na cele ogrodnicze Ministerstwo Rolnictwa oraz Państwowy Bank Rolny opiera się na opinji Izby, wydawanej na podstawie lustracji danego ogrodnictwa. Ministerstwo Rolnictwa powierzyło również Izbie nadzór nad odpowiedniem zużyciem kredytów, udzielonych przez Ministerstwo na cele ogrodnicze. Na żądanie właścicieli majątków i za specjalną opłatą, prowadzi referat ogrodniczy stały nadzór nad ogrodami prywatnymi, względnie wyjeżdża na miejsce dorywczo na specjalne żądanie stron, dla udzielenia porad fachowych, sporządzenia planów, założenia lub zmiany parków i sadów i t. p.

Oprócz opieki nad ogrodami prywatnymi Izba Rolnicza czuwa również nad sprawami ogrodnictwa handlowego: Referent Izby jest prezesem Związku Ogrodników Produkujących z siedzibą w Toruniu (grupa Bydgoszcz, Toruń i Grudziądz) i zwiedza również ogrodnictwa handlowe, wygłasza referaty na zebraniach i udziela potrzebnych wskazówek.

Szkółki drzew w Łysomicach rozszerzyły w roku sprawozdawczym bardzo znacznie swą produkcję na wydzierżawionym na ten cel obszarze 15 ha z maj. państwowego Piwnice.

Prowadzone przez wybitnego w dziale szkółkarskim fachowca, szkółki Izby będą mogły juz w niedługim czasie zaopatrywać rolników w doborowy materjał w odmianach ustalonych w tak zwanym doborze wzorowym drzew owocowych, przyczyniając się do podniesienia produkcji owoców.

W roku sprawozdawczym mogły Szkółki dostarczyć niestety nieznaczną stosunkowo ilość drzew z powodu szkód, wyrządzonych w szkółkarstwie w czasie ostrej zimy 1928/29.

2. WYDZIAŁ OŚWIATY ROLNICZEJ.

Zakres prac Wydziału w okresie sprawozdawczym nie różnił się od ubiegłego 1928 roku. Żadne zasadnicze zmiany tak pod względem organizacji szkolnictwa, jak i pracy oświatowej pozaszkolnej nie zaszły.

Ilość szkół pozostaje i w tym roku ta sama t. j. 11: 1 żeńska o kursie 11-miesięcznym, 1 męska 11-miesięczna (niemiecka), 1 półtoraroczna, 8 dwuzimowych z czego 4 z gospodarstwami rolnemi.

Sposób prowadzenia oświaty pozaszkolnej o tyle uległ zmianie, że w miesiącach jesiennych, a mianowicie od listopada, stosownie do zaleceń odbytej konferencji w Min. Rolnictwa w październiku roku sprawozdawczego, zainicjowano szereg kursów rolniczych i hodowlanych, wzamian dotychczasowych pogadanek na kółkach; frekwencja jak i zainteresowanie się temi kursami wykazują, że jest to dobra i celowa metoda krzewienia oświaty pozaszkolnej; pozwala ona z jednej strony na wszechstronniejsze omówienie danego tematu, ugruntowanie w słuchaczach dokładnie wiadomości z danego zakresu, z drugiej strony może służyć dobrem przygotowaniem do wszczęcia w terenie planowej akcji w danym kierunku, urabiając i przygotowując teoretycznie rolników do świadomego i właściwego przeprowadzenia zamierzonej akcji, wreszcie przez skoncentrowanie wysiłków nad jednem zagadnieniem i szczegółowe omówienie tematu, wywołuje zainteresowanie się społeczeństwa rolniczego, a przez ugruntowanie w umysłach rolników poruszonego tematu, daje im dużo zadowolenia i zachęca do dal-

szego udziału w takich kursach. Wreszcie gdy weźmie się pod uwagę frekwencję kursów, która wynosiła od 26—140 słuchaczy (przeważnie frekwencja znaczna) stwierdzić należy, że i ze względów na oszczędne wydatkowanie grosza metodę tej pracy uznać należy za właściwą.

To też w latach przyszłych tą drogę szerzenia oświaty zawodowej rozszerzy się, nie znaczy to jednak, by i referaty na kółkach miały być zarzucone; one będą w dalszym ciągu prowadzone, ale w ramach szczuplejszych i tylko na terenie kółek rolniczych bądź świeżo powstałych, bądź słabo prosperujących.

Ze względu na coraz bardziej ujawniający się kryzys gospodarczy, b. wybitnie przejawiający się i w rolnictwie, na szeregu konferencji izbowych zastanawiano się nad programem pracy oświatowej w kółkach rolniczych i postanowiono, by akcję oświatową przedewszystkiem upraktycznić, czyli dążyć do tego, by akcja ta nie była celem samym w sobie, ale by przez **oświatę osiągnąć podniesienie opłacalności drobnych gospodarstw.**

To też Wydział opracował odpowiedni plan i program oświaty pozaszkolnej, który na najbliższe lata stanowić będzie wytyczne dla prowadzenia tej akcji w terenie.

Stwierdzić należy i drugi fakt, b. pocieszający, że pomimo silnej depresji duchowej w sferach drobno-rolniczych, wywołanej ujawniającym się kryzysem rolniczym, akcja oświatowa nie osłabła, mało tego, akcja ta znajdowała uznanie, gromadząc liczne rzesze rolników tak na kursach, jak i pogadankach. Świadczy to o silnym duchu w rolnictwie i budzącem się uznaniu dla oświaty i ugruntowującem się tak zrozumieniu, że oświata jest niezbędna, że wskazania wiedzy rolniczej są w stanie ułatwić rolnikowi praktycznemu wyjście z ciężkiej sytuacji, jak też i ułatwić nastawienie swego gospodarstwa, aby stępić ostrze kryzysu.

Osiągnięcie tego celu jest zachętą do prowadzenia akcji oświatowej i stwierdzeniem jej ważności i celowości.

Ilościowo praca oświatowa przedstawia się następująco:

Odbyto 156 prelekcji wyjazdowych, których wysłuchało 5131 członków kółek rolniczych.

Przeciętny koszt jednego wyjazdu wynosił ca 23 zł. 50 gr., przeciętna ilość słuchaczy 32 osób.

Oprócz tego zorganizowano 20 kursów rolniczych, których wysłuchało 1329 osób.

Natomiast dział pracy oświatowej w garnizonach (patrz spraw. zeszłoroczne str. 72) do której Izba przywiązywała duże znaczenie w roku bieżącym, dzięki trudnościom, nie od Izby zależnych, nie mógł być intensywnie rozwinięty i projektowane kursa rolnicze w szeregu garnizonów dla żołnierzy nie odbyły się z wyjątkiem kursów prowadzonych w Chełmnie przez personel szkoły rolniczej w Kałdusie, a zorganizowanych za inicjatywą kierownika tejże szkoły p. inż. Adamca.

Natomiast w roku sprawozdawczym rozszerzono pracę nad wykształceniem dziewcząt, rozszerzając akcję kursów rolniczych gospodarstwa domowego dla dziewcząt.

Zwinięty w roku ubiegłym kurs rolniczy prowadzony dotąd w Nupromku przez Zrzeszenie Sióstr Czerwonego Krzyża, Izba Rolnicza uruchomiła w Byszwałdzie (przy szkole męskiej) podczas lata i frekwencja tego kursu wynosiła 56 kursistek. Po zakończeniu tegoż w jesieni uruchomiony został takiż kurs w Sampławie i frekwencja jego wynosiła 46 kursistek.

Pragnąc ożywić pracę na wybrzeżu, a biorąc pod uwagę specjalne warunki nadmorskie, gdzie znaczną część dochodów ludność tamtejsza czerpie z utrzymania letników, zorganizowano przy pomocy Ministerstwa Rolnictwa nowy kurs pięciomiesięczny gospodarstwa domowego, połączonego z hotelarstwem w Redłowie obok Gdyni, który to kurs ukończyło 30 kursistek. Tak znaczna frekwencja tych kursów świadczy o wyczuwanej w społeczeństwie rolniczem potrzebie tego rodzaju placówek oświatowych i Izba nadal starać się będzie potrzeby te zaspokoić.

Wspominając o kursie w Redłowie, z przyjemnością podkreślić należy bardzo obywatelskie stanowisko Spółdzielni wypoczynkowej Urzędników Ministerstwa Reform Rolnych w Redłowie ,która to spółdzielnia b. chętnie użyczyła swoich mebli, urządzeń, jak też i lokalu pustego pod-

czas zimy, i w ten sposób umożliwiła otwarcie i doprowadzenie tego kursu do końca, za co na tem miejscu Izba składa wyrazy uznania Spółdzielni na ręce prezesa tejże p. Naczelnika Bereźnickiego. Program kursów tych taki sam, jak i kursów w Sampławie (patrz sprawozd. rok ubiegły str. 73) z tą różnicą, że prócz objętych planem przedmiotów wykładano teoretycznie i praktycznie „hotelarstwo" t. j. urządzenie mieszkania, czystość i higjenę, obsłużenie letników, właściwe podanie posiłków, zastawa i t. p. wchodzącego w zakres należytego obsłużenia pensjonarjusza i uczynienie możliwie przyjemnym i wygodnym pobytu na letnisku.

Społeczne znaczenie tych kursów jest b. duże: przez zajęcie się temi kursistkami na wsi, przez oparcie na nich pracy społeczno-kulturalnej w dziedzinie podniesienia gospodarstwa domowego ,organizacji kół gospodyń wiejskich, można wielką pomoc znaleźć w tych, prawda jeszcze niezbyt licznych jednostkach, ale o wybitnie rozbudzonem zamiłowaniu do pracy społecznej i zrozumieniu ważności umiejętnego prowadzenia gospodarstwa domowego i znaczenia tegoż w całokształcie podniesienia zamożności wsi.

W dziedzinie właściwego szkolnictwa frekwencja uczniów prawie nie uległa zmianie: gdy w roku ubiegłym do końca roku szkolnego doszło 401 uczniów w 11 szkołach, w roku sprawozdawczym ilość ich wynosiła 437 w ciągu roku odpadło zaledwie 12, należy zaznaczyć, że odsetek uczniów odpadających coraz zmniejsza się, co świadczy, że do szkoły przychodzi już element świadomy potrzeby zaczerpnięcia wiedzy rolniczej.

Frekwencja uczniów szkół rolniczych 2-zimowych.

Szkoły dwuzimowe	Kurs I	Kurs II	Internat	Rok 1929/30 Ile uczniów ukończyło kurs II	Razem
1. Szk. rol. Bielawki	13	29	36	27	42
2. „ „ Brodnica	35	22	12	22	57
3. „ „ Byszwald	10	11	10	11	21
4. „ „ Puck	18	14	5	14	32
5. „ „ Pawłowo	40	27	48	26	67
6. „ „ Kościerzyna	18	23	7	23	41
7. „ „ Kałdus	31	20	20	18	51
8. „ „ Świecie pol.	20	13	—	13	33
	185	159	138	154	344

Szkoły roczne i półtora-roczne	Kurs I	Kurs II	Internat	Rok 1929/30 ile uczniów ukończyło kurs II	Razem
1. Szkoła półtora-roczna męska w Kowalewie	16	12	17	12	28
2. Szkoła roczna żeńska w Kowalewie		31	31	31	31
3. Szkoła roczna w Świeciu z językiem niem.		34	—	—	34
					93
				Razem	437

Kursy 5-miesięczne	Ilość ucz.	W inter.	ukończyło
1. Kurs w Sampławie	49	19	49
2. „ w Byszwałdzie	58	23	56
3. „ w Redłowie	33	21	30
	140	63	135

Razem uczącej się młodzieży w 1929/30 — 572.

Frekwencja porównawcza w 2 ostatnich latach.

Szkoła	Rok 1928/29	Rok 1929/30
1. Szkoła Roln. Brodnica	52	57
2. „ „ Byszwałd	26	21
3. „ „ Kościerzyna	42	41
4. „ „ Kowalewo M.	54	28
5. „ „ Kowalewo Ż.	24	31
6. „ „ Pawłowo	57	67
7. „ „ Bielawki	27	42
8. „ „ Świecie pol.	34	33
9. „ „ Świecie niem.	26	34
10. „ „ Kałdus	38	51
11. „ „ Puck	22	32
	402	437

plus uczenice kursów 5-miesięcznych

Kurs w Sampławie	56
„ w Redłowie	49
„ w Pawłowie	30
Razem	135

Jak zaznaczaliśmy już w roku ubiegłym, frekwencji młodzieży w szkołach rolniczych nie można uznać za dostateczną, gdyż w każdej szkole mogłaby ona wynosić 30—35 uczniów na kursie. Dotąd tego niema, znaczy się, że ilość szkół jest wystarczającą. Bardzo pocieszającym objawem w roku sprawozdawczym jest podniesienie się ilości uczniów na Kaszubach tak w Pucku, jak i Kościerzynie. **Szeroko rozwinięta propaganda pracy społecznej na Kaszubach, daje wyniki a wzrastająca ilość młodzieży kształcącej się pozwala przypuszczać, że praca nad podniesieniem rolnictwa na Kaszubach będzie coraz lepiej rozwijała się przy współudziale młodzieży kończącej szkoły.**

Wszystkie szkoły mają już zorganizowane internaty, bądź tanie wyżywienie młodzieży uczącej się. Toteż i ten szczegół nie jest bez znaczenia, dla podtrzymania frekwencji na poziomie lat ubiegłych, pomimo znacznie cięższego położenia materjalnego w roku sprawozdawczym ludności.

Wyposażenie internatów w roku ubiegłym pod względem umeblowania posunęło się naprzód.

Ukończono przebudowę gmachu szkolnego i budynków gospodarczych w Bielawkach ,osiągając w ten sposób bardzo dostatni i należycie przystosowany do potrzeb szkolnych objekt.

Przełożono dachy na budynku szkoły w Pawłowie i w Kowalewie żeńskiej. Uskuteczniono szereg napraw i remontów.

W związku z przebudową gmachu szkolnego w Bielawkach i w celu upraktycznienia nauczania w $1^1/_2$-rocznej szkole męskiej — przeniesiono, źle pomieszczoną, ze względu na brak budynków mieszkalnych szkołę półtoraroczną z Kowalewa do Bielawek. W ten sposób szkoła o najdłuższym okresie nauczania umieszczona została w dobrze przystosowanym dla potrzeb szkolnictwa gmachu, zaopatrzona w gospodarstwo rolne, położone na wsi, rokując spokój, ciszę i oderwanie od niezdrowego dla uczącej się młodzieży środowiska miejskiego.

Przez przeniesienie tej szkoły do Bielawek otrzymała szkoła żeńska gospodarstwo rolne, odpowiadające jej potrzebom.

Dla spopularyzowania potrzeby szkolnictwa rolniczego w szerokich rzeszach rolników, poczyniono starania by jaknajwiększa ilość rodziców i społeczeństwa brała udział w zakończeniu roku szkolnego, przez co w niektórych szkołach, ilość osób na zakończeniu roku była b. duża a wrażenia odniesione z wyniku nauki, były dobre.

Cel — przygotowanie uczniów do dalszej pracy nad sobą osiągnięty, a jest to główne zadanie, jakie w szkołach, o tak krótkim terminie nauki, stawiać sobie należy.

W roku sprawozdawczym dało się zauważyć szybsze tempo pracy społecznej, wśród uczniów powstały nowe koła młodych rolników, również i praca w istniejących kółkach wzmogła się. Wszystkie szkoły urządziły po kilka wycieczek. W Pawłowie założony został sklep spółdzielczy uczniowski i sąd koleżeński, rozpatrujący sprawy niewłaściwego zachowania się uczniów, tak w odniesieniu do kolegów, jak i na zewnątrz. Dążeniem w roku przyszłym będzie pogłębienie idei spółdzielczości u młodzieży i jej wyrobienie w tym kierunku, przez zakładanie sklepów przy szkołach nie posiadających ich dotąd.

W odniesieniu do szkoły żeńskiej w Kowalewie należy zaznaczyć, iż szkoła ta w roku sprawozdawczym przejęła gospodarstwo rolne, przeznaczone dla niej a prowadzone dotąd przez szkołę męską i obecnie praktyczne wyszkolenie dziewcząt pójdzie normalnemi torami: pięć sztuk krów, maciory zarodowe, wybudowany kurnik z wybiegami i zaopatrzony w drób, królikarnia zapoczątkowana, duże tereny pod warzywnictwo, jak również i gospodarstwo normalne włościańskie 60-morgowe, pozwolą wreszcie poprowadzić dziewczęta w praktycznym kierunku, szczególniej uwzględniającym rentujące się dziś jeszcze gałęzie gospodarstwa rolnego.

Prócz powyższego posiadanie tak zorganizowanego gospodarstwa i odpowiedniego personelu fachowego, pozwoli wykorzystać teren szkolny w połączeniu z próżnemi ubikacjami tamt. szkoły męskiej w lecie, na uruchomienie praktycznych kursów hodowlanych. Szkoła przez to bardziej zespoli się ze społeczeństwem, a społeczeństwo znajdując za-

spokojenie żywotnych i praktycznych wymogów chwili, nabierze zrozumienia i uznania dla szkolnictwa.

Gospodarstwa szkolne naogół spełniają już rolę ośrodków kultury dla okolicznych gospodarstw, — przez staranną uprawę i pielęgnację inwentarza, oddziaływują na uczniów i otoczenie, jak i przez uprawę zbóż szlachetnych, dostarczają nasion dla okolicy.

Rachunkowo gospodarstwa szkolne dały następujace rezultaty:

Byszwałd w roku	1926/27 dał stratę	— 5689 zł.	
	1927/28 „	— 7185 zł.	
	1928/29 „ czysty dochód	+ 8390 zł.	22.
Pawłowo	1927/28 strata	— 7622 zł.	
	1928/29 dochód	+ 3102 zł.	44.
Bielawki	1928/29 dochód	+ 2675 zł.	11.

Cyfry te wykazane są przez biuro rachunkowości rolniczej Izby, która prowadzi rachunkowość dla poszczególnych szkół.

Stwierdzić tu należy, że dochodów gospodarstw szkolnych nie można traktować tak, jak normalnego warsztatu rolnego, gdyż gospodarstwa te mając znaczenie i dydaktyczne, temsamem niejednokrotnie zmuszone są do prowadzenia w nich pewnych działów bądź nie opłacających się, bądź kosztownych, ale koniecznych dla celów nauczania.

Personel szkół rolniczych prócz swoich zajęć w szkole bierze b. czynny udział w pracy społecznej na wsi, realizując tak programy Izby jak i organizacji rolniczych w akcji podniesienia wydajności i dochodowości gospodarstw, prowadząc akcję oświatową, hodowlę, doświadczalnictwo i inne.

Personel nauczycielski każdej szkoły rolniczej Izby bierze w szczególności czynny udział w pracy oświatowej kółek rolniczych, wygłaszając referaty fachowe na zebraniach i kursach, przeprowadza kwalifikację zbóż i okopowych, zakłada poletka doświadczalne nawozowe i odmianowe, współpracuje w walce ze szkodnikami roślinnymi (rak ziemniaczany), w sekcjach konkursowych przysp. roln. młodzieży, prowadzi przy pomocy kontrolerów mleczności Inspekcje Hodowlane, organizując włościańskie kółka hodo-

wlane, stacje stadników, knurów, premjowanie inwentarzy itp.

Z powyższych czynności personelu nauczycielskiego widać ogromny zakres pracy, jaki tenże w okręgu szkoły prowadzi. Praca ta wymaga bardzo wiele czasu, zabiegów i wyjazdów, jak n.p. założenie pólka doświadczalnego, jego lustracja nawet tylko jednorazowa i sprzęt, lub też zorganizowanie kołka hodowlanego lub kółka kontroli mleczności.

Nie wystarczy przyjazd na zebranie organizacyjne — tu trzeba uprzednio kilkanaście razy być, prawie, że każdego oddzielnie przekonać i nakłonić do zapisania się na członka, a dopiero można zwołać zebranie organizacyjne. To też personel szkół rolniczych w okresie letnim jest ciągle w drodze, a i zimą żadnej niedzieli ani święta nie ma wolnej.

To też żmudna ta i wyczerpująca praca zostanie kiedyś należycie oceniona, a pionierzy tego ruchu — personel szkolny nad podniesieniem gospodarstw rolnych, niewątpliwie znajdą kiedyś może należytą ocenę ich zasług i pracy nad rozbudową rolnictwa polskiego.

Personel nauczycielski w szkołach roln. P. I. R. w 1929/30.

Szkoła	Kierownik	Nauczyciel	Na początku roku	Przy końcu roku kierownik	Nauczyciel
1. Brodnica	inż. Komar	inż. Butryn		bez zmian	bez zmian
2. Pawłowo	inż. Piechociński	A. Trębicki T. Szałach		bez zmian	„
3. Kowalewo	inż. Miksiewicz	inż. Gałek M. Kędziora		inż. Liśka	inż. Gałek
4. Kościerzyna	A. Sikorski	inż. Karmowski		inż. L. Różanski	inż. Karmowski
5. Puck	inż Zarzycki	Wł. Matusik J. Michejda		inż. Miksiewicz	Beer Emil Michoń
6. Świecie polska i niem.	P. Jagła	inż L. Różański Wł. Ludwiczak W. Dewosser		inż. Jagła	Ludwiczak W. Dewosser Kleczyński
7. Bielawki	inż. J. Liśka	Wiśniewski Błeszyńska		inż. Zarzycki	inż. Czekała M. Kędziora W. Paszkowski

Personel nauczycielski w szkołach roln. P. I. R. w 1929/30 r.

Szkoła	Kierownik	Nauczyciel	Na początku roku	Przy końcu roku kierownik	Nauczyciel
8. Kałdus	inż. St. Adamiec	Kiernicki		bez zmian	inż. Iglewski
9. Kowalewo żeńska	T. Gorgoniówna	Szczupakówna Burzańska Hanusiakówna Olińska		Gorgoniówna	Olińska Szczupakówna Fietkówna Jagminówna
10. Byszwałd	J. Pieszczoch	Ł. Balicki W. Stanek		J. Pieszczoch	Wyszatycki Dittmajer

Starostwo Krajowe, jak i Wydziały Powiatowe (nie wszystkie) przychodziły z pewną pomocą szkołom, asygnując na potrzeby wyposażenia pewne dotacje.

Sprawozdanie niniejsze dalece nie wyczerpuje całokształtu tych prac, które w trosce o podniesienie rolnictwa, dokonywuje przez Wydział Oświaty Pomorska Izba Rolnicza, gdyż do każdej akcji zwłaszcza nowej, potrzeba wiele pracy przygotowawczej, jak opracowanie planów, programów, związanych z tem konferencji, wyjazdów itp.

Sprawozdanie niniejsze ma na celu oświetlić te ważniejsze przejawy pracy w dziedzinie oświaty jak też wykazać ustosunkowanie się społeczeństwa do niej.

Z sum przeznaczanych rok rocznie w budżecie Izby na oświatę rolniczą widać, że kwestja oświaty jako fundamentu całokształtu prac podniesienia rolnictwa jest należycie doceniana przez Izbę, rozwija się pomyślnie, a gdyby zdołano wciągnąć do tej pracy całe społeczeństwo rolnicze, całą inteligencję, akcja ta jeszcze prędzej przyniosłaby owoce tej pracy, zapewniając rozwój organizmu państwowego i ugruntowanie mocarstwowego stanowiska Rzeczypospolitej.

3. WYDZIAŁ LEŚNICTWA.

O leśnictwie ogólnie jest wiadomem, że jest ono jedną z najmniej intensywnych form wytwórczości roślinnej. Tem niemniej nie jest możliwem wykreślic je z ogólnego gospodarstwa roślinnego, przeważnie bowiem nie da się ono zastąpić inną formą produkcji. Lasy porastają bowiem, szczególniej w gospodarstwach prywatnych, gleby absolutnie leśne, nie nadające się pod żadną inną uprawę. Z biegiem czasu pług worywał się w lasy, zabierając im powierzchnie coraz większe. Wobec nadzwyczajnej zmienności gleby na terenie Pomorza, jako utworu polodowcowego, systematyczna praca pługa niekorżystnie odbiła się na ukształtowaniu granic powierzchni leśnych; pozostały w bardzo wielu wypadkach dla lasów jedynie pewnego rodzaju wyspy, półwyspy, wąskie pasma i parcele osobno leżące wśród pól ornych o granicach nieregularnych, niesprzyjających istnieniu lasu. Że mimo to one istnieją a nawet powiększają się przez zalesienie innych gruntów, świadczy tylko o pożyteczności i konieczności istnienia lasów.

Powierzchnia lasu prywatnego na Pomorzu wynosi ca 80.000 ha., z czego na las większej własności ponad 50 ha przypada ca 60.000 ha, na las mniejszej własności ca 20.000 ha. Pełniąc przeważnie tylko rolę pomocniczą w gospodarstwie rolnem, stanowi las pewnego rodzaju kasę oszczędności, nagromadzającą swe zapasy powolnie lecz pewnie, która wobec łatwo przewidzieć się dającej coraz lepszej konjunktury na drewno, obiecuje dochody stale się zwiększające. W wielu wypadkach nagłej potrzeby pieniężnej, jak w czasie nieurodzaju, pożaru, w razie konieczności wyposażenia dzieci, lub przeprowadzenia działów spadkowych, staje się las źródłem pomocy wydatnej i niezawodnej. To też tak u większego jak i u drobnego gospodarza rolnego

las jest przedmiotem, który on ochraniać i pielęgnować się stara a nawet powiększa go drogą zalesienia gruntów, nierentujących się dostatecznie, z powodu gorszej gleby, uciążliwego terenu, odległego położenia od siedziby gospodarstwa itp.

W zrozumieniu ważności lasu, zdecydowała się Pomorska Izba Rolnicza zaraz z początku swojego istnienia, stworzyć jako jeden z osobnych działów, Wydział Leśnictwa, mający za zadanie pracować nad organizacją i rozwojem prywatnego leśnictwa. Pracę naznaczoną wykonywano w miarę sił i środków przez lat niespełna 10, stopniowo zajmując się poszczególnemi działami gospodarstwa leśnego. Dużo tej pracy już wykonano w ciągu lat ubiegłych; iść ona musi naogół utartym szlakiem, przy stałem pogłębianiu jej i rozszerzaniu na gospodarzy leśnych, uchylających się dotychczas od współudziału.

Jako zadania oczekujące załatwienia w pierwszym rzędzie uważać trzeba sprawy selekcji nasion leśnych, wykształcenia personelu leśnego ,tworzenia rezerw masy drzewnej i jednorazowych większych wyrębów.

Na kwestję pochodzenia nasion leśnych z odpowiednich dzielnic klimatycznych, zwrócono w ostatnich latach baczną uwagę, tem niemniej jednak właśnie Polska sprowadza ciągle jeszcze znaczne ilości nasion leśnych z zagranicy, mimo że mogłaby je przy odpowiedniej organizacji eksportować. Import ten odbija się nietylko ujemnie na bilansie handlowym, ale grozi bezpośrednio gospodarstwu leśnemu, wprowadzając nieodpowiednie rasy drzew, podlegające łatwo różnym chorobom i szkodnikom, a dające w przyszłości drzewostany małowartościowe, wywierające ujemny wpływ na grunt leśny. Na Pomorzu prowadzi się tą walkę wszelkiemi dostępnemi środkami, od początku istnienia Wydziału Leśnictwa. Koniecznem jest jednak stanowcze rozstrzygnięcie tej kwestji, drogą wprowadzenia kwalifikowania pewnych drzewostanów, jako odpowiednich do produkcji nasion leśnych, przy czem właściciele ich korzystaliby z pewnych przywilejów, pobierając odpowiednio wyższe ceny za nasiona. Pozatem koniecznością jest wydanie zakazu importu nasion i szyszek z nasionami, tych gatunków drzew

leśnych, które posiadają w Polsce naturalne siedlisko. Rozwinięcie szerokiej propagandy w kierunku zbierania i używania nasion leśnych wyłącznie krajowego pochodzenia, zapewni akcji powodzenie.

Wydział w dalszym ciągu także w roku sprawozdawczym zajmował się rozwijaniem hodowli sadzonek w tut. gospodarstwach leśnych, to też szereg szkółek ponownie zwiększył w roku sprawozdawczym swoją powierzchnię.

Jak w ubiegłych latach, pośredniczył Wydział pomiędzy producentami i konsumentami w dostawie nasion i sadzonek leśnych i to w ogólnej ilości 6160200 szt. sadzonek, z czego 5949700 szt. iglastych i 210500 szt. liściastych Nasion leśnych dostarczono 2603,— kg. w czem 1858,— kg. liściastych i 745 iglastych.

Celem skutecznej walki z osutką, pośredniczono w dostawie 1210 — kg. siarczanu miedzi.

Propagowano wprowadzenie 2-ch nowych gatunków drzew, nadających się dla Pomorza, mianowicie sosnę Murray'a i topolę „populus angulata cordata robusta".

Sprawa personelu leśnego jest prawdziwą bolączką lasu prywatnego na Pomorzu. Personel ten w dużej części składa się z ludzi bez wykształcenia fachowego, nie umiejących należycie gospodarować. Stan ten utrudnia wszelką postępową pracę, bo najskuteczniejsze porady i wskazówki, o ile należycie wykonane nie zostaną, nic pomóc nie mogą; położenie ciągle się pogarsza, w miarę bowiem naturalnego ubytku lepszych elementów, obniża się ogólna przeciętna, z braku dopływu wykształconego, świeżego materjału. U nas panuje w kraju taka dysproporcja, że na trzy wyższe uczelnie leśne, przypadało do niedawna tylko trzy niższe szkoły dla leśniczych, podczas gdy powinno być tych ostatnich około dziesięciu. Na Pomorzu znajduje się ca. 300 leśników prywatnych, których należałoby częściowo usunąć z powodu braku odpowiednich kwalifikacji, częściowo zaś przeszkolić. Założenie niższej szkoły leśnej na Pomorzu miałoby wszelkie widoki powodzenia, nie natrafiłoby na większe trudności, a przyczyniłoby się znacznie do podniesienia prywatnego leśnictwa.

W czasie od 26—28. IX. 1929 przeprowadził Wydział kurs dla leśników, mający w programie naukę pielęgnowania drzewostanów przy pomocy prawidłowej trzebieży Poza wykładami teoretycznemi, odbywały się codziennie praktyczne ćwiczenia i pokazy w lasach okolicznych. Uczestników było 44.

Pracę oświatową prowadzono przy pomocy artykułów w „Kłosach" i w „Landbundzie", przez rozdzielanie broszur leśnych i osobiste instruowanie przy sposobności wyjazdów.

Księgowość leśną prowadzono w szeregu gospodarstw, opracowując i dostarczając potrzebne formularze.

Urządzenie lasu przeprowadzone zostało na terenie Pomorza bardzo dokładnie.

Jak już na wstępie powiedziano, las jest pewnego rodzaju kasą oszczędności; tymczasem z chwilą sporządzenia i zatwierdzenia planu gospodarczego, wymagają władze od właściciela lasu, by tenże użytkował corocznie pewną oznaczoną ilość drewna, ściśle w ramach planu gospodarczego bez względu na to, czy tego drewna potrzebuje we własnem gospodarstwie, jakoteż czy panuje odpowiednia konjunktura dla sprzedaży. Rolnik, właściciel lasu, pragnie jednak nagromadzać w lesie swoje oszczędności w czasach korzystnego rozwoju gospodarstwa rolnego, a sięgać do tej kasy leśnej tylko w czasie potrzeby, gdy zachodzi konieczność zachowania całości gospodarstwa, jego kultury rolniczej, jego intensywności; i tylko w tym wypadku las rolę swoją spełni, jeżeli w odpowiedniej chwili może właścicielowi pomóc;krępowanie gospodarstwa daleko idącemi przepisami odbić się i tu musi tylko ujemnie. Dlatego też rolnik właściciel lasu wymaga, by w ramach oznaczonego 10-letniego okresu gospodarczego mógł przeprowadzać wyręby czyste w miarę swoich potrzeb i uznania, by wyręby na 5 lat naprzód nie wymagały zezwolenia władz, by wreszcie drzewostany zaoszczędzone w jednym okresie, przechodziły automatycznie jako rezerwy do okresu następnego, i by te rezerwy użytkowane być mogły każdego czasu, oczywiście z obowiązkiem zalesienia powierzchni wyrąbanych do lat dwuch. Postulaty te są specjalnie ważne dla lasów małych i włościańskich, mających corocznie na sprzedaż kilkadzie-

siąt m^3 drewna; na tak małe ilości nie znajdzie się poważny kupiec a biedny właściciel pod przymusem oddaje za bezcen swoją produkcję.

Do złagodzenia tych stosunków drogą ustawodawczą Wydział poczynił starania u właściwych władz dla usprawnienia gospodarki leśnej i podniesienia jej rentowności.

W związku z nową organizacją Izb Rolniczych na podstawie ustawy z roku 1928, okazuje się konieczny pewien rozdział zakresu pracy pomiędzy Urzędem Wojewódzkim, jako władzą wykonywującą ochronę lasów a Izbą Rolniczą, której ustawa z roku 1928 przeznacza cały szereg zadań do wypełnienia, które jednak częściowo wchodzą także w zakres działalności Ochrony Lasów.. Wskazanem byłoby część uprawnień władz Ochrony Lasów przekazać Izbie. W ten sposób zapewniony byłby w sprawach ochronno-leśnych udział czynnika społecznego, którego brak dotkliwie daje się odczuwać.

Podobny podział pracy odciążyłby w dużym stopniu komisarzy Ochrony lasów, pozwalając im zająć się więcej dziedzinami, wymagającemi szczególnego wglądu ze strony władz Państwowych.

Własność leśna zyskałaby w ten sposób większą możność korzystania z pomocy fachowej przy prowadzeniu intensywnej gospodarki, oraz przyspieszenia trybu postępowania w wielu wypadkach.

Sprawa sprzedaży drewna natrafia na przeróżne trudności, spowodowane złą konjunkturą; głębsze przyczyny zjawiska tkwią w ciężkiem położeniu gospodarczem kraju, dużem osłabieniu ruchu budowlanego i konkurencji sowieckiego drewna. Zaradzić tu może jedynie zorganizowanie się poszczególnych producentów czy to w związek luźny, posiadający jedynie centralę informacyjną dla sprzedawców, bądź to w Syndykat. Kroki w tym kierunku zostały już poczynione, mianowicie zainicjowano syndykat producentów papierówki i kopalniaków jako tych, którzy są najwięcej zagrożeni, mianowicie przez syndykat fabryk papieru, konsumujących papierówkę i koncerny węglowe, zależne od pro-

dukcji drewna kopalnianego. Zorganizowanie tej gałęzi produkcji nie jest łatwe wobec tego, że każdy las wytwarza liczne sortymenta o najrozmaitszej jakości i wartości. Mimo to przeprowadzenie tej organizacji jest zadaniem bardzo dużej wagi, które rozwiązane być winno w najbliższych latach.

Stała porada leśna stanowić będzie i nadal podstawę całej działalności wydziału, umożliwiając szczegółowy wgląd w stosunki lasu prywatnego i ustawiczny kontakt z jego właścicielem.

Objęła ona na Pomorzu ca 80% prywatnych gospodarstw leśnych ponad 50 ha, t. j. 80 gospodarstw o łącznej powierzchni 38.081 ha lasu. W ciągu roku sprawozdawczego odpadły dwa gospodarstwa leśne o powierzchni 249,87 ha z powodu parcelacji — przybyły dwa gospodarstwa o powierzchni 166 ha.

Bezpośredni kontakt z właścicielem lasu nawiązuje się przy sposobności stałej porady i wyjazdów w innych sprawach leśnych. Wyjazdy urzędników Wydziału w teren objęły w roku sprawozdawczym 223 dni. Ilość wyjazdów ciągle jest jeszcze niewystarczającą i Wydział dąży do tego, by stała porada leśna była wzmocniona stopniowo tak, by każdy las przynajmniej trzy razy do roku był przedmiotem pracy urzędników Wydziału Leśn. Starając się skłonić do korzystania z porad Wydziału gospodarzy leśnych dotychczas niezorganizowanych, zwróci Wydział swą uwagę na lasy spółkowe, gminne, fundacyjne i samorządowe, które dotychczas utrzymywały z Wydziałem tylko luźne stosunki.

Urządzenie lasów zostało przeprowadzone na pow. ca. 52.000 ha, z czego w roku sprawozdawczym 2750 ha w 47 objektach; plany obecnie podlegają rewizji i uzupełnieniu na podstawie nowych wymogów stawianych przez Ochronę lasów. Urządzenie umożliwia dokładne obliczenie produkcji lasu prywatnego, zapasów drewna, i wprowadzenie w życie czynności, mogących przyczynić się do podniesienia rentowności lasów. Rewizja planów gospodarczych przeprowadzona zostanie w najbliższym czasie na powierzchni ca 40.000 ha.

Lasy włościańskie ,któremi bliżej zajął się Wydział od roku 1926, są i nadal przedmiotem jego opieki. Jest ich stosunkowo dużo bo ca 20.000 ha. Las mniejszej własności koncentruje się głównie w powiatach kaszubskich, zajmując największe obszary w północnej i północno-zachodniej części powiatu Chojnickiego. Kompleksy dochodzące do kilkuset hektarów, a znajdujące się w ręku kilkunastu lub kilkudziesięciu właścicieli, nie są tutaj rzadkością, stan ich jednak jest przeważnie opłakany. Powody tego są liczne; przedewszystkiem fakt, że właściciele ich, to jednostki ekonomicznie słabe, gospodarujące na roli suchej, jałowej, niewykształceni fachowo, nic więc dziwnego, że narażeni są często na nieurodzaje i na niekorzystne lata gospodarcze. W tych stosunkach zmuszeni są oni często sięgać do lasu i wyrębywać większe przestrzenie. Wobec niezrozumienia ważności sprawy a częściowo z braku środków, zalesienie znacznie trudniej postępuje naprzód niż wyrąb, a w przeważnej ilości wypadków pozostawia w.aściciel zrąb odłogiem, mając nadzieję, że odnowi się samosiewem bez narażania go na koszta. Przy jałowej, suchej glebie oraz skąpych opadach atmosferycznych na Pomorzu, jedynie w bardzo rzadkich wypadkach znajduje spadłę nasienie odpowiednie warunki dla rozwoju; i wtenczas jednak młode roślinki giną już w pierwszym roku swego istnienia. Dotyczy to przedewszystkiem sosny, tworzącej las mniejszej własności. Tym sposobem powoli i nierównomiernie odnawiają się zręby w przeciągu 20—25 lat a powstające drzewostany są rzadkie, gałęziste, nierówne, mogące dać w przyszłości jedynie niewielką ilość i to lichego opału. Oczywiście przy podobnym sposobie gospodarki mniejszej własności ,las produkuje dwa do trzy razy mniej niż własność większa, a przytem drewno o wartości najniższej. Ta różnica produkcji w wartości odbija się b. ujemnie na całem gospodarstwie Województwa i na stanie materjalnym rolników — właścicieli mniejszych lasów.

Gospodarstwo w lasach włościańskich popiera Wydział usilnie, dostarczając zainteresowanym przedewszystkiem nasion i sadzonek leśnych po cenach ulgowych. Akcja ta utorowała sobie już wyraźną drogę do tego stopnia, że trzeba

było nawet ograniczyć propagandę do minimum z braku środków pieniężnych, któreby nadal pozwoliły rozszerzać akcję. Na cele te dostarczono w roku sprawozdawczym 2326600 sadzonek i 74 kg. nasion.

Urządzenie lasów włościańskich wykonywano na warunkach b .przystępnych; w roku sprawozdawczym pomierzono i urządzono na nowo 21 lasów włościańskich o powierzchni ca 250 ha.

Dotychczasową działalność zamierza Wydział kontynuować drogą dostarczania małorolnym sadzonek leśnych po cenach ulgowych, premjowania wzorowo przeprowadzonych zalesień, wykonywania planów gospodarczych, urządzania kursów kilkudniowych w szkołach rolniczych Izby oraz odczytów w Kółkach Rolniczych. Już od następnego roku rozpocznie swą działalność specjalnie zaangażowany instruktor, którego praca wyłącznie dotyczyć będzie lasu włościańskiego i zalesienia nieużytków.

Organizacja zalesienia nieużytków przeprowadzona zostanie na nowych podstawach ,mianowicie praca koncentrować się będzie w Wydziale, który swojemi własnemi siłami bezpośrednio będzie wykonywał zalesienia a miejscami pracować będzie, wysyłając w teren instruktorów i sadzonki. Finansowanie akcji nastąpi przy pomocy subwencyj państwowych i subwencyj Wydziałów Powiatowych, które przyciągnięte zostały do tej akcji.

Dział wikliniarski rozwija się stale, jakkolwiek w tempie powolnem; przyczyny powolnego rozwijania się tej gałęzi produkcji rolnej nie należy szukać w słabem zainteresowaniu się rolnictwa uprawą wikliny, przeciwnie zainteresowanie jest duże i w krótkim stosunkowo czasie możnaby dojść do bardzo poważnej powierzchni produkującej wiklinę. Przeszkodą, z którą dział wikliniarski P. I. R. poważnie się liczy w intensywniejszem tworzeniu nowych plantacyj jest możliwość nadprodukcji surowca. Wynika to ze słabo rozwiniętego przemysłu koszykarskiego, który przerabia surowiec w małych ilościach i wyłącznie tylko dla zaspokojenia rynków lokalnych, oraz z braku dobrze zorganizowanego zbytu tak surowca jak i przetworów wiklinowych.

Woj. Pomorskie, mające dużo terenów niewykorzystanych o glebie przepuszczalnej, piaszczystej, lekkiej, a w powiatach nadmorskich i położonych nad Wisłą dobrze nawodnionych, może z korzyścią uprawiać i produkować znaczne ilości wikliny. Dane statystyczne z czasów przedwojennych wskazują, że pola wiklinowe na Pomorzu obejmowały powierzchnię ca 7.780 ha z produkcją 758.000 q wikliny zielonej, co wynosiło przeciętnie 98 q z 1 ha. Okres wojenny i powojenny spowodował zupełny upadek tej gałęzi produkcji rolnej, gdyż przeprowadzona ankieta w 1927 r. przez Wydział Ekonomiczny P. I. R. wykazała, że ogólna powierzchnia pól wiklinowych na Pomorzu wynosi 948 ha, w tem ca 850 ha plantacyj dzikich, o bardzo słabej wydajności, nie przekraczającej przeciętnie 30 q na 1 ha.

Od roku 1927 stan ten zmienił się na lepsze a mianowicie: przy pomocy działu wikliniarskiego P. I. R. uporządkowano ca 20 ha zaniedbanych plantacyj, ponadto powstały nowe plantacje na ca 77 ha. Obecnie Pomorze posiada plantacyj racjonalnie prowadzonych, produkujących wiklinę szlachetną, 195 ha z wydajnością około 20.000 q surowca, co w przeliczeniu na gotówkę, przy przyjęciu przeciętnej ceny za 1 q wikliny zielonej z roku 1929/30 przedstawia się w liczbie 240.000 zł. rocznie.

Praca działu wikliniarskiego P. I. R. zmierza do racjonalnego rozwoju hodowli wikliny, mając stale na uwadze standart surowca, by uzyskać dla podaży produkt możliwie jednolity i jakościowo najbardziej odpowiedni wymaganiom koszykarstwa, a w związku z tem dąży do stworzenia na Pomorzu silnego przemysłu koszykarskiego, zdolnego wyrabiać artykuły na eksport. Ponadto dział wikliniarski P. I. R. kładzie duży nacisk na uporządkowanie dzikich łęgów nadwiślańskich, co umożliwi intensywniejsze ich wykorzystanie, oraz na zużytkowanie dużych obszarów leżących odłogiem (w powiecie chojnickim ca 2000 ha i w powiecie morskim ca 1000 ha) pod uprawę wikliny, by w ten sposób stworzyć tamt. ubogiej ludności warsztat zarobkowania, zaś częściowo wprowadzając wiklinę na wspomnianych nieużytkach jako przedplon, przygotować i oddać je pod przyszłe gospodarstwo leśne.

Stworzenie na Pomorzu przemysłu obręczowego, zainteresowanie zagranicy oraz wyszukiwanie zagranicznych rynków zbytu dla produktów wiklinowych i wyrobów koszykarskich leży również w zakresie działania działu wikliniarskiego.

Wreszcie dział wikliniarski pracuje w kierunku oświatowym; w związku z tem wygłaszane są odczyty na zebraniach rolniczych, urządzane bywają kursa koszykarskie i wikliniarskie itp.

Projektowane jest również założenie pól doświadczalnych wiklinowych oraz salicetum dla celów doświadczalno-leśnych. Ostatnie może mieć bardzo doniosłe znaczenie, zwłaszcza przy produkcji drewna wierzbowego do wyrobu celulozy i zapałek.

Pozatem do programu prac działu wikliniarsikego należy:

a) współdziałanie w pracy kulturalno-oświatowej nad podniesieniem wikliniarstwa,
b) udzielanie fachowej pomocy i wskazówek przy zakładaniu plantacyj wiklinowych,
c) wydawanie opinji o plantacjach już istniejących,
d) sporządzanie oszacowań powstałych szkód w plantacjach.
e) dostarczanie czystego i zdrowego materjału sadzonkowego szlachetnych odmian wikliny,
f) udzielanie wskazówek przy zakupnie narzędzi potrzebnych w gospodarstwie wiklinowem,
g) organizowanie zbytu wzgl. pośredniczenie w sprzedaży wikliny,
h) wydawanie projektów na urządzanie moczarek, gotowalni i parzelni,
i) wykonywanie planów gospodarczych,
j) perjodyczne informowanie wszystkich producentów wikliny o cenach na wiklinę zieloną i korowaną przez zamięszczanie biuletynów w urzędowym tygodn. „Kłosy".

W związku z powyższym referent działu wikliniarskiego wyjeżdżał w okresie sprawozdawczym do 21 gospodarstw z czego 10 wyjazdów celem zbadania stanu plantacyj.

2 wyjazdy na skutek ukazania się szkodników w plantacjach, 9 wyjazdów celem zbadania terenów pod plantacje.

Na wiosnę 1930 pośredniczył w kupnie i sprzedaży sadzonek wiklinowych; sprzedano ogółem 450.000 szt., rozdano bezpłatnie małorolnym 370.000 szt.

Z prac oświatowych zanotować należy udział referenta wikl. w charakterze prelegenta w kursie wikliniarsko-koszykarskim w Borzyszkowie i Bysławiu, pozatem udział w 14 zebraniach Kółek Rolniczych oraz w trzech zebraniach Związku Ziemian. Jako delegat P. I. R referent brał udział w ogólnopolskich zjazdach wikliniarskich i w tym celu wyjeżdżał 3-krotnie do Warszawy.

W związku ze sprzedażą wyprodukowanego surowca zaznaczyć należy, że w roku bieżącym za pośrednictwem P. I. R. sprzedaną została znaczna część produkcji surowca na Pomorzu.

Zinicjatywy P. I. R. powołany został do życia Związek Hod. Wikliny dla Ziem Zachodnich R. P., który pracuje ściśle z P. I. R., zaś referent wikliniarski P. I. R. jest kierownikiem technicznym tegoż Związku.

4. WYDZIAŁ WETERYNARJI.

Prace działu Weterynaryjnego w roku sprawozdawczym rozwijały się na terenie Pomorza w tych samych warunkach i dążeniach co i w latach poprzednich. Zapotrzebowanie porady i pomocy fachowej z dziedziny lecznictwa, oraz zwalczania chorób zaraźliwych zwierząt domowych wzrasta stopniowo aczkolwiek powoli.

Akcję zwalczania zaraźliwych chorób u zwierząt a przedewszystkeim gruźlicy u bydła rogatego, jako choroby najgroźniejszej, prowadzi Dział Weterynarji P. I. R. Prace na terenie Pomorza w oborach zarodowych i wstępnych Pomorskiego Towarzystwa Hodowców Bydła, oraz w oborach włościańskich należących do kółek hodowlanych przy Izbie Rolniczej wykonuje dwóch lekarzy weterynarji, z których jeden jest kierownikiem całej akcji zwalczania gruźlicy i biura głównego, drugi zaś jest kierownikiem pracowni bakterjologicznej. Akcję zwalczania gruźlicy przeprowadza się metodą prof. Dr. Ostertaga przy ścisłem zastosowaniu ustawy Polskiej o zwalczaniu chorób zaraźliwych. Ministerstwo Rolnictwa zatwierdziło opracowany przez Izbę regulamin walki z gruźlicą, przez co właściciele obór, należących do tej akcji, uzyskują prawo do odszkodowania za sztuki bydła, dotknięte gruźlicą otwartą i ubite z urzędu.

W czasie od 1/IV. 1929 do 31/III. 1930 zbadano 134 obory związkowe, 2 obory właściańskie i 2 obory prywatne z ogólną ilością 6147 sztuk bydła, przeważnie krów mlecznych, jałowic cielnych i stadników. Pozatem zbadano materjał rozpłodowy na licytacji w Grudziądzu w kwietniu i w październiku 1929 około 150 sztuk przeważnie stadników.

Przy badaniu klinicznem stwierdzono u 27 sztuk bydła gruźlicę płuc i u 2 sztuk gruźlicę przewodu po-

karmowego. Sztuki te zostały oddane na rzeź a sekcja dokonana potwierdziła istnienie gruźlicy. Klinicznie podejrzanych o gruźlicę płuc stwierdzono 203 sztuki, o gruźlicę wymienia 207, razem 410 sztuk, czyli 6,65% całego zbadanego pogłowia. Ogółem pobrano 852 prób zbiorowych mleka, 312 prób pojedynczych, 128 wyksztusin z płuc, 2 próby wydzieliny z macicy i 1 próbę ropy, razem 1295 prób.

Przeszczepiono na świnki morskie 226 prób z czego przypada na wyksztusinę płucną 198, na mleko 26 na inne próby 2. Z powyższych prób wykazały 118 gruźlicę płuc, 3 gruźlicę wymienia, reszta prób dała wynik ujemny t. zn. po zabiciu świnek morskich i przy sekcji po upływie terminu określonego nie stwierdzono żadnych zmian chorobowych.

Badanie bakterjologiczne przeprowadza pracownia Izby Rolniczej przy Państwowym Instytucie Naukowym Gospodarstwa Wiejskiego w Bydgoszczy.

W zestawieniu przedstawia się wynik następująco:

Rok	Ilość zbadanych obór	Ilość zbadanych sztuk	Stwierdzono klinicznie gruźlicę		Klinicznie podejrzanych o gruźlicę		Wynik badania bakterjolog. oraz szczepienia diagnostycznego							
							gruźlica płuc		Gruźlica wymienia		Gruźlica macicy		Gruźlica kiszek	
			szt.	%	szt.	%	szt.	%	szt.	%	szt.	%	szt.	%
1929	138	6147	29	0.47	411	6.65	118	1.92	3	0,5	—	—		—

Jak z powyższego zestawienia wynika stan zdrowotny bydła zarodowego jest zadawalający gdyż wypadki stwierdzonej gruźlicy nie przekraczają 3% aczkolwiek podejrzenie o gruźlicę wyrażono w przeszło 7% wypadkach.

Z innych chorób zwierzęcych, któremi Dział w miarę możności się zajmował, wymienić należy zakaźne ronienie u krów oraz złośliwy katar pochwy.

W przeszło 50 oborach zwalczano skutecznie ronienie zakaźne w przeciągu ostatnich dwóch lat a wypadki, które jeszcze zachodzą również z bardzo dobrym wynikiem zostają usuwane przy pomocy zastosowania metody Prof. Panka.

Poza tą pracą główną, służyli lekarze weterynarji P. I. R. zawsze pomocą i radą oraz udzielali różnych wskazówek

i odpowiedzi fachowych bądź to na miejscu podczas swych objazdów bądź też w „Kłosach“ urzędowym organie fachowym Pomorskiej Izby Rolniczej.

Należy nadmienić jeszcze pielęgnację i korekturę kopyt u źrebiąt, oraz należyte podkuwanie koni, propagowane przez utrzymanie stałych i doraźnych objazdów podkuwacza fachowca, który zwiedził w ciągu roku sprawozdawczego 63 stad i przeprowadził korektę kopyt wzgl. podkuł 1385 koni.

5. WYDZIAŁ HODOWLANY.

Ogólne położenie hodowli pomorskiej.

Depresja gospodarcza, wywołana kryzysem na rynku zbożowym, zmusiła gospodarstwa rolne do przetwarzania tanich ziemiopłodów na lepiej na rynku opłacane produkty pochodzenia zwierzęcego, szczególnie nabiał i wieprzowinę. Nawet gospodarstwa wybitnie zbożowe, dotąd traktujące hodowle ubocznie zaczęły w tej dziedzinie okazywać większe ożywienie.

W pierwszym rzędzie cieszyła się powodzeniem hodowla bydła i produkcja mleka mimo, iż konjunktura na rynku nabiałowym i mięsnym w sezonie letnim nie dopisywała. Produkcja trzody chlewnej, która w początku roku sprawozdawczego wykazywała pewien zastój, zaczęła się po żniwach, z racji korzystniejszych konjunktur, dużej ilości karmy, a zwłaszcza ziemniaków, na które nie było zbytu, pomyślnie rozwijać. Hodowla drobiu również doznała pewnego ożywienia. Hodowla owiec, dzięki utrzymaniu się cen na opasy i łatwiejszemu zbytowi mięsa owczego, pomimo znacznego spadku cen za wełnę, opłacała koszty produkcji.

Nadal nierentowną okazała się tylko hodowla koni.

K o m i s j a h o d o w l a n a i podkomisja hodowli koni, owiec i drobiu nie działały w roku sprawozdawczym z powodu rozwiązania Izby.

Czynności Wydziału.

Wydział Wytwórczości Zwierzęcej P. I. R., wykorzystując sprzyjające hodowli warunki w okresie sprawozdaw-

czym, wzmógł swą działalność do granic możliwości, nakreślonych liczbą personelu i środkami materjalnymi, którymi dysponował. Następujące dane i opisy poszczególnych działów dają obraz pracy wydziału.

Zewnętrzną działalność fachową urzędników wydziału przedstawia następująca tabela:

Imię i nazwisko	Ilość dni (wyjazdów) w sprawach:											
	Licencji klaczy i ogierów	Licencji buhaji	Org. Kółek hodowlanych i licencji krów	Klasyfikacji owczarń	Hodowli trzody chlewnej	Hodowli drobiu	Pokazów i wystawy P. W. K.	Posiedzeń	Referatów i kursów	Zakupu materjału hodowlanego	Innych	Razem
M. Szczepski Naczelnik W-łu	57	—	—	—	9	—	17	26	—	7	19	135
Inż. Wł. Skrzypek, dział hodow. bydła	—	21	52	-	4	—	41	3	13	31	13	178
Inż. St. Jełowicki, dział hodow. owiec	29	3	15	82	—	—	41	2	5	9	4	190
Br. Borkowski, dział hod. drobiu	—	—	—	—	—	93	—	8	42	—	17	160
K. Schmaehling, dział hodowli trzody chlewnej *)	—	—	—	—	9	—	—	1	2	3	—	15

*) od 15 stycznia 1930 r.

Państwowe kredyty hodowlane.

W roku sprawozdawczym wpłynęło do Wydziału 20 wniosków o udzielenie państwowych kredytów na podniesienie hodowli bydła, świń, drobiu i owiec. Państwowy Bank Rolny udzielił ogółem kredytu w wysokości 69.000 zł. Z tych pożyczek zostało zakupionych w tym okresie 5 stadników, 29 krów, 1 knur i 5 macior. Oprócz tego przyznał Państwowy Bank Rolny dla powiatów kaszubskich 28 pożyczek, które jednak w okresie sprawozdawczym nie zostały zrealizowane.

Inspektoraty hodowlane,

przy szkołach rolniczych uczestniczyły jak w latach ubiegłych w propagandzie wiedzy hodowlanej, w organizacji

włościańskich kółek hodowlanych, oraz w pracy zdążającej do podniesienia hodowli wśród włościan. Przywiązując szczególną wagę do rozwoju hodowli na ubogich przeważnie terenach kaszubskich, Izba utworzyła na Kaszubach z siedzibą w Kościerzynie osobny Inspektorat Hodowlany Kaszubski. Inspektoratowi temu podlegają powiaty: Morski, Kartuski, Kościerski i Chojnicki.

Hodowla koni.

Chów koni, mimo taniej karmy, był w roku sprawozdawczym nierentowny, wskutek czego produkcja ta nie cieszyła się należytem zainteresowaniem. Wśród hodowców trwa tendencja do pogrubienia konia, wywołana potrzebami gospodarczemi.

Na wniosek Pomorskiej Izby Rolniczej wyraziło Ministerstwo Rolnictwa zgodę na rozszerzenie strefy konia zimnokrwistego na cały powiat świecki, starogardzki, część powiatu brodnickiego i skrawek powiatu lubawskiego, według linji demarkacyjnej, przechodzącej przez miejscowości Górzno, Bartniczka, Długi Most, Nowy Dwór, Bachotek, Ciche, Łąkorek, Bielice i Orłowo oraz pow. Morski od Redy do Krokowa.

Pomorski Związek Hodowców Konia szlachetnego półkrwi.

Związek współdziałał z Pomorską Izbą Rolniczą w organizacji targów remontowych, celem ułatwienia hodowcom zbytu na konie. Również współdziałał w organizacji pokazów hodowlanych, urządzanych dla wzbudzenia zainteresowania do hodowli koni wśród włościan.

Na Powszechną Wystawę Krajową w Poznaniu wysłał Związek 3 stawki w liczbie 22 koni, z których jedna była najbardziej wyrównaną rodziną na P. W. K. Koszta stanowisk i transportu tych koni przejął Związek na swój rachunek. Ogółem uzyskali hodowcy związkowi na P. W. K. za wystawione konie:

1 medal państwowy złoty,
1 medal państwowy srebrny,
1 medal państwowy bronzowy,
1 wielki srebrny medal P. W. K.
1 wielki bronzowy medal P. W. K.,
1 list pochwalny Ministerstwa Rolnictwa
oraz nagród pieniężnych w wysokości 6650 zł.

Związek odbył swe doroczne Walne Zebranie dnia 24. X. 1929 w Grudziądzu i postanowił urządzić w porozumieniu z Pomorską Izbą Rolniczą II. Pomorskie Targi Końskie.

Ruch w Związku obrazuje następująca tabelka:

	członków	klaczy zapisanych w księdze głównej	klaczy zapisanych w księdze wstępnej
W roku 1928 było	402	550	762
W ciągu 1929 r. ubyło	101	126	237
pozostało	301	424	525
przybyło	23	41	65
a zatem w końcu 1929 było	324	465	590

Z powyższego zestawienia wynika poważny ubytek tak członków, jak i równoległy stan pogłowia klaczy zapisanych. Ubytek pogłowia tłumaczy się wykreśleniem znacznej ilości klaczy, nieodpowiadających postanowieniom ustawy i rejestracji klaczy dlatego, że nie miały źrebiąt przez 3 po sobie następujących latach. Agendy Związku prowadził — jak w latach poprzednich — Wydział Wytwórczości Zwierzęcej P. I. R.

Pomorskie Towarzystwo Hodowców konia zimnokrwistego.

Towarzystwo jak roku poprzedniego importowało materjał rozpłodowy. Zakupiono z współudziałem Naczelnika Wydziału Hodowli w Nadrenji 14 ogierów dwuletnich i starszych i 41 źrebic półrocznych.

Towarzystwo zreformowało swój statut i postanowiło w dalszym ciągu kontynuować import źrebic, aby wzmocnić pogłowie klaczy czystej krwi. Zainteresowanie do hodowli konia zimnokrwistego wzrasta stale. Następująca tabliczka ilustruje obecny stan liczebny członków i ich klaczy:

	Członków	klaczy zapisanych w księdze głównej	klaczy zapisanych w księdze wstępnej	Razem
W roku 1928 było	44	29	175	204
W ciągu 1929 r. ubyło	6	4	20	24
pozostało	38	25	155	180
przybyło	7	12	23	35
a zatem w końcu 1929 r. było	45	37	178	215

Importowane w ostatnich 3 latach źrebice nie są jeszcze z powodu młodego wieku licencjonowane.

Pokazy i próby dzielności koni.

W okresie sprawozdawczym przeprowadziła Izba 4 pokazy koni, mianowicie: w Brodnicy, Lisewie, Brusach i Pucku. W związku z pokazami odbyły się też w Brodnicy i Brusach drugie z rzędu próby energji i wytrzymałości koni, które wykazały dość duże zainteresowanie. W Brodnicy stanęło do próby energji 6 par koni półkrwi i 3 pary koni pogrubionych; do próby odporności stanęły 3 pary koni półkrwi. W Brusach stanęło do próby energji 8 par koni półkrwi a do prób odporności 13 par koni półkrwi. Nagród pieniężnych udzielono w Brodnicy 650 zł., w Brusach 550 zł.

Do premjowania z okazji pokazów koni przedstawiono w Brodnicy ogółem 54 klaczy półkrwi angielskiej, z których 46 było własnością mniejszej własności, 8 większej własności. Nagród udzielono honorowych 2, pieniężnych w sumie 945 zł. W Lisewie przedstawiono ogółem 54 klaczy pogrubionych w tem mniejszej własności 37, większej własności 17. Udzielono nagród honorowych 2, pieniężnych w sumie 240 zł. Na pokaz w Brusach doprowadzono ogółem 26 klaczy półkrwi angielskiej tylko mniejszej własności. Udzielono nagród: honorowych 3, pienyiżnęch w sumie 380 zł. W Pucku stanęło do pokazu 22 klaczy półkrwi, w tem 12 większej własności, 10 mniejszej. Wydano nagród honorowych 1, pieniężnych 285 zł.

Ogółem rozdano nagród:

Na pokazach koni							Przy próbach dzielności					Razem	
honorowych				pieniężnych z funduszów			pieniężnych z funduszów						
Medal srebrny Min. Roln.	List pochwalny Min. Roln.	Medal srebrny P. I. R.	List pochwalny P.I.R.	Ministerstwa Rolnictwa	Pom. Izby Roln.	Wydziałów Powiatowych	Ministerstwa Rolnictwa	Pom. Izby Roln.	Pom. Stowarzyszenia Hod. Konia zimnokrwistego	Związku Hodowców Konia Szlachetnego	Prywatnych N. N.	Nagród honorow.	Nagród pieniężnych
1	1	1	5	1000	600	250	410	500	200	50	40	8	3050 zł.

Rejestracja klaczy.

Na podstawie ustawy o nadzorze państwowym nad ogierami i rejestracji klaczy zarodowych dokonano w roku 1929

rejestrację 164 klaczy i to 118 półkrwi szlachetnej angielskiej i 46 pogrubionych (zimnokrwistych).

Targi remontowe.

Podobnie jak w latach ubiegłych przeprowadzała Izba propagandę na rzecz targów remontowych. Spęd koni w roku sprawozdawczym był w porównaniu z rokiem 1928 mniejszy, natomiast materjał był naogół lepszy, to też komisja szacunkowa zakupiła w tym roku prawie 100% więcej koni, niż w roku ubiegłym. Targi tegoroczne odbyły się z następującym wynikiem:

Nr. bież.	Data	Miejsce zakupu	Ilość koni doprowaozonych razem	Ilość koni zakup.		
				3 letn.	starsze	razem
1	8. VII. 29.	Poznań (na P. W. K.)	21	18	1	19
2	13. VII. 29.	Puck	42	11	1	12
3	20. VIII. 29.	Kościerzyna	22	2	—	
4	20. VIII. 29.	Kartuzy	8	—	—	—
5	21. VIII. 29.	Starogard	45	13	—	13
6	21. VIII. 29.	Radostowo	18	9	1	10
7	29. VIII. 29.	Smętowo	20	5	1	6
8	22. VIII. 19.	Terespol Pomorski	12	2	—	2
9	23. VIII. 29.	Sępólno	13	5	1	6
10	23. VIII. 29.	Chojnice	20	2	—	2
11	24. VIII. 29.	Tuchola	30	4	1	5
12	2. IX. 29.	Grudziądz	34	4	—	4
13	2. IX. 29.	Kornatowo	15	4	3	7
14	3. IX. 29.	Chełmża	37	4	2	6
15	3. IV. 29.	Unisław	20	—	—	—
16	4 IX. 29.	Kowalewo	23	5	1	6
17	4. IX. 29.	Jabłonowo	80	19	2	21
18	5. IX. 29.	Brodnica	24	8	1	9
19	5. IX. 29.	Działdowo	12	—	—	—
20	6. IX. 29.	Nowemiasto	101	4	—	4
21	6. IV. 29.	Biskupiec Pom.	22	4	—	4
22	12. XI. 29.	Pelplin	34	4	3	7
23	12. XI. 29.	Laskowice	19	9	—	9
24	13 XI. 29.	Grudziądz	27	4	2	6
25	13. XI. 29.	Gorzuchowo	12	3	—	3
26	14. XI, 29.	Jabłonowo	50	11	4	15
27	26. XI. 29.	Lidzbark	75	8	18	26
		Razem	836	162	42	204

Cena przeciętna łącznie z dodatkiem hodowlanym wynosiła 1274,02 zł. (ca 10% więcej niż w r. 1928).

Licencja ogierów.

Podobnie jak w latach ubiegłych Izba współpracowała z Pomorskim Urzędem Wojewódzkim w licencji ogierów prywatnych. Licencje trwały od 19 września do listopada i miały wynik następujący:

Powiat	Ilość ogierów przedstawionych	Zakwalifikowano: ogierów szlachetnych, I kat. pełnej krwi: orjentalnej	I kat. pełnej krwi: angielskiej	I kat.: anglo-arab	I kat.: półkrwi	II kat. pełnej krwi: orjentalnej	II kat. pełnej krwi: angielskiej	II kat.: anglo-arab.	II kat.: półkrwi	III kat. pełnej krwi: orjentalnej	III kat. pełnej krwi: angielskiej	III kat.: anglo-arab.	III kat.: półkrwi	Razem	Ogierów pogrubionych wzgl. zimno-krwist.: I kat.	II kat.	III kat.	Razem	Ogółem zakwalifikowano ogierów w roku bież.
Brodnica	541	1			1			1	2				6	11		6	2	8	19
Chełmno	266		2					1	1	1			1	4		5	4	9	13
Chojnice	138						1		5				2	10					10
Działdowo	163								2				2	4					4
Gniew	111								1				2	3					3
Grudziądz	291	1			1				4				5	11		14	1	15	26
Kartuzy	244								6				2	8					8
Kościerzyna	86							1	1				1	3					3
Lubawa	586				1				8		1		3	13					13
Morski	248								9				1	10		2	1	3	13
Sępólno	174								1				1	2					2
Świecie	434								2				2	4		2	4	6	10
Starogard	153								5				3	8			3	3	11
Tczew	84								2				1	3		1		1	4
Toruń	309		1						4		1		2	6		3	5	8	14
Tuchola	137								6				2	8					8
Wąbrzeźno	463								2					4		5		5	9
Razem	4428	2	3		3		1	3	61	1	2		36	112		38	20	58	170

Wyścigi konne.

Z okazji wyścigów konnych dnia 30 czerwca, 3 i 7 lipca w Grudziądzu, odbyły się jak w roku 1928 subwencjonowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Izbę Rolniczą biegi koni włościańskich. Udział koni był dość liczny. W każdym biegu brało udział 5 do 7 koni.

Bydło.

Konjunktura stosunkowo korzystna na bydło i nabiał, zwłaszcza w pierwszej połowie roku sprawozdawczego spowodowała dalszy postęp w hodowli bydła. Uwidoczniło się to zwłaszcza w odpowiedniejszem żywieniu krów.

Wskutek gwałtownego spadku cen za płody rolnicze, bardzo się wzmogło stosowanie pasz treściwych własnej produkcji.

Niskie ceny za ziemniaki i brak na nie zbytu spotęgowały opas bydła.

Koniec jednak roku sprawozdawczego zaznaczył się depresją w hodowli bydła, na skutek spadku cen za żywiec jak i nabiał.

Licencja stadników.

Na podstawie ustawy o nadzorze państwowym nad buhajami przeprowadzona została licencja stadników jedynie w powiecie sępoleńskim i świeckim. W ostatnim czasie zostały postanowienia tej ustawy rozszerzone na powiat toruński. Samorządy powiatowe: działdowski, morski, wąbrzeski, chojnicki, lubawski (dla 7 gmin) wypowiedziały się również za wprowadzeniem w życie postanowień wymienionej ustawy.

W niektórych powiatach przeprowadzono orjentacyjne licencje stadników.

Wyniki licencji przedstawia poniższa tabela:

Powiat	Ilość zalicjonowanych stadników	
	w roku 1928	terminowo
Brodnica	21	2
Chełmno	36	2
Działdowo	8	8
Kartuzy	37	—
Kościerzyna	58	—
Nowemiasto	25	12
Sępolno	22	—
Świecie	82	—
Tczew	18	4
Toruń	82	18
Tuchola	28	—
Wąbrzeźno	22	2
Razem	439	48

Komisje licencyjne w protokułach swoich stwierdzają dalszą poprawę pogłowia rozpłodników i wzrost ilości buhaji z udowodnionem pochodzeniem. Znaczniejsza ilość uznanych buhaji w pow. świeckim i toruńskim tłómaczy się tem, że w liczbie ich znajdują się buhaje, należące do wielkiej własności.

Stacje buhaji rozpłodowych.

Zapotrzebowanie na stadniki stacyjne w roku sprawozdawczym niepomiernie wzrosło, to też fundusze Izby, przewidziane w budżecie na rok bież. na te cele, okazały się za szczupłe.

Dlatego należy z uznaniem podkreślić, że powiaty brodnicki i toruński przeznaczyły z własnych środków na zakup buhaji bezzwrotne subwencje wynoszące 50% ceny kupna

buhaja. Sejmik powiatu świeckiego udzielił kilku hodowcom subwencje w wysokości 1/3 ceny kupna stadnika oraz pożyczki bezprocentowe w tej samej wysokości.

Starostwo Krajowe w Toruniu przyznało na stacje stadników dla pow. Kaszubskich subwencję w wysokości 2.000 zł. Kwota ta została rozdzielona między 4-ch hodowców, w formie subwencji po 500 zł. W przyznawaniu subwencji Izba dawała pierwszeństwo okolicom, gdzie zawiązały się kółka hodowlane.

W roku sprawozdawczym założono 51 stacji, zlikwidowano 17 tak, że w dniu 31 marca 1930 r. istniało 138 stacji buhaji.

Cyfra 104 stacji istniejących w dniu 30 kwietnia 1929 r w porównaniu do stanu obecnego — 138 stacji — najlepiej ilustruje zwiększone zapotrzebowanie na rozpłodniki.

Stadniki stacyjne pokryły w r. 1929 krów i jałowic 7,200 sztuk — przeciętnie pokrył jeden stadnik ca 70 krów wzgl. jałowic.

Włościańskie kółka hodowlane.

Rok sprawozdawczy w organizacji kółek hodowlanych zaznaczył się ściślejszą konsolidacją tychże, oraz wzmożoną pracą poszczególnych hodowców.

Udzielone hodowcom premje pieniężne z okazji przeprowadzonego na wiosnę 1929 r. premjowania obór, wpłynęły zachęcająco w kierunku poczynienia ulepszeń urządzeń oborowych, zaprowadzenia okólników dla młodzieży i t. p.

Wydatny również postęp widać w odpowiedniejszym wychowie cieląt. Nadmiar cieląt jest rozchwytywany przez miejscowych wzgl. okolicznych rolników; dzieje się to zwłaszcza tam, gdzie rolnicy mogą się wykazać dobrymi wynikami mleczności swych obór.

Od członków Kółek hodowlanych zakupiła Izba na stacje włościańskie 5 buhaji, pozatem pewna część została sprzedana przez rolników z wolnej ręki.

W powiecie chełmińskim i grudziądzkim częściowo zostało przeprowadzone badanie obór na gruźlicę; zainteresowanie rolników i w tym kierunku coraz to bardziej wzrasta.

Z akcją kółek hodowlanych związana jest ściśle kontrola mleczności. Na tę ostatnią Izba położyła bardzo silny

nacisk żądając, by każdy członek kółka hodowlanego poddał swoją oborę kontroli mleczności. W dniu 31. XII. 29 r. poddanych było kontroli mleczności 3.718 krów, należących do 400 hodowców.

W włościańskich kółkach hodowlanych było w roku 1928/9 krów o wydajności:

od	6000	do	7000	kg. mleka	—	1
od	5000	do	6000	„	—	13
od	4000	do	5000	„	—	126
od	3000	do	4000	„	—	476
od	2000	do	3000	„	—	713
od	1000	do	2000	„	—	204

Przeciętna wydajność mleka w kółku wynosiła 2863,9 kg. przy 3,35% tłuszczu; przeciętna wydajność w kg. tłuszczu 96.14 kg.

Odnośnie kontroli mleczności Izba również przeprowadziła reorganizację. Analiza mleka była dotychczas przeprowadzona w braku aparatów Gerberowskich na Stacji Doświadczalnej w Toruniu; obecnie zaś, po uzyskaniu funduszów ze strony Ministerstwa Rolnictwa, zakupiła Izba kilkanaście aparatów Gerbera, które przydzieliła Inspekcjom Hodowlanym. Badanie mleka na zawartość % tłuszczu przeprowadzane obecnie w Inspekcjach, spotkało się z żywem uznaniem ze strony rolników.

Z powodu znacznych kosztów związanych z przygotowaniem, wysyłką itp. bydła włościańskich kółek hodowlanych na P. W. K., które to koszty ponosiła Izba w całości, wystawiono tylko 12 krów.

Wszystkie sztuki zostały nagrodzone premjami pieniężnemi, a niektóre i nagrodami honorowemi.

Przeglądy hodowlane.

Wzorem lat ubiegłych urządziła Izba w myśl przepisów Ministerstwa Rolnictwa w miesiącach czerwcu, lipcu i sierpniu 1929 r. 12 przeglądów planowych oraz 25 propagandowych.

Nadto na usilne prośby rolników urządzono 8 dodatkowych przeglądów propagandowych w jesieni 29 r.

Na pokazach planowych hodowcy przedstawiają coraz to większą ilość młodzieży po krowach licencjonowanych.

Wyniki pokazów przedstawia drugostronna tabela:

Data	Przeglądu		Ilość rolników, przedstawiających materjał	Przed
	Miejscowość	Powiat		Stadników
22. V.	Jeżewo	Świecie	7	1
24. V.	Topolno	Świecie	24	4
27. V.	Brzozowo	Chełmno	21	5
28. V.	Dubielno	Chełmno	25	9
29. V.	Siemoń	Toruń	10	3
31. V.	Papowo-Biskupie	"	10	
1. VI.	Orzechowo	Wąbrzeźno	20	1
4. VI.	Płużnica	"	17	2
2. VI.	Świecie-Wieś	Grudziądz	20	5
6. VI.	Łasin	Grudziądz	9	5
7. VI.	Lubawa	Lubawa	34	8
8. VI.	Gryźliny	Lubawa	25	6
10. VI.	Drzycim	Świecie	9	6
11. VI.	Barłożno	Starogard	21	9
12. VI.	Lubichowo	Starogard	24	5
13. VI.	Subkowy	Tczew	16	6
14. VI.	Dalwin	Tczew	26	2
17. VI.	Lignowy	Gniew	14	4
18. VI.	Jeleń	Gniew	31	6
9. VII.	Wrocki	Brodnica	5	6
10. VII.	Lembarg	Brodnica	34	13
11. VII.	Gródki	Działdowo	9	1
12. VII.	Działdowo	Działdowo	8	6
16. VII.	Więcbork	Sępolno	9	2
17. VII.	Chojnice	Chojnice	4	2
18. VII.	Lipnica	Chojnice	25	3
19. VII.	Kęsowo	Tuchola	48	3
20. VII.	Przyrowo	Tuchola	20	9
23. VII.	Nowe-Polaszki	Kościerzyna	23	6
24. VII.	Kaliska	Kościerzyna	12	5
25. VII.	Miszewo	Kartuzy	16	3
26. VII.	Miechucino	Kartuzy	31	4
27. VII.	Gowidlino	Kartuzy	15	1
30. VII.	Chylonja	Morski	25	4
31. VII.	Puck	Morski	17	6
1. VIII.	Góra	Morski	11	5
2. VIII.	Strzepcz	Morski	22	3
7. XI.	Grodziczno	Lubawa	17	8
9. XI.	Lipnica	Wąbrzeźno	17	4
11. XI.	Popioły	Toruń	18	3
12. XI.	Zelgno	Toruń	11	1
13. XI.	Kamień	Sępolno	10	2
14. XI.	Narzym	Działdowo	35	8
18. XI.	Ostrowite	Wąbrzeźno	54	7
19. XI.	Śliwiny	Tczew	28	2
		Razem	887	203

stawiono		Razem	Udzielono nagród:				
			honorowych		pieniężnych		
krów i jałowic	trzody chlewnej		Min. Roln.	P.I.R.	Min. Roln.	Wydz.Pow. P. I. R. i innych	Razem
27	—	28			200	189	389
65	2	71			389	312	701
74	1	79		1	533	522	1055
124	1	134	1	1	529	478	1007
61	1	65			247	377	624
44	1	45			105	205	310
35		36			130	215	345
46		48			131	287	418
58		63			250	192	442
60		65			372	415	787
87	3	98			351	371	722
49	10	65		1	190	200	390
32	1	39			265	233	498
101		101		1	571	627	1198
43		48			308	311	619
61		66		2	315	437	752
55	13	70		1	310	547	857
41		45			91	249	340
75	11	92		2	353	545	898
70	2	78			450	361	811
110	4	127		2	505	629	1134
14	1	16			70	495	565
55	3	64			535	731	1266
24		26			162	448	610
35		37			224	356	580
30	4	37			90	455	545
149	6	158			482	965	1447
94	8	111		1	566	440	1008
97	7	110			686	612	1298
24	2	31			198	220	418
42	2	47			216	357	573
38	8	50			356	502	858
25	4	30			64	206	270
43	3	50			392	652	1043
41		47		1	447	438	885
38	7	30		1	418	367	785
36	2	41			184	457	641
63	1	72		4	365	250	615
64		68			351	232	583
36		39			323	200	523
33		34			160	292	452
36	3	41			265	585	850
92	4	104		1	378	413	791
121	1	135			390	604	994
52	3	57			326	494	820
2599	119	2927	1	19	14243	18472	32715 Zł

Konkursy mleczności krów.

W myśl przepisów Ministerstwa Rolnictwa urządziła Izba Rolnicza w roku sprawozdawczym w całym szeregu powiatów konkursy na roczną i dzienną wydajność mleka i to jedynie w oborach, zrzeszonych we włościańskich kółkach hodowlanych, a poddanych stałej kontroli mleczności w czasie od 1 lipca 1928 r. do 30 czerwca 1929 r.

Zawody te przeprowadzono:

a) na roczną wydajność mleka w powiatach chełmińskim, chojnickim, grudziądzkim ,kościerskim, morskim, starogardzkim, świeckim, toruńskim i tucholskim.

W każdym powiecie przyznano po jednej nagrodzie I. stopnia w wysokości 100 zł., oraz po dwie nagrody II. stopnia w wysokości 50 zł. każda; razem rozdano w 9 wymienionych powiatach nagród w wysokości 1.800 zł. Nagrody udzielono rolnikom, których krowy wykazały w konkursie najwyższą roczną wydajność mleka z uwzględnieniem % tłuszczu, nie niższym jak 3,15%.

b) na dzienną wydajność mleka w powiatach chełmińskim, grudziądzkim ,kartuskim, kościerskim, morskim, świeckim i toruńskim.

W pow. chełmińskim, grudziądzkim, kościerskim, świeckim i toruńskim przyznano po jednej nagrodzie: I. stopnia w wysokości 75 zł. każda, po dwie nagrody II. stopnia w wysokości 50 zł. każda, oraz po trzy nagrody III stopnia w wysokości 25 zł.

W powiecie zaś kartuskim i morskim przyznano po jednej nagrodzie I. stopnia, po dwie nagrody II. stopnia, oraz III. stopnia w powiecie kartuskim jedną, a w pow. morskim dwie nagrody. Razem rozdano w 7-miu powiatach nagród w wysokości 1675 zł.

Premje odnośne przyznano rolnikom, których krowy uzyskały najwyższą dzienną wydajność mleka z uwzględnieniem % tłuszczu.

Trzoda chlewna.

Pomór i zaraza spowodowały wielkie przerzedzenie stanu świń, przez co podaż świń w rzeźniach już od połowy 1929 roku była słabsza, a pod koniec roku zupełnie nie wystarczająca.

Możliwości i warunki zbytu zagranicą na bekony kształtowały się korzystnie. Dzięki wprowadzeniu na początku 1929 roku systemu zwrotu cła, oraz uzależnieniu korzystania z premji wywozowych od wywiezienia obowiązującego kontyngentu przez poszczególne firmy, tendencja w kierunku produkcji bekonów bardzo się wzmogła.

Na terenie Pomorza ubito świń bekonowych w roku 1928 — 7.223 sztuk od 1. IV. 29 do 1. XII. 30 — 79.409 sztuk.

Natomiast eksport świń do Austrji i Czechosłowacji z Pomorza w roku 1929 uległ zmniejszeniu.

Wysokie ceny za towar rzeźny, brak zbytu na zboże, oraz niskie ceny za pasze wzbudziły duże zainteresowanie dla hodowli trzody chlewnej wśród rolników. Ceny za prosięta wzrosły szczególnie w II-ej połowie roku bardzo znacznie. Chlewnie zarodowe nie mogły pokryć wzmożonego popytu na zarodowe knurki, maciorki i prosięta.

W typach świń na Pomorzu przebija się przedewszystkiem typ świni wielkiej białej ostrouchej oraz uszlachetnionej krajowej zwisłouchej. Zrozumienie prawidłowej produkcji żywca na bekony jest naogół bardzo małe. W hodowlach czołowych objawia się nadal tendencja dostosowania typu świni pomorskiej do pokroju bekonowego za pomocą świni wielkiej angielskiej.

Stacje knurów.

Zainteresowanie się stacjami knurów wśród rolników było bardzo żywe. W roku bieżącym założono 35 nowych stacji, zlikwidowano 10 stacji, obecnie istnieje 52 stacje.

Rozmieszczenie stacji knurów jest następujące:

w powiecie	brodnickim	9	stacji
„	chełmińskim	3	„
„	chojnickim	2	„
„	działdowskim	6	„
„	gniewskim	2	„
„	grudziądzkim	3	„
„	kartuskim	3	„
„	kościerskim	5	„
„	lubawskim	2	„
„	morskim	1	„
„	sępoleńskim	3	„
„	świeckim	3	„
„	starogardzkim	4	„
„	tucholskim	4	„
„	wąbrzeskim	1	„
„	tczewskim	2	„
„	toruńskim	1	„
	Razem	52	stacji

Knury stacyjne pokryły w ciągu roku 1650 macior

Knury, które były na stacjach przez cały rok, pokryły przeciętnie po 64 maciory. Knury, które były umieszczane w ciągu roku na stacjach, pokrywały przeciętnie po 5 macior miesięcznie.

P o k a z y ś w i ń, odbywały się łącznie z pokazami bydła. Pokazów tych było 45, ale zaledwie 28 było obesłanych trzodą chlewną. Ogółem wystawiono na pokazach 38 knurów i 86 macior, z czego 5 macior z prosiętami.

Konkursy tuczu i wychowu świń.

Z innych czynności wchodzących w zakres hodowli trzody chlewnej, należy nadmienić konkursy wychowu i tuczu świń przeprowadzone przez Pomorskie Towarzystwo Rolnicze w sekcjach młodzieży wiejskiej przy współudziale fachowca Izby. W roku bieżącym zawiązano 3 sekcje tuczu świń, oraz 11 sekcji wychowu świń. Tucz świń w sekcjach trwał 6 miesięcy. Do sekcji wychowu świń do-

starczono maciorki z chlewni zarodowych. Mają one stworzyć podstawę do dalszej hodowli świń w okolicach sekcji.

Owce.

Stan hodowli owiec w porównaniu z poprzednim rokiem nie uległ zasadniczo większej zmianie. Kilka owczarń merynosowych uległo likwidacji wskutek parcelacji majątków. Pogłowie owiec pod względem jakościowym, tak co do wełny jak i figur znacznie się poprawiło, co należy przypisać długoletniej stałej selekcji materjału hodowlanego, oraz intenzywniejszemu żywieniu. Opłacalność hodowli owiec pogorszyła się, wskutek znacznego spadku cen wełny na rynku wszechświatowym. W poprzednim roku przeciętnie płacono około 6 zł. za kg. niepranej wełny, a w roku sprawozdawczym zaś około 3 zł. za kg. Tak znaczny spadek cen wełny obniżył rentowność hodowli owiec. Ceny za skopowinę utrzymały się na poziomie roku po przedniego t. j. płacono około 1,20 zł. za kg. żywca.

Dzięki zapoczątkowanemu eksportowi skopów do Francji poprawił się zbyt na opas owczy. Straty powstałe ze spadku cen wełny, częściowo wyrównuje niższa cena za karmę. Tendencje do likwidacji owczarń nie objawiają się. Spadek cen za wełnę oraz utrzymanie się cen za skopowinę i większa łatwość jej zbytu, skłaniają hodowców do popierania kierunku wełnisto-mięsnego (merino-précoce) kosztem kierunku wełnistego (rambouillet).

Stan zdrowotny owiec w roku sprawozdawczym był naogół zadawalniający.

I n s p e k t o r a t h o d o w l i o w i e c, zajmował się, jak w latach poprzednich: organizacją włościańskiej hodowli owiec, kontrolą owczarń zarodowych, pośrednictwem w zakupie tryków, kierownictwem owczarń klasowych i zarodowych, przygotowywaniem owczarń na P. W. K., organizacją ogólno-polskiego działu owiec na P. W. K. Inspektor uczestniczył też w zebraniu inspektorów hodo-

wli owiec, zwołanem przez Polskie T-wo Zootechniczne w Warszawie w dniu 16. XI. 1929 oraz w Komisji lustracji owczarń z ramiena Naczelnego Komitetu dla spraw hodowli owiec w 8 majątkach państwowych w dniu 19. i 20. XII. 1929. Ilość owczarń znajdujących się pod kierownictwem Inspektoratu do dnia 31. XII. 1929 przedstawia poniżej podana tabelka:

	Ilość owczarń w roku sprawozd.		Ilość przeklasyfikowanych			
			tryków		macior	
	1928/29	1929	1928	1929	1928/29	1929
Rambouillet	10	7	153	74	3 589	1 886
Merino Precoce	55	45	286	211	19 099	12 002
Krajowe	8	8	16	21	735	721
Wchodn.-Fryz.	3	3	9	12	95	102
Karakuły	1	—	2	—	30	—
Angielskie	1	1	11	10	555	303
	78	64	467	328	24 103	15 014

Powyższa tabelka podaje porównawczo ilość owczarń, znajdujących się pod kierownictwem Inspektoratu w roku 1928/29 za czas od 1. I. 1928 do 30. III. 1929 (5 kwartałów) i za czas od 1. IV. 29 do 31. XII. 1929 (3 kwartały). Wobec tego, że od dnia 1. I. 30 kierownictwo owczarń większej własności Izba przekazała Pomorskiemu Związkowi Hodowców Owiec, ilość owczarń przeklasyfikowanych w pierwszym kwartale roku 1930 jest uwidoczniona w sprawozdaniu Pomorskiego Związku Hodowców owiec.

L i c y t a c j e t r y k ó w w owczarniach merino-précoce odbyły się jak w poprzednich latach w drugiej połowie maja i z początkiem czerwca. Tryki rasy rambouillet, wschodnio-fryzyjskie i krajowe były sprzedawane, jak zwykle, z wolnej ręki, w czasie od 15 maja do 1 września.

Popyt na tryki merino-précoce, w tym roku był dość duży. Poniżej podana tabelka ilustruje przebieg tegorocznych licytacji tryków rasy merino-précoce:

Nazwa owczarni	Kierunek hodowlany	Ilość tryków		Przeciętna waga w kg.	Osiągnięta cena w zł		
		wystawionych do sprzedaży	sprzedano		Najniższa	Najwyższa	Przeciętna
Wichorze	wełnisto-mięsny	47	44	99	412	1 384	688
Lisnowo	„ „	30	28	102	432	1 470	669
Lipienek	„ „	53	34	90	310	2 100	567
Sucumin	„ „	34	34	104	360	840	541
Bąkowo	mięsno-wełnisty	41	41	101	372	718	490

Sprzedane tryki były naogół wszystkie dobre.

Tryki rambouillet cieszyły się mniejszym popytem, jak w latach ubiegłych i były sprzedawane w cenie od 450—700 zł.

Popyt na tryki rasy mlecznej wschodnio-fryzyjskiej i krajowej zaznaczył się większy jak w latach poprzednich i sprzedawano je w cenie około 250—350 zł.

Stosując się do programu nad podniesieniem włościańskiej hodowli owiec przeprowadzono jesienią 1929 roku 8 pokazów owiec w następujących miejscowościach:

w	Wielkiej Wsi,	pow.	Morski
„	Żelistrzewie	„	„
„	Rumji	„	„
„	Szemudzie	„	„
„	Strzepczu	„	„
„	Sulęczynie	„	Kartuzy
„	Lipuszu	„	Kościerzyna
„	Lipnicach	„	Chojnice

Najlepszy materjał hodowlany przedstawiono na pokazie w Żelistrzewie, Wielkiej Wsi i Szemudzie. Na tegorocznych pokazach zainteresowanie do hodowli owiec wśród drobnych rolników znacznie się zwiększyło. Ogółem przedstawiono 83 tryków i 610 macior. Nagród pieniężnych rozdano na ogólną sumę 3402 zł. a honorowych 1, w postaci listu pochwalnego Pomorskiej Izby Rolniczej.

Po urządzonych pokazach uruchomiono 12 stacji tryków w następujących miejscowościach:

w Lipnicach,	pow. Chojnice	1	stacja
w Szemudzie,	„ „	1	„
w Gliźnie,	„ „	1	„
w Prądzonej,	„ „	1	„
w Tłuczewie,	„ Kartuzy	1	„
w Lipuszu,	„ Kościerzyna	1	„
w Sulęczynie,	„ Kartuzy	1	„
w Nowejwsi,	„ Morski	1	„
w Żelistrzewie,	„ „	1	„
w Strzepczu,	„ „	1	„
w Swarzewie,	„ „	1	„
w Rumji,	„ „	1	„

Utworzone gniazdo pomorskich owiec krajowych, powstałe z wykupienia owiec w czasie pokazów hodowlanych, zostało umieszczone w gospodarstwie szkolnem w Bielawkach.

Obserwacje nad temi owcami nie dały jeszcze pozytywnych wyników, wskutek b. różnolitego dziedziczenia się poszczególnych macior co do maści. Dalsze badania tych owiec prowadzi się.

Utworzone 3 gniazda (na importach) owiec wschodnio-fryzyjskich bardzo dobrze się rozwijają i stanowią bardzo cenne źródła dla produkcji tryków.

Sprawozdanie z działalności Pom. Związku Hodowców owiec.

W okresie sprawozdawczym odbyło się 1 Nadzwyczajne Walne Zebranie w Toruniu w dniu 3/VIII. 1929, 1 Zwyczajne Walne Zebranie w Grudziądzu w dniu 24/X. 29 oraz dwa zebrania Zarządu Związku w dn. 3/VIII i 24/X. 29.

Na powyższych zebraniach omawiano poza sprawami formalnej natury, kwestje:

1) Wyboru delegata Związku do Rady Izby,

2) Eksportu skopów do Francji,

3) Przyjęcie klasyfikacji owczarni większej własności,

4) zmiany statutu.

Do Związku przystąpiło 27 nowych członków z ilością 6070 macior, a ubyło wskutek likwidacji owczarń 9 członków z 2240 maciorami. Związek liczy obecnie 92 członków z ilością 23851 macior.

Do głównych czynności Związku należało:

a) Uruchomienie stałego zbytu na opasy owcze do Francji przez wejście w pertraktacje z polsko-francuską firmą eksportową „Ryniewicz, Haładej i Ska".
b) Wystawienie na P. W. K. 5 owczarń członkowskich, z których żadna nie została niżej nagrodzona za grupę, jak złotym medalem.
c) Kierownictwo owczarń większej własności, które to Izba przekazała Związkowi z dniem 1. I. 30.

Ilość przeklasyfikowanych owczarń, znajdujących się pod bezpośredniem kierownictwem sortjera związkowego w pierwszym kwartale 1930 roku, przedstawia poniżej podana tabelka:

Rasa	Ilość owczarń	Ilość przeklasyfik.	
		tryków	macior
Rambouillet	4	20	1 402
Merino Precoce	24	107	7 301
Krajowe	1	6	160
Razem	29	133	8 863

DROBNY INWENTARZ.

Pomorski Związek Hodowców Drobiu.

Rolnicy, szczególnie drobni, doceniając już dziś znaczenie kury w gospodarstwie, starają się bliżej zapoznać z racjonalną hodowlą drobiu, budową i urządzeniami wzorowych kurników i zakładaniem hodowli rasowego drobiu. Świadczy o tem zapotrzebowanie na prelegentów z wykładami o hodowli drobiu na zebrania Kółek Rolniczych. Wykładów uskuteczniono 42 — i to na zebraniach w 22 kółkach, 3 na konferencjach rejonowych nauczycielskich, 2 na zebraniach Ziemian i Ziemianek oraz 5 na większych kursach w Tczewie, Zblewie, Kościerzynie, Kartuzach i Nowemmieście. Kilkunastu zgłoszeń z Kółek Rol-

niczych na wykłady i kursy, nie mogło się uskutecznić z powodu braku funduszów na ten cel, gdyż nie przewidywano tak wielkiego zainteresowania się drobiem, oraz z braku czasu tut. Inspektora.

Z powodu takiego zainteresowania zorganizowano miesięczny płatny kurs hodowli drobiu w Kowalewie przy Żeńskiej Szkole Rolniczej, na który zapisało się 16 słuchaczy w tem 9 pań ziemianek i 7 chłopców (2 delegowanych przez kółka rolnicze) oraz kilku słuchaczy bezpłatnych.

Przy Żeńskiej Szkole Rolniczej w Kowalewie wybudowano wzorowy kurnik na 100 kur i zaopatrzono w materjał zarodowy kur rasy Rhode Island i we wszelkie urządzenia nowoczesne.

Urządzona w Toruniu w dniach od 16 do 19 listopada 1929 IV. Pomorska Wystawa Drobiu, Gołębi, Kanarków, Królików, Psów i Zwierząt Futerkowych, zgromadziła przeszło 1600 eksponatów.

Sprzedano drobiu za przeszło 4 tys. złotych.

Zwiedziło Wystawę przeszło 8 tys. osób. Pierwszy raz obserwowano tak wielką frekwencję, a to z powodu urządzenia pokazu tresury psów policyjnych i wystawienia większej ilości zwierząt futerkowych.

Materjał hodowlany był bardzo dobry, co zresztą wykazują przyznane nagrody honorowe i pieniężne. Mianowicie przyznano: 2 dyplomy uznania, 16 medali złotych, 32 srebrnych, 40 bronzowych, 55 listów pochwalnych, 4 nagrody wartościowe i około 1200 zł. nagród pieniężnych.

Dnia 1 października rozpoczął się pierwszy na Pomorzu roczny konkurs nieśności kur z hodowli uznanych przez Izbę, na który zgłoszono 44 kury.

Zaznaczyło się w tym roku większe zainteresowanie hodowlą rasowych królików. Świadczy o tem korespondencja dotycząca hodowli królików i zapytania, w sprawie miejsca ich zakupu oraz, że wszyscy hodowcy na Pomorzu już w lutym br. nie posiadali ani jednej sztuki na sprzedaż.

Po raz pierwszy daje się zauważyć duże zainteresowanie hodowlą zwierząt futerkowych, szczególnie hodowlą szczurów piżmowych, norek i lisów srebrnych.

W hodowli kóz zaznaczył się nadal zastój, jednakże można przypuszczać, że z chwilą uruchomienia w br. kilkunastu stacji kozłów rasy saaneńskiej, hodowla kóz pójdzie drogą normalną.

Jedwabnictwo cieszyło się wielkiem zainteresowaniem rolników. Było duże zapotrzebowanie wśród rolników na prelegenta z wykładami o hodowli jedwabników, oraz zapotrzebowanie na morwę i nasiona.

Mleczarstwo.

Obniżenie się cen ziemiopłodów w roku sprawozdawczym wpływało dodatnio na rozwój hodowli. Dlatego pomimo zniżki ceny masła na rynku zagranicznym, w szczególności berlińskim, ilość mleka dostarczanego do mleczarń przeważnie wzrosła, dochodząc już w poszczególnych objektach do ilości przedwojennej. Tworzenie natomiast nowych placówek jest znikome z powodu ciężkiego położenia finansowego rolnictwa i trudności w uzyskaniu dla mleczarń odpowiednich funduszów udziałowych i związanych z nimi kredytów w Państwowym Banku Rolnym.

Na szczególną uwagę zasługuje ostateczne zadecydowanie budowy mleczarni w Gdyni i rozpoczęcie tej budowy, którą Pomorska Izba Rolnicza prowadzi w tak szybkiem tempie, że uruchomienie jej nastąpi z końcem lata 1930 r. Mleczarnia obliczona jest na aprowizację miasta Gdyni, przerób masła i wyrób serów i stanowić będzie nie tylko dla miasta, ale i dla powiatów północnych bardzo poważną placówkę gospodarczą. Urządzenie mleczarni będzie najnowszego typu z zastosowaniem aparatu do pasteryzowania mleka, a więc mleczarnia będzie w możności dostarczania mleka odpowiedniego dla dzieci. Maszyn dostarcza duńska firma „Silkeborg".

Przemysł serowarski zapoczątkowany w mleczarni „Gospodarz" w Popiołach jest dowodem, że wyrób sera tylżyckiego względnie serów trapistów na tutejszym terenie nie nastręcza poważniejszych trudności i otrzymać można produkt pierwszorzędnego gatunku.

W roku następnym przeprowadzone będą próby nad wyrobem serów twardych, jak litewskie, edamskie i gaułda.

Przez wprowadzenie stacji kontroli masła uczyniono pierwszy krok do wprowadzenia pełnej ustawy standaryzacyjnej, z której wprowadzeniem liczyć się należy w ciągu najbliższych miesięcy. Stacje kontrolne nie wpłynęły jednakże na scentralizowanie sprzedaży masła, która w dalszym ciągu odbywa się częściowo przez Związek Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich w Warszawie, filja w Grudziądzu, Związek Gospodarczych Spółdzielni Mleczarskich i Butter-Export-Genossenschaft w Bydgoszczy. Najwięcej zbywają mleczarnie masła bezpośrednio do większych firm krajowych i zagranicznych. Jest to objaw niezdrowy, gdyż masło pomorskie cieszy się bardzo dobrą opinją na rynku berlińskim i wspólny zbyt większej ilości masła przy ujednostajnionej technice wyrobu, czyli przez utworzenie specjalnego standartu dla masła Pomorskiego mógłby przynieść poważne korzyści bezpośrednio rolnikom. Jest to zadanie dosyć trudne do przeprowadzenia ze względu na to, że mleczarnie pomorskie należą do 4 Związków Rewizyjnych, co utrudnia scentralizowanie zbytu ich produktów i ujednostajnienie wyrobu.

Wystawa Hodowlana na P. W. K. w Poznaniu.

W związku z Powszechną Wystawą Krajową w Poznaniu odbyła się w czasie od 29 czerwca do 7 lipca I. Ogólnokrajowa Wystawa Hodowlana. Pomorska hodowla była we wszystkich działach przedstawiona, zdając celująco egzamin swej dojrzałości hodowlarej, przyczem najpoważniejsze nagrody otrzymały działy hodowli bydła i owiec.

W dziale koni półkrwi szlachetnych przedstawiło Pomorze 3 stawki razem 22 konie czyli około 2% w stosunku do wszystkch koni wystawowych. Nagród przyznano w tym dziale: 7 honorowych odznaczeń i nagród pieniężnych 6.650 zł.

W dziale bydła czarno-białego nizinnego wystawiło Pomorze ogółem 102 sztuki. Na większą własność przypada z tego 90 sztuk, na mniejszą własność 12. Pomorze zdobyło w tym dziale najwyższe odznaczenie „Grand Prix" za stawkę potomstwa po buhaju Blocku z obory p. Heringa z Mirowa. W dziale bydła zo-

stało przyznanych razem dla większej własności 70 nagród honorowych, dla hodowli włościańskiej 6 nagród honorowych i nagród pieniężnych 775 zł.

W dziale trzody chlewnej wystawiło Pomorze jedną stawkę białej wielkiej świni angielskiej, dwie stawki białej świni ostrouchej oraz jedną stawkę białej świni uszlachetnionej krajowej (zwisłouchej). Nagród honorowych przyznano 13.

W dziale owiec Pomorze było reprezentowane za wyjątkiem owczarni Wichorze i Księżegodworu przez wszystkie czołowe owczarnie, uznane za zarodowe przez P. I. R. Owczarnie pomorskie były tak wybitne, że zdobyły najważniejsze odznaczenia. Razem zostało przyznanych w tym dziale 21 nagród honorowych.

W dziale drobiu było Pomorze słabo reprezentowane, a to głównie ze względu na nieodpowiedni czas (okres pierzenia się drobiu). Z tego też powodu zostało przyznanych mało nagród. Udział wzięło 14 hodowców, którzy wystawili materjał w 59 klatkach i uzyskali 14 nagród honorowych.

	Grand Prix	Medal duży złoty	Medal mały złoty	Medal duży srebrny	Medal mały srebrny	Medal bronzowy	List pochwalny	Nagrody pieniężne Min. Roln.	Nagrody pieniężne M. S. Woj.
Konie		1		2		3	1	3150	3500
Bydło	1	4	13	20	11	21	6	775	
Trzoda chlewna		1	1	1	4	4	2		
Owce		6	3	8		3	1		
Inwentarz drobny			1	6	2	2	3		
Razem	1	12	18	37	17	33	13	3925	3500

Pomorskie Towarzystwo Hodowców Bydła nizinnego czarno-białego.

Pomorskie Towarzystwo Hodowców Bydła nizinnego czarnobiałego liczyło członków w dniu 31. III. 29 r. 173, w dniu 31. III. 30. r. 177. W ciągu roku ubyło 3, wstąpiło no-

wych 7 członków. Dnia 1. I. 30 było zapisanych w księgach rodowych buhaji 143, krów zarodowych 2556, krów wstępnych 2463. Cała praca Towarzystwa skierowana była od początku roku 1929 w kierunku przygotowań do Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu. Z poniższego zestawienia wynika, że pomorskie bydło zarodowe, mimo nielicznej prezentacji, zdołało wybić się na przodujące stanowisko.

Bydło otrzymało nagród:

Grand Prix	Państwowych			List pochw. Państw.	Powszechnej Wystawy Krajowej					Razem
	Zł. d.	Srebr. d.	bronz		Zł. d.	Zł. m.	Srebr. d.	Srebr. m.	bronz.	
1	4	9	9	1	1	13	13	10	11	72

Klasa	Przedstaw. sztuk.	Uzyskano nagród	
		Ogółem	w % %
Buhaje	9	9	100
Krowy	37	29	78,3
Jałowice	43	23	53,5
Buhaje z potomstwem	1	1	100
Grupy potomstwa po buhaju	10	10	100
Grupy hodowlane	1	1	100

Czołowe miejsce zajęło Pomorskie Towarzystwo Hodowców Bydła w konkurencji:

1) w grupach rodzinnych (Grand Prix, p. Hering — Mirowo),
2) w klasach krów (złoty medal Państwowy za krowę Nr. kat. 52 p. Modrowa w Modrowie),
3) w klasie jałowic (złoty medal Państwowy za jałowicę nr. kat. 11 p. Tadeusza Kentzera w Lipniczkach).

Praca Towarzystwa w dalszym ciągu postępuje w kierunku wyrównania, ujednostajnienia typu, podwyższenia mleczności i % tłuszczu. We wszystkich tych kierunkach osiąga się wybitny postęp z roku na rok. Przedewszystkiem podkreślić należy wzrost % tłuszczu, jakkolwiek praca w tych kierunkach została dopiero od 3 lat temu podjęta, jednak już dała widoczne rezultaty na podstawie zestawień Kółek Kontroli Obór.

Pomorski Związek Hodowców Trzody Chlewnej.

Pomorski Związek Hodowców Trzody Chlewnej liczył chlewni 16. Dnia 31. III. 29 było zapisanych: knurów 19, macior 179.

Pomorski Związek Hodowców Trzody Chlewnej sprowadził w ostatnich latach cały szereg wybitnych knurów rasy wielkiej białej angielskiej w przeważnej części wprost z Anglji, celem poprawienia wzrostu i szybszego zbliżenia się do typu bekonowego. Praca w tych kierunkach dała bardzo dodatnie wyniki, które jednak ostatnio powstrzymane zostały przez zarazę i pomór świń. Związek dąży do stworzenia szeregu chlewni o wysokiej krwi rasy wielkiej białej angielskiej, która w krzyżówce z miejscową wcześnie dojrzewającą ostrouchą daje doskonały materjał bekonowy.

Na wystawie w Poznaniu otrzymały świnie wystawione przez członków Związku następujące nagrody:

Grand Prix	Państwowych: Zł. d.	Srebr. duży	bronz.	List pochw. Państw.	Powszechnej Wystawy Krajowej: Złoty duży	Złoty m.	Srebr. duży	Srebr. mały	bronz	Razem
—	1	—	1	2	—	1	1	4	3	13

Klasa	Przedstaw. sztuk	Uzyskano nagród ogółem	w % %
Macior	21	8	40
Knurów	3	3	100
Grupy hodowlane	1	1	100
Maciory z potomstwem	1	1	100

Pomorski Związek Kółek Kontroli Obór.

Pomorski Związek Kółek Kontroli Obór obejmuje 28 kółek, 283 obór, 10.837 krów. Tabelka na str. 116 wykazuje cyfrowo rozrost Związku według stanu na 1. VII. 1929 r.

6. WYDZIAŁ MELJORACJI ROLNYCH.

Ruch meljoracyjny na Pomorzu w ciągu przynajmniej pierwszej połowy roku sprawozdawczego 1929/30 nie uległ zahamowaniu, wykazując, mimo wyraźnych początków kryzysu gospodarczego, znaczne ożywienie.

TABELA PORÓWNAWCZA

Pomorskiego Związku Kółek Kontroli Obór.

Rok kontrolny	Kółek kontrol.	Obór	Krów normalnych	Przeciętnie z krów normalnych	Przeciętnie z obór T. H. B.	% tłuszczu	Wydajność rekordowa	Krów o wydajności od — do kg. rocznie mleka									% krów poniżej 2000 kg. rocznie	% krów powyżej 3000 kg. rocznie
								9 000 10 000	8 000 9 000	7 000 8 000	6 000 7 000	5 000 6 000	4 000 5 000	3 000 4 000	2 000 3 000	1 000 2 000		
1921/22	3	19	265	2258,6	—	—	4238,0	—	—	—	—	—	2	22	149	92	35	9
1922/23	10	65	1147	2558,5	—	—	5768,1	—	—	—	—	3	38	277	587	242	21	28
1923/24	16	129	2413	2873.1	3124,0	3.17	7492,6	—	—	2	4	33	212	746	1090	331	14	41
1924/25	17	171	2471	3212,5	3368,8	3.17	7752,0	—	—	2	17	104	349	883	947	181	7	55
1925/26	19	176	3003	3155,6	3304,3	3,18	7609,0	—	—	2	14	91	404	1137	1053	302	10	55
1926/27	21	198	2919	3435,4	3535,2	3.24	7980,6	—	—	3	29	143	576	1119	881	168	6	64
1927/28	25	248	3774	3460,2	3581,8	3.24	8278.1	—	—	10	53	208	714	1439	1120	280	6	65
1928/29	27	257	4280	3391,8	3576,6	3.25	8747,0	—	3	6	62	217	786	1627	1260	319	7	63

Niewątpliwie rolnik z jednej strony pojmował, że meljoracje rolne są inwestycją trwałą, a dobroczynne działanie ich obliczone jest nie na krótką metę, lecz na długie lata, a z drugiej strony nie przypuszczano, ażeby spadek cen na ziemiopłody mógł być zjawiskiem długotrwałem. Dlatego też pod względem ilości nowych zgłoszeń o meljoracje, jak i wykonanych zdjęć oraz opracowanych projektów rok sprawozdawczy w działalności Wydziału Meljoracyjnego był nie tylko normalnym, ale nawet bardziej ożywionym i w wynikach pracy obfitszym od roku 1928/29.

Prace Wydziału, idąc w tych samych ramach i kierunkach, co i lat poprzednich, skupiały się głównie przy propagowaniu stosowania meljoracyj, gdzie tylko zachodziła ich potrzeba i gdzie zainteresowani ujawniali pewne chęci ku temu, następnie przy studjach terenowych i sporządzaniu projektów, wreszcie przy nawiązaniu spółek wodnych i przeprowadzaniu starań o uzyskanie przez te spółki długoterminowych pożyczek na meljoracje z Państwowego Banku Rolnego.

Wreszcie i w dziale wykonawczych robót, przeważnie spółkowych, Wydział spełniał czynną rolę kierownika i kontrolera tych robót.

Przychodząc do omówienia pokrótce poszczególnych działów prac Wydziału, podnieść przedewszystkiem należy akcję propagandową, jaką w kierunku uświadomienia i przekonywania mas rolniczych co do potrzeby, skutków i opłacalności stosowania meljoracyj, a więc i zakładania spółek wodnych, prowadził Wydział łącznie ze swym Oddziałem meljoracyjnym dla Kaszub w Pucku.

Akcja ta prowadzona była przeważnie na terenie kółek rolniczych — nie tylko w wypadkach zgłoszeń ze strony interesowanych, ale i z inicjatywy Wydziału, gdy wiadomem było, że w danej miejscowości wadliwe grunty wymagają meljoracji. Takich ekspertyz meljoracyjnych i wodno-prawnych połączonych z badaniem warunków terenowych na miejscu i udzielaniem odpowiednich porad, wyjaśnień i informacji na zebraniach interesowanych rolników, dokonał Wydzał w 61 wypadkach, przyczem obszar, na którym zanicjowane zostały przez Wydział te lub inne

meljoracje spółkowe i prywatne, wynosi ok. 10.200 ha. Z tego obszaru należy przypuszczać, iż dla 60% mniej więcej wykona Wydział zdjęcia i opracuje projekty i kosztorysy.

Zgłoszeń na zdjęcia i sporządzenie projektów różnych meljoracyj, przeważnie łąkowych i drenowania pól, otrzymał Wydział w roku sprawozdawczym dla obszarów ok. 8215 ha.

Należy zaznaczyć, że ilość zgłoszeń o meljoracje jak i ekspertyz, wykonanych przez Wydział, byłaby znacznie większą, gdyby nie niechęć rolników do przeprowadzenia meljoracyj, zaznaczająca się już coraz bardziej w drugiej połowie roku sprawozdawczego i będąca początkiem obecnego zastoju w ruchu meljoracyjnym, spowodowanego trwającym kryzysem gospodarczym.

Wiele trudów i zabiegów musieliśmy łożyć na to, by w poszczególnych wypadkach skłonić zainteresowanych rolników do decyzji przygotowania projektu potrzebnych meljoracji lub zawiązania spółki wodnej czy też przystąpienia do robót wykonawczych.

Zdjęć sytuacyjno - niwelacyjnych dla opracowania projektów różnych meljoracyj (odwodnenie łąk, drenowanie pól, regulacje strumieni) wykonano na ogólnej powierzchni ok. 7635 ha i zniwelowano odpływów na długości ok. 217 klm. — w 39-ciu miejscowościach. Wyniki te przekraczają znacznie (ok. 90%) otrzymane w roku 1928/29 i osiągnięte zostały łącznie z Oddziałem w Pucku.

Zdjęcia wykonywane były przez Wydział przy centrali w Toruniu prawie wyłącznie własnemi siłami technicznemi, zaś przez Oddział kaszubski w Pucku przeważnie systemem akordowym, przez postronne siły techniczne i przy ścisłej kontroli Oddziału. Do systemu tego uciekać się trzeba było z konieczności, bowiem szczupły stosunkowo personel Wydziału mógł podołać tylko części napływających zgłoszeń na zdjęcia, a nadmiar takowych jak i sporządzanie części projektów powierzał Wydział obcym inżynierom i technikom za opłatą akordową. Przyczem zaznaczyć trzeba, iż Wydział stosował w takich razach

możliwie ścisłą kontrolę tak wykonywanych zdjęć, jak i opracowanych projektów siłami obcemi.

Pod względem ilości zaprojektowanych hektarów rok sprawozdawczy nieomal dwukrotnie przewyższa wyniki ubiegłego roku 1928/29. Projektów różnych meljoracyj, przeważnie odwodnienia łąk, drenowania pól i regulacji rzek opracował Wydział łącznie z Oddziałem w Pucku na obszarze ogółem ok. 11100 ha i zaprojektował ok. 324 klm. odpływów.

Starania Wydziału, jak i w roku poprzednim, o uzyskanie od Ministerstwa Rolnictwa środków na pokrywanie kosztów zdjęć i sporządzenie projektów meljoracyjnych dla powstających spółek wodnych w powiatach kaszubskich Pomorza uwieńczone zostały bardzo pomyślnym skutkiem, gdyż na tak zwany meljoracyjny fundusz kaszubski Wydział otrzymał od Ministerstwa Rolnictwa 86.000 zł. Suma ta całkowicie została zużyta na opłacenie kosztów zdjęć i projektów dla spółek wodnych na Kaszubach. W ten sposób więc, dzięki wydatnej pomocy Rządu w popieraniu meljoracyj rolnych na Kaszubach, spółki te otrzymały projekty techniczne od Izby bezpłatnie.

Niewątpliwie znaczenie propagandowe i polityczne tej akcji wspierającej finansowo potrzeby rolnictwa kaszubskiego było niemałe.

Odnośnie do pozostałej części Pomorza, to i tu również, jak i w latach ubiegłych, Wydział Meljoracyjny koszty zdjęć i sporządzenia projektów dla spółek wodnych pokrywał w przeważającej części z tak zw. funduszu meljoracyjnego uzyskanego także od Ministerstwa Rolnictwa, ale w formie zasiłków, które dane spółki, po zawiązaniu się i otrzymaniu pierwszej raty długoterminowej pożyczki na meljorację, zwracały bez procentu Izbie. Ta forma pomocy była również dużem ułatwieniem i zachętą dla rolników w przeprowadzaniu niezbędnych meljoracyj.

Meljoracyjne roboty wykonawcze prowadzone były pod kontrolą Wydziału w siedmiu spółkach wodnych i jednym majątku prywatnym, przyczem w pięciu spółkach i majątku prywatnym wykonywano roboty drenarskie, a w dwóch spółkach regulację rzek i odwodnienia torfo-

wisk (łąk). Wykonano ogółem meljoracji na obszarze ok 556 ha, uregulowano odpływów na długości ok. 12 klm. i wybudowano w rzece Niechwarszczu większą śluzę iglicową z przyczółkami betonowymi o rozpiętości 10 m.

Omawiane roboty meljoracyjne wykonywane były przez przedsiębiorców, wzgl. Krajowe Towarzystwo Meljoracyjne, pod kontrolą Wydziału i według projektów opracowanych przez Wydział, którego staraniami pomienione spółki korzystały z długoterminowych pożyczek Państwowego Banku Rolnego

Pod względem ilości wykonanych robót meljoracyjnych przez spółki wodne na Pomorzu przewidywania nasze, podobnie jak w roku poprzednim, zawiodły i tym razem. Iliść spółek wodnych, które mogłyby uruchomićprojektowane roboty, jakoteż rozmiar wykonanych w roku sprawozdawczym robót, okazały się znacznie mniejsze, aniżeli można było się spodziewać. Dzieje się to z powodów niezależnych od Wydziału, tkwiących głównie w nader przewlekłej procedurze przy zawiązywaniu spółek wodnych na Pomorzu oraz w wielu trudnościach i surowych wymaganiach formalistycznych, a stąd i powolności w wydawaniu pożyczek ze strony Państwowego Banku Rolnego.

Na podane wyżej zjawiska w niemałym stopniu zaczęły wpływać fakty nieuchwalenia przez zawiązane już spółki wodne zaciągnięcia potrzebnych na meljorację kredytów i tem samem nie przystępowania do robót wykonawczych, co miało miejsce w paru spółkach pod koniec roku sprawozdawczego w związku z pogłębiającym się kryzysem gospodarczym i dotkliwym spadkiem cen na ziemiopłody.

W roku sprawozdawczym zostało zawiązanych przy udziale Wydziału i na podstawie opracowanych przezeń projektów meljoracyjnych dwanaście nowych spółek woddnych, w tem osiem spółek dla odwodnienia łąk i cztery spółki drenarskie, o ogólnym obszarze do zmeljorowania 1392,26 ha i 51,2 klm. długości odpływów do uregulowania. W roku poprzednim zawiązane zostało dziewięć nowych spółek.

W zakresie doświadczeń na łąkach torfowych pod względem ich uprawy i nawożenia Wydział prowadził w dalszym ciągu w kontakcie i współpracy ze Stacją Doświadczalną Izby podjęte poprzednio prace na państwowych łąkach Czerskich, a także rozpoczęte zostały jesienią 1929 r. doświadczenia na większą skalę na Bielawskich torfowiskach wyżynnych w pow. Morskim oraz w mniejszym zakresie doświadczenia na łąkach spółki wodnej w Radoszkach, pow. Brodnicki. Należy przytem zaznaczyć, że prace szczegółowe przy doświadczeniach łąkowych prowadzi Stacja Doświadczalna Izby.

Załączone poniżej pięć tablic dają szczegółowy przegląd działalności technicznej Wydziału.

Do sprawozdania rocznego z działalności za czas od 15 kwietnia 1929 r.

Wykaz zgłoszeń o

L. p.	Miejscowość i powiat	Właściciel
1.	Kruszyny — Chojnice	powstaj. spółka wodna
2.	Bielsk — Wąbrzeźno	gmina
3.	M. Chełmy — Chojnice	powstaj. spółka wodna
4.	Podleś — Kościerski	jak wyżej
5.	Mściszewice — „	„ „
6.	Miechucin — Kartuzki	gmina
7.	Mirachowo — „	„
8.	Sitno-Pęperzyn — Sępólno	istn. spółka wodna
9.	Łebno-Chrabstwo — Morski	powstaj. spółka wodna
10.	Strzebielno — „	„ „ „
11.	Komórsk W. — Świecie	spółka wodna
12.	Gawroniec — „	Zarząd maj. Hoffmeyer
13.	Góra — Morski	powstaj. spółka wodna
14.	Szemud — „	gmina
15.	Płochocinek — Świecie	„
16.	Otalżyno — Morski	„
17.	Łebcz — „	powstaj. spółka wodna
18	Włosiewica — Gniew	gmina
19.	Lalkowy — „	„
20.	Rakowiec — „	powstaj. spółka wodna
21.	Opalenie — „	gmina
22.	Brzeźno Schlach. — Chojnice	powstaj. spółka wodna
23.	Pączewo-Grabowo — Starogard	„ „ „
24.	Bukowiec M. i Iwierno — „	„ „ „
25.	Miesiączkowo — Brodnica	gmina
26.	Wabcz — Chełmno	„
27.	Bielawskie Błota — Morski	powstaj. spółka wodna
28.	Radoszewo —	„ „ „
29.	Bukowiec — Kościerski	„ „ „
30.	Podjazy — Kościerski	gmina
31.	Lipy — „	„
32.	Kleszczewo — Kartuzki	powstaj. spółka wodna
33.	Chwarzno — Kościerski	gmina

Wydziału Meljoracyjnego do 31 marca 1930 r.

e k s p e r t y z y   m e l j o r a c y j n e

Wykonanie ekspertyzy meljoracyjnej					
Data	Rodzaj gleby	Z wnioskiem na meljoracje			Uwagi
		Rodzaj meljoracji	obsz. ha	Odpł. klm	
8. IV. 29		odwodnienie łąk	100	3,0	zdj. wykon.
14. IV. 29		drenowanie pól	300	—	bez wyniku
17. IV. 29	torfy	osuszenie torfu	100	—	zdj. wykon.
20. IV. 29		odwodn. i drenow. łąk	45	3,48	„ „
20. IV. 29	łąki torf.	odwodnienie łąk	50	3,0	wygł. odczyt
21. IV. 29	„	„ „	100	2,0	bez wyniku
22. IV. 29	„	„ „	50	2,0	„
22. IV. 29	„	rekonstr. rowów odpł.	—	8,0	zdj. wykon.
23. IV. 29	glina	drenowanie pól	200	1,0	wygł. odczyt
25. IV. 29	łąki	regulacja rz. Redy i odwodnienie łąk	64	4,0	zdj. wykon.
2. V. 29	„	odwodnienie łąk	600	—	„ „
4. V. 29		orzeczenie dla O.U.U	—	—	orzecz. techn
4. V. 29	łąki torf.	odwodnienie łąk	200	3,0	zdj. wykon.
5. V. 29	łąki i pola	odwodn. i drenowanie	100	1,0	bez wyniku
5. V. 29		odwodnienie łąk	70	—	„ „
5. V. 29	łąki torf.	odwodnienie łąk torf.	500	1,0	wygł. odczyt
6. V. 29		drenowanie pól	225	4,17	zdj. wykon.
7. V. 29	glina	„	75	—	bez wyniku
7. V. 29	torfy	odwodnienie łąk	100	1.5	„ „
7. V. 29	„	„	50	2,0	zdj. wykon.
8. V. 29	iły	„	100	—	bez wyniku
13. V. 29	torfy	„	50	—	zdj. wykon.
23. V. 29	„	odwodnienie łąk i regulacja rzeki	150	10,0	„ „
24. V. 29	„	odwodnienie łąk przez obniż. jez. Ostrowick.	150	—	„ „
26. V. 29	gl. pias.	drenowanie pól	60	—	bez wyniku
28. V. 29		zbadanie na miejscu prawidłowo wykonanych robot. meljorac. przez najemn. szachtmistrza	?	?	porada techniczna
6. VI. 29	torfy	odwodnienienie torf.	1500	5,0	zdjęcia na wiosnę 30 r.
11. VI. 29	gliny	drenowanie pól	120	0,5	bez wyniku
27. VI. 29		„ „	150	1,5	„ „
28. VI. 29	torfy	odwodnienie łąk	75	3,0	„ „
29. VI. 29	„	„ „	75	1,0	„ „
29. VI. 29	gliny	drenowanie pól	200	0,4	zdj. wykon.
30. VI. 29	torfy	odwodnienie łąk	100	2,0	bez wyniku

Do sprawozdania rocznego z działalności za czas od 15 kwietnia 1929 r.

Wykaz zgłoszeń o

L. p.	Miejscowość i powiat	Właściciel
34.	Jaroszewy — Kościerski	gmina
35.	Stara Kiszewa — Kartuzki	"
36.	Zielenin — Morski	powstająca sp. drenarska
37.	Chełsty — Brodnicki	powstaj. spółka wodna
38.	Pałubice — Kościerski	p. Życki
39.	Kawęcin — Świecie	powstaj. spółka wodna
40.	Łyśniewo — Morski	p. Leśkiewicz
41.	Dana — "	Cześć powstającej sp. drenarskiej Strzelno
42.	Komórsk W. — Świecie	Część powstającej spółki dren. Swarzewo
43.	Reda - Strumień — Morski	ks. prob. Piechocki
44.	Puck — "	powstaj. spółka wodna
45.	Szewce — Aleksandrów	powstaj. spółka dren.
46.	Wielkie Tarpno — Gzudziądz	gmina
47.	Łówkowice — Aleksandrów	na zam. O.U.Z. Grudziądz
48.	Książki — Wąbrzeźno	gmina
49.	Górki - Smolewo — Chojnice	"
50.	Gwiżdzıny — Lubawa	spółka wodna
51.	Jeleńska Huta — Kościerski	p. Modrow
52.	Skrzeszewo —	powstaj. spółka wodna
53.	Zblewo - Bytonia — Starogard	" " "
54.	Łabędź — Wąbrzeźno	" " "
55.	Boroszewo — Tczew	gmina
56.	Żelistrzewo — Morski	Hans Hawas
57.	Łęg - Kamienna Góra — Chojnice	gmina
58.	Łążyn — Toruń	powstaj. spółka wodna
59.	Czersk Świecki — Świecie	Cołbieccy
60.	Korne — Kościerski	właściciele gruntów
61.	Połczyno — Morski	powstaj. spółka wodna

Wydziału Meljoracyjnego
do 31 marca 1930 r.
ekspertyzy meljoracyjne

Wykonanie ekspertyzy meljoracyjnej					Uwag
Data	Rodzaj gleby	Z wnioskiem na meljoracje			
		Rodzaj meljoracji	obsz. ha	Odpł. klm	
30. VI. 29	gliny	drenowanie pól	200	1,0	bez wyniku
7. VII. 29	różna	" "	300	0,3	zdj. wykon.
10. VII. 29	torfy	meljoracja łąk	30	4,44	" "
13. VII. 29		nawodnienie łąk	30	—	" "
14. VII. 29	torfy	meljoracja łąk	120	5,0	" "
23. VII. 29	"	zbadanie na miejscu braków istniejących urządzeń drenarskich	?	—	porada tech.
2. VIII. 29	gl. pias.	drenowanie pól	95	0,3	zdj. wykon.
3. VIII. 29	gliny	" "	150	—	" "
6. VIII. 29	"	udzielenie porady technicznej co do urządz. stawów rybnych	?	—	porada tech.
8. VIII. 29	torfy	odwodnienie łąk	925	4,0	zdj. wyk. cz.
12. VIII. 29	gliny	drenowanie pól	620	0,3	wiosną 30 r.
27. VIII. 29	"	udział delegata jako rzeczoznawca techn. w dochodzeniach wodno-prawnych dla zapewnienia odpływów		—	zdj. wykon.
29. VIII. 29	"	oszacowanie pokł. gliny	17,4	—	orzeczenie
29. VIII. 29	"	" "		—	"
10. X. 29		odwodnienie łąk		—	"
4. XI. 29	torfy	" "	50		
16. XI. 29	"	" "	80	3,0	bez wyniku
5. XII. 29	"	" "	100	0,5	zdj. wios. 30
6. XII. 29		" "	100	1,0	" " "
12. XII. 29	bagna	osuszenie bagien	80	1,5	bez wyniku
14. XII. 29	torfy	odwodnienie łąk	10	2,0	zdj. wykon.
19. XII. 29		odwodnienie łąk	—	—	oszac. siły w.
26. I. 30		" "	—	—	odczyt
9. II. 30	torfy	" "	160	3,0	bez wyniku
11. II. 30	"	zbadanie na miejscu o stanie istniejących urządzeń meljoracyjn.	—	—	orzecz. tech.
13. II. 30	"	odwodnienie łąk	30	—	zdj. wios. 30
22. II. 30		odwodnienie łąk i regulacja rzeki	150	5,0	" " "
8. III. 30		odwodnienie łąk	300	2,0	" " "

Do sprawozdania rocznego z działa-
za czas od 15-go kwietnia 1929

Wykaz wykonanych zdjęć

L. p.	Miejscowość i powiat	Właściciel	Rodzaj meljoracji	Obszar ha	Odpływy klm	Uwagi
1	Brzeźno szlacheck. pow. Chojnice .	Gospod. wsi	Odwodn. łąk	50	4,0	
2	Borowy młyn pow. Chojnice .	Kółko Rolnicze	„ „	50	1,0	
3	Kruszyny pow. Chojnice .	Właściciele gruntów	„ „	100	3,0	
4	Małe Chełmy pow. Chojnice .	Właściciele gruntów	„ „	100	3,0	
5	Chocina pow. Chojnice . . .	Starosta Powiatowy	Regulacja rzeki i łąk	620	23,0	
6	Regul. Redy powyżej Orla p. Chojnice	Urząd Bud. Melj.-Tczew	„ „	471	5,0	
7	Iwiczno-Bukowiec pow. Starogard .	Gospodarze wsi	Odwodn. łąk	150	0,9	
8	Nicpoń pow. Gniew	Zarząd pow. P. T. R.	„ „	100	10,	
9	Grabowo-Pączewo pow. Starogard .	Kółko Roln.	Regulacja rzeki i łąk	150	2,0	
10	Komórsk Wielki pow. Świecie . .	Kółko Roln.	Odwodn. łąk	600	—	
11	Rakowiec pow. Gniew . .	Kółko Roln.	„ „	50	2,0	
12	Chełsty pow. Brodnica .	p. Życki, właśc.	Nawodn. łąk	30	—	
13	Kornatowo pow. Chełmno .	Właściciele gruntów	Drenowanie i odw. łąk	15	—	
14	Sitno pow. Sępolno	Spółka wodna	Regulacja odpływu	—	8,0	
15	Łabędź pow. Wąbrzeźno	Właściciele gruntów	Odwodn. łąk	10	2,0	
16	Narzym pow. Działdowo	Kółko Roln.	Drenow. pól	355,7	8,5	
17	Komorza Wielka pow. Tucholski .	Janta-Połczyński	„ „	350	3,0	
18	Górki Smolewo pow. Chojnice .	Właściciele gruntów	Odwodn. łąk	75,0	2,0	
19	Czersk Świecki pow. Świecie . .	„	„ „	24,5	2,8	
				3 301,2	78,2	

łalności Wydziału Meljoracyjnego do 31-go marca 1930 roku.

Wykaz wykonanych zdjęć

L. p.	Miejscowość i powiat	Właściciel	Rodzaj meljoracji	Obszar ha	Odpływy ha	Uwagi
20	Swarzewo-Łebcz-Dana pow. Morski	Powst. spółka	Drenow. pól	419	—	II. część
21	Strzelno-Barszkowo pow. Morski . .	„ „	Odw. łąk	960	30,0	II. część
22	Strzelno-Łyśniewo pow. Morski . .	„ „	Drenow. pól	95	—	II. część
23	Pieleszewo pow. Morski . .	„ „	Odw. łąk	53	4,0	
24	Mrzezino pow. Morski . .	„ „	„ „	175	8,0	
25	W. i M. Podleś pow. Kościerski	„ „	Odw. łąk i drenow. pól	45	1.0	
26	Kębłowo p. Morski	„ „	Nawodn. łąk	164	6,0	
27	Mechowa II. pow. Morski . .	„ „	Drenow. pól	167	1,0	
28	Bolszewo pow. Morski . .	„ „	Dren. pól i nawodn. łąk	88	16,0	
29	Strzebielno pow. Morski . .	„ „	Odwodn. łąk	64	10,0	
30	Zielenin pow. Kościerski .	„ „	„ „	30	4,5	
31	Lewinno pow. Morski . .	„ „	„ „	134	7,0	
32	Puck pow. Morski	„ „	Drenow. pól	650	5,0	
33	Pałubice pow. Kartuski .	„ „	Odwodn. łąk	120	4,0	
34	Kleszczewo pow. Kościerski .	„ „	Drenow. pól	200	5,0	
35	Rekowo-Ciechocin pow. Morski . .	„ „	Odwodn. łąk	500	30,0	
36	Lubocino pow. Morski . .	„ „	„ „	114	4,1	
37	Stara Kiszewa pow. Kościerski .	„ „	Drenow. pól	300	3,0	Zdjęcie w toku
38	Reda-Strumień pow. Morski . .	„ „	Meljor. łąk	40,0	—	Dalsze zdjęcie w toku
39	Korne-Lubiana pow. Kościerski .	„ „	„ „	15,0	—	„
			Razem	7 634,1	216,8	

Do sprawozdania rocznego z działalności Wydziału do 31-go marca

Wykaz opracowanych

L. p.	Miejscowość i powiat	Właściciel
1	Różanna, pow. Świecki	Powst. Spółka wodna
2	Suminy-Gostomko. pow. Kartuski	" " "
3	Skorzewo, pow. Kartuski	" " "
4	Żelewo, pow. Morski	" " "
5	Brzeźno, pow. Starogard	" " "
6	Kurcze, pow. Chojnice	" " "
7	Śliwiczki, pow. Tuchola	" " "
8	Rajkowy, " Tczew	" " "
9	Radowiska W., pow. Wąbrzeźno	Gmina kościelna
10	Wałycz, pow. Wąbrzeźno	hr. Jan Dąmbski
11	Grubno, pow. Chełmno	hr. Pusłowski
12	Kalisz-Wawrzynowo, pow. Kościerzyna	Spółka wodna
13	Wąbrzeźno-Plebanka, pow. Wąbrzeźno	" "
14	Osie, pow. Świecie	" "
15	Liniewo, pow. Kościerzyna	" "
16	Sypniewo, pow. Sępolno	" "
17	Drzycim, pow. Świecie	" "
18	Komierowo-Sikorz, pow. Sępolno	" "
19	Regul. Redy powyżej Orla, pow. Morski	" "
20	" Czerskiej Strugi, pow. Chojnicki	" "
21	Brzeźno-Szlacheckie, pow. Chojnice	Powst. Spółka wodna
22	Borowy młyn, pow. Chojnice	" " "
23	Kruszyny, " "	" " "
24	Małe Chełmy, " "	" " "
25	Chocina, " "	" " "
26	Iwiczno Bukowiec, pow. Starogard	" " "
27	Nicpoń, pow. Gniew	" " "
28	Grabowo-Pączewo, pow. Starogard	" " "
29	Komorsk Wielki, pow. Świecie	" " "
30	Rakowiec, pow. Gniew	" " "
31	Chełsty, pow. Brodnica	" " "
32	Kornatowo, pow. Chełmno	" " "
33	Sitno, pow. Sępolno	" " "
34	Narzym, pow. Działdowo	" " "
35	Komorza Wielka, pow. Tuchola	" " "
36	Rzeka Wierzyca od jeziora Wierzysko do młyna w Rudzie, pow. Kościerzyna	" " "
37	Bolszewo, pow. Morski	Okręg. Urząd Ziemski
38	Lubocino " "	" " "
39	Zielenin " Kościerski	Powst. Spółka wodna

Meljoracyjnego za czas od 15-go kwietnia 1929 roku 1930 roku.

projektów meljoracyjnych

Rodzaj meljoracji	Obszar ha	Odpływy klm	Kosztorys zł	Uwagi
Drenowanie pól	121	1,5	100 000	Część III. dodatkowo projekt wykończony.
Odwodnienie łąk	89	0,5	114 000	Projekt wykończony
„ „	39	5,—	54 000	„ „
Regul. Redy	304	8,6	120 000	„ „
Odwodnienie łąk	121	4,7	45 000	„ „
„ „	34	1,7	48 600	„ „
„ „	85	1,5	99 000	„ „
Drenow. pól	312	8,8	320 000	„ „
„ „ i odw. łąk	100,8	3,7	87 200	„ „
Odwodn. łąk	75,5	—	66 000	„ „
Drenow. pól	434,4	4,6	340 000	„ „
Regul. rzeki i odw. łąk	200,0	14,2	260 000	„ „
Drenow. pól	92,7	3,1	106 000	„ „
Odwodn. łąk	15,5	1,7	19 900	„ „
„ „	50,0	1,0	45 000	„ „
„ „	89,8	4,6	103 500	„ „
„ „	16,7	0,5	26 100	„ „
Drenow. pól	395,1	7,7	480 000	„ „
Reg. rzeki Redy i odw. łąk	471	5,0	58 000	„ „
Regul. rzeki i odw. łąk	97	9,0	154 000	Sporządzono II. egzemplarz projektu niemieck.
Odwodn. łąk	50	4,0	—	Projekt w opracowaniu
„ „	50	1,0	—	„ „
„ „	100	3,0	—	„ „
„ „	100	3,0	88 500	„ „
Regul. rzeoi i odw. łąk	640	23,0	300 000	„ „
Odwodn. łąk	73	0,9	100 000	„ „
„ „	78,3	—	64 000	„ „
Regul. rzeki i odw. łąk	150	10,0	—	„ „
Odwodn. łąk	600	—	—	„ „
„ „	50	2,0	—	„ „
Nawodnienie łąk	30	—	—	„ „
Drenow. pól i odw. łąk	15	—	—	„ „
Regul. odpływów	—	8,0	—	„ „
Drenow. pól	321	8,5	—	„ „
„ „	310	2,3	—	„ „
Regulacja Wierzycy	300	20,0	—	„ „
Dren. pól i nawodn. łąk	88	16,0	—	Projekt wykończono
Odwodnienie łąk	114	4,1	—	„ „
„ „	30	4,5	—	„ „

Do sprawozdania rocznego z działalności Wydziału
do 31-go marca
Wykaz opracowanych

L. p.	Miejscowość i powiat	Właściciel
40	Darzlubie, pow. Morski	Powst. Spółka wodna
41	Gnieżdżewo, pow. Kartuski	" " "
42	Mały i Duży Podleś, pow. Kościerski	" " "
43	Strzelno-Łyśniewo, pow. Morski	" " "
44	Mechowa I. " "	" " "
45	Pieleszewa " "	" " "
46	Kębłowo " "	" " "
47	Swarzewo-Łebcz-Dana, pow. Morski	" " "
48	Strzelno-Parszkowo, " "	" " "
49	Pieleszewo, pow. Morski	Okręg. Urząd Ziemski
50	Mrzezino, " "	" " "
51	Kębłowo " "	" " "
52	Mechowa II. " "	Powst. Spółka wodna
53	Strzebielno, " "	" " "
54	Lewinno, " "	Okręg. Urząd Ziemski
55	Puck, " "	Powst. Spółka wodna
56	Rekowo-Ciechocin, pow. Morski	" " "
57	Pałubice, pow. Kartuski	" " "
58	Kleszczewo, pow. Kościerski	" " "

Meljoracyjnego za czas od 15-go kwietnia 1929 roku 1930 roku

projektów meljoracyjnych

Rodzaj meljoracji	Obszar ha	Odpływy klm	Kosztorys zł	Uwagi
Drenowanie pól	150	2,2	150 000	Projekt wykończono
„ „	204	4,0	203 000	„ „
Drenow. póli odwodn. łąk	41,5	3,5	72 000	„ „
Drenowanie pól	307	2,5	250 000	„ „
„ „	75	1,0	—	Sporządz. 2 dod. egzpl.
Odwodnienie łąk	14,3	—	—	Projekt wykończony
Nawodnienie „	164	6.0	—	„ „
Drenowanie pól	745	1,0	—	Projekt w opracowaniu
Odwodnienie łąk	960	30,0	—	„ „
Drenowanie pól	14,3	—	—	„ „
„ „	175	8,0	—	„ „
„ „	164	6,0	—	„ „
„ „	167	1,0	—	„ „
Odwodnienie łąk	64	10,—	—	„ „
„ „	134	7,0	—	„ „
Drenowanie pól	650	5,0	—	„ „
Odwodnienie łąk	500	30,—	—	„ „
„ „	120	4,0	—	„ „
Drerowanie pól	200	5,0	—	„ „
Ogółem	11 091,1	323,9	4 396,500	

Wykaz
robót wykonawczych pod kierownictwem Wydz. Meljoracyjnego

L. p.	Miejscowość i powiat	Właściciel	Rodzaj meljoracji	Obszar ha	Od — wpływy klm.	Uwagi
1.	Rzeka Niechwarszcz	Sp. wodna	Reg. rzeki	—	3,3	i wybudowano śluzę iglicową o rozpięt. 10 m
2.	Papowo Toruńskie pow. „	„ „	Dren. pól	92,8	—	
3.	Brzozowo — Uść — Kałdus pow. Chełmno	„ „	„ „	43,1	—	
4.	Trzebcz — Trzebczyk pow Chełmno	„ „	„ „	43,2	—	
5.	Nowy Dwór pow. Grudziądz	„ „	„ „	80,0	—	
6.	Nowy Dwór — Plemięta pow Grudziądz	„ „	„ „	55,0	—	
7.	Ostrowite — Mukrz pow. Świecki	„ „	Reg. strugi	200,0	7,9	
8	Wiąg pow. Świecki	W. Jeziorański	Dren. pól	42,0	—	
			Razem	556,1	11,85	

Wykaz
zawiązanych Spółek przy współudziale Wydziału Meljoracyjnego Pomorskiej Izby Rolniczej 1929/30.

L. p.	Nazwa Spółki	Data zawiązania	Rodzaj meljoracji	Obszar w ha	Od — wpływy klm.	Uwagi
1.	Przysiersk pow. świecki	21. IV. 29	odwodn. łąk	16,6	2,2	
2.	Czerska Struga pow. Chojnicki	24. IV. 29	„ „	97,0	9,0	projekt niemiecki
3.	Wierzbowo pow. działdowski	29. IV. 29	dren. pól	102,3	2,5	
4.	Cieszyny pow. Brodnicki	14. V. 29	„ „	116,5	1,0	
5.	Wysoka pow. Starogard	8. VII. 29	odw. łąk	60,0	4,5	
6.	Górna i Dolna Grupa	28. VIII. 29	„ „	346,8	15,5	
7.	Suminy pow. Kartuski	16. XII. 29	„ „	89,0	0,5	
8.	Śliwiczki pow. Świecki	7. II. 30	„ „	85,0	1,5	
9.	Kurcze pow. Chojnicki	25. II. 30	„ „	34,0	1,7	
10.	Przodkowo — Kobyszewo pow. Kartuski		regul. rzek i odw. łąk	57,3	4,0	
11.	Mechowa I. pow. Morski	8. VIII. 29	dren. pól	75,0	—	przystąp. do starej spółki
12.	Bajkowy pow. Tczew	1. III. 30	dren. pól	311,76	8,8	
			Razem	139226	51,2	

WYDZIAŁ RACHUNKOWOŚCI GOSPODARCZEJ.

a) Rachunkowość gospodarstw folwarcznych.

W roku sprawozdawczym Wydział prowadził lub nadzorował rachunkowość w 47 majątkach, czyli że frekwencja w tym dziale w stosunku do roku poprzedniego wykazuje zwiększenie się o 9 gospodarstw.

Bilansów i zamknięć rocznych wykonano: 12 zaległych z roku 1927/28 i 30 z roku 1928/29. Pozostało do opracowania z okresu 1928/29 bilansów 6.

Poza ściśle fachową pracą, Wydział jak w latach poprzednich, opracowywał zeznania o dochodzie dla tych płatników, którzy prowadzą rachunkowość pod .kontrolą Wydziału, przyczem w wielu wypadkach należało interwenjować u władz Skarbowych, na skutek niesłusznego pominięcia ksiąg. W związku z tem, Izba ponownie poczyniła kroki u miarodajnych władz o wydanie zarządzenia, aby Komisje Szacunkowe odpowiednio postępowały z zeznaniami o dochodzie, opartemi na wynikach rachunkowości kontrolowanej przez Wydział Izby. Niezależnie od tego, delegat Wydziału, na konferencji Kierowników biur rachunkowości, która odbyła się w Warszawie w listopadzie r. z., podpisał zbiorowy memorjał uczestników konferencji do Pana Ministra Skarbu, w sprawie uporządkowania stosunków, w dziedzinie wymiaru podatku dochodowego. Na skutek tych starań, oczekiwać należy w najbliższym czasie, zwołania przez Ministerstwo konferencji, w celu ustalenia niektórych wytycznych dla Komisyj szacunkowych posiłkujących się księgami kontrolowanemi przez Wydziały, lub biura rachunkowe organizacyj rolniczych.

Celem zebrania obszerniejszego materjału cyfrowego do badań porównawczych, Wydział stale dąży do powiększenia liczby większych objektów gospodarczych, korzysta-

jących z pomocy fachowej Wydziału. Starania w tym kierunku idą wszelako opornie i to wtedy właśnie, gdy w związku z przebudową ustroju rolnego, oraz różnemi poczynaniami mającemi na celu usprawnienie wytwórczości rolniczej, reformą obciążeń podatkowych i socjalnych i t. p., odczuwa się szczególnie silnie potrzeba posiadania ścisłych danych opartych bezpośrednio na należycie prowadzonej rachunkowości majątków ziemskich. Przyczyn obojętności dla tych spraw, upatrywać należy przedewszystkiem w braku w społeczeństwie rolniczem zrozumienia korzyści, płynących z prowadzenia poprawnej rachunkowości. Pozatem na rozwój rachunkowości hamująco oddziaływa obecna niepomyślna konjunktura dla rolnictwa. Mimo to, Wydział w dalszym ciągu zamierza rozszerzać zakres swojej pracy i projektuje w roku przyszłym zorganizowanie koła rachunkowości gosp. na okręg kaszubsko-morski, co spotkało się z przychylną oceną zainteresowanych rolników.

b) Rachunkowość w gospodarstwach małorolnych.

Akcja rachunkowości w gospodarstwach małorolnych, nie czyni takich postępów, jakie by sobie tego życzyć należało. Początkowy zapał małorolnego gospodarza, już po roku próby zanika a zwłaszcza gdy zamknięcie blansowe z roku poprzedniego wykaże rezultat cyfrowy dodatni, podlegający opodatkowaniu; za wyjątkiem bowiem nielicznych światlejszych jednostek, ogół gospodarzy małorolnych nie chce dopatrywać się w swoim gospodarstwie warsztatu dającego zarobek gospodarzowi i jego rodzinie, stanowiący źródło dochodu, który na równi z dochodem osiągniętym z wszelkiej innej kategorji pracy zarobkowej podlega opodatkowaniu.

Pomimo to, w roku sprawozdawczym zainteresowanie się rachunkowością wśród małorolnych wzmogło się a frekwencja korzystających z pomocy Wydziału nie zmalała, jak to zaznaczyło się w poprzednim okresie sprawozdawczym.

Obecnie Wydział prowadzi rachunkowość raportową w 43 gospodarstwach metodą Państwowego Instytutu Naukowego w Puławach, oraz w 30 gospodarstwach metodą

Izby, polegającą na tem, że gospodarz nie nadsyła do biura raportów, lecz bezpośrednio sam wciąga wszelkie zapiski do ksiąg w/g wskazówek Wydziału.

W tym czasie Wydział wykonał 41 zamknięć rachunkowwych metodą Państw. Instyt. Naukow., oraz 10 zamknięć metodą Izby, na podstawie ksiąg. W czerwcu r. z. urządzono dwudniowe bezpłatne kursy rachunkowości dla małorolnych, z których korzystało 22 gospodarzy, rekrutujących sę z 10-ciu powiatów, przyczem największy odsetek uczestników przypada na pow. Kartuzki.

Gospodarze prowadzący rachunkowość raportową otrzymują gratisowo abonament tygodnika „Kłosy", pozatem dla zachęty do dalszej pracy, oraz w celach propagandowych, przyznano listy pochwalne i wartościowe nagrody 24-m gospodarzom prowadzącym rachunkowość, przyczem rozdano: 10 listow i 6 nagród wartościowych prowadzącym rachunkowość raportową dla celow badawczych Państwowego Instytutu Naukowego w Puławach, oraz tyleż listów pochwalnych i nagród prowadzącym książki rachunkowe na miejscu w gospodarstwie metodą Wydziału Izby.

c) Statystyka i badanie rentowności gospod. folw.

Materjał statystyczny opracowano na podstawie wyników bilansowych z roku 1927/28 z 28 gospodarstw (w roku zeszłym z 21 gosp.), oraz wykonano część wstępnych prac do takich obliczeń z okresu 1928/29 r. Jak już w roku zeszłym zaznaczono w sprawozdaniu rocznem, wyników statystycznych na razie nie ogłasza się z różnych powodów a między innymi do czasu uzyskania większej ilości gospodarstw, a temsamem obfitszego materjału porównawczego. W dziedzinie przyszłych badań nad rentownością gospodarstw folwarcznych, nastąpił zwrot o tyle pomyślny, że na konferencji delegatów biur i wydziałów rachunkowości organizacyj rolniczych przy udziale przedstawicieli nauki, zwołanej przez Izbę Rolniczą do Torunia w dn. 15 i 16 października r. r., ujednostajniona została metoda opracowywania statystyki rolniczej opartej na wynikach rachunkowości, obowiązująca wszystkie pokrewne Izbie organizacje rolnicze w kraju. Jest to duża zdobycz skoro się zważy, że

przez to niejako automatycznie rozwiązuje się sprawę ujednolicenia w całym kraju metod rachunkowości rolniczej.

d) Wydawnictwa Wydziału.

Zapotrzebowanie wydawnictw Wydziału przez gospodarstwa folwarczne nie wzrosło wydatnie, natomiast, na skutek specjalnej propagandy wzrosło zapotrzebowanie na księgi dla gospodarstw małorolnych i to w stosunku do roku ubiegłego o 51%.

Odczuwa się brak wzorów ksiąg potrzebnych w specjalnych działach rolnictwa i przemysłu rolnego, jak naprzykład dla hodowców drobiu, producentów wyrobów ceramicznych (cegielnie i sączkarnie) i t. p. lecz ze względów budżetowych Wydział zmuszony jest odłożyć druk tych ksiąg do czasów pomyślniejszych. Natomiast na skutek wyczerpania się pierwszego nakładu, został wydrukowany drugi nakład ksiąg dla małorolnych p. n. „Rachunki Gospodarskie" jako 2-gie poprawione i uzupełnione wydanie.

e) Najbliższe zamierzenia Wydziału.

Wydział przygotowuje się:

1. Do opracowania statystyki rolniczej, opartej na wynikach bilansowych okresu 1928/29, według rozbudowanych i rozszerzonych przez prof. Moszczeńskiego i ustalonych na konferencjach w Toruniu i w Warszawie jesienią roku ubiegłego wzorów.
2. Do zwołania konferencji przedstawicieli biur rachunkowych prywatnych (zarobkowych) w celu pozyskania ich do akcji prowadzenia i opracowywania materjału cyfrowego dla porównań statystycznych.
3. Do zorganizowania zastępstwa Wydziału na Okręg Kaszubsko-Morski.
4. Do urządzenia wzorem lat poprzednich parodniowych kursów rachunkowości dla gospod. małorolnych w kilku punktach Województwa

STACJA DOŚWIADCZALNA.

I. Pole Doświadczalne w Dźwierznie.

W roku sprawozdawczym Pole Doświadczalne P. I. R. w Dźwierznie prowadziło w dalszym ciągu swoją akcję, która obejmowała:

a) doświadczenia na stałem polu doświadczalnem,
b) „ zbiorowe w okolicy,
c) stację meteorologiczną,
d) działalność oświatowo-rolniczą.

A. Doświadczenia na stałem polu doświadczalnem.

Na wiosnę 1929 r. założono następujące doświadczenia:

L. p.	Zagadnienie w doświadczeniu	Roślina w doświadczeniu	Wielkość poletek arów	Ilość kombinacyj	Wielokrotn. powtórzeń	Poletek wzorukontr.	Ilość poletek
	Doświadczenia odmianowe.						
1	Porównanie odmian	ziemniaki	1	27	3	38	119
2	„ „	jęczmień	$^1/_2$	15	6	37	127
3	„ „	pszenica jara	$^1/_2$	10	6	28	88
4	„ „	owies	$^1/_2$	15	6	36	126
5	„ „	lucerna franc.	1	4	6	—	24
		Razem		71			484
	Doświadczenia nawozowe.						
6	Wpływ amonu wapniakowego	buraki cukr.	$^1/_2$	7	4	14	42
7	„ saletry wapniakowej .	„ „	$^1/_2$	6	4	13	37
8	„ czasu saletrowania. .	„ „	$^1/_2$	5	4	—	20
9	„ „ stosow. obornika	„ „	1	5	4	—	20
10	„ różn. dawek „	„ „	1	8	4	—	32
11	„ superfosfatu wysianego rzutowo i rzędowo .	„ „	$^1/_2$	7	4	—	28
12	Potrzeby nawozowe gleby . .	„ „	$^1/_2$	9	4	—	36
13	Wpływ saletry wapniakowej .	ziemniaki	1	6	4	16	40
14	„ amonu wapniakowego	„	1	6	4	16	40
15	Porównawcze działanie superfosfatu i tomasówki . . .	„	1	6	4	—	24
16	Wpływ czasu stosowania azotniaku	„	$^1/_2$	4	3	—	12
17	Wpływ intensywnych dawek soli potasowej	„	1	3	4	6	26
18	„ różn. nawozów azotow.	„	$^1/_2$	4	4	—	16
19	„ saletry wapniowej . .	owies	$^1/_2$	5	4	—	20
20	Potrzeby nawozowe gleby . .	„	$^1/_2$	9	4	—	36
21	Wpływ superfosfatu wysianego rzutowo i rzędowo . . .	„	$^1/_2$	7	6	—	42
22	Wpływ saletry wapniakowej .	„	$^1/_2$	7	6	13	55
23	„ „ chilijskiej granulowanej	„	$^1/_2$	9	6	12	66
24	Wpływ nawozów fosforowych	„	$^1/_2$	6	6	12	48
25	„ stosowania gnojówki .	rzepa	1	6	3	—	18
		Razem		125			658

L. p.	Zagadnienie w doświadczeniu	Roślina w doświadczeniu	Wielkość poletek arów	Ilość kombinacyj	Wielokrotn. powtórzeń	Poletek wzor. kontr.	Ilość poletek
	Doświadczenia uprawowe i inne:						
26	Wpływ czasu siewu	buraki cukr.	½	4	5	—	20
27	Występowanie pośpiechów u odmian	„ „	¼	8	3	—	24
28	Wpływ zaprawiania nasion .	„ „	¼	10	4	—	40
29	„ gęstości siewu i na-	„ „	½	10	4	—	40
	wożenia		½	18	4	—	72
30	Wpływ głęboszowania . . .	„ „					
31	„ sposobów siewu . .	„ „	½	6	4	—	24
32	„ gęstości sadzenia . .	Ziemniaki	1	10	5	—	50
33	„ głęboszowania . . .	„	1	9	4	—	36
34	„ gęstości siewu, pielęgnacji i nawożenia	jęczmień	½	12	6	—	72
35	Wpływ nowych redliczek Unii	„	½	4	6	—	24
36	„ uprawy wiosennej . .	Owies	1	10	4	—	40
37	„ tępienia chwastów . .	„	½	6	4	—	24
		Razem		107			466

W jesieni 1929 r. założono następujące doświadczenia:

L. p.	Zagadnienie w doświadczeniu	Roślina w doświadczeniu	Wielkość poletek arów	Ilość kombinacyj	Wielokrotn. powtórzeń	Poletek wzor. kontr.	Ilość poletek
	Doświadczenia odmianowe.						
1	Porównanie odmian	Pszenica ozima	½	37	5	56	251
2	„ „	żyto	½	21	5	35	140
3	„ „	jęczmień	¾	3	5	—	15
		Razem		61			406
	Doświadczenia nawozowe.						
4	Wpływ amonu wapniakowego	żyto ozime	½	6	4	11	35
5	Porównanie nawozów potasow.	„ „	½	6	5	13	43
6	Wpływ czasu stosowania saletry chilijskiej	„ „	½	8	4	—	32
7	Wpływ dekowania obornikiem i kompostem	pszenica „	½	5	5	—	25
8	Wpływ saletry wapniakowej .	„	½	6	4	11	35
9	„ intensywnego nawożenia azotem	„	½	7	4	12	40
10	Porównanie nawozów fosforowych	„	½	5	4	9	29
11	Wpływ zimowego saletrowania według metody prof. Gilbertiniego	„	½	5	5	—	25
		Razem		48			264

L. p.	Zagadnienie w doświadczeniu	Rośliny w doświadczeniu	Wielkość poletek arów	Ilość kombinacyj	Wielokrotn. powtórzeń	Poletek wzor. kontr.	Ilość poletek
	Doświadczenia uprawowe i inne.						
12	Wpływ czasu siewu	żyto ozime	1/2	4	5	—	20
13	„ „ „	pszenica „	1/2	5	3	—	20
14	„ pielęgnacji orki siewnej	żyto „	1	6	5	—	30
15	„ poplonów i śródplonów	„	1	10	4	—	40
16	„ bronowania	„	1/2	4	4	—	16
17	„ głębokości przykrycia ziarna	„	1/2	5	4	—	20
18	Wpływ gęstości siewu i pielęgnacji	„	1/2	12	4	—	48
19	Wpływ zaprawiania ziarna siewnego	pszenica	1/2	13	4	—	52
		Razem		60			246
	Doświadczenia wieloletnie.						
20	Wpływ intensywności wapnowania	pszenica	1/2	5	7	—	35
21	Wpływ wapnowania przy kombinacjach nawozów sztuczn.	„	1/2	20	6	—	120
22	Wpływ nawozów fosforowych, porównanie	„	1/2	9	4	—	36
23	Wpływ nawozów potasowych, porównanie	„	1/2	6	4	—	24
24	Badanie potrzeb nawozowych gleby	buraki cukr.	1/2	9	4	—	36
25	Badanie potrzeb nawozowych gleby	żyto	1/2	9	4	—	36
		Razem		58			287
		Ogółem		530			2811

Oprócz 22 doświadczeń z 263 kombinacjami i 1229 poletkami, założonych na Polu Doświadczalnem w jesieni 1928 r., założono w r. 1929 ogółem 60 doświadczeń z 530 kombinacjami i z ogólną ilością 2811 poletek.

Doświadczenia te, zaprojektowane przez kierownictwo Pola Doświadczalnego, były przedyskutowane na 2 posiedzeniach Komisji P. I. R. dla doświadczalnictwa.

b) Doświadczenia zbiorowe w okolicy.

Prowadzenie tego bardzo ważnego dla rolnictwa działu w obecnym zakresie umożliwione jest dzięki otrzymywaniu przez Pole Doświadczalne subwencji Związku Zachodnio-Polskiego Przemysłu Cukrowniczego w Poznaniu na prowadzenie doświadczeń z burakami cukrowemi, t.j. z rośliną niezmiernie ważną pod względem gospodarczym w tutejszym rejonie.

Z subwencji tej pokrywa się koszt wynagrodzenia jednego asystenta, oraz część wydatków, związanych z prowadzeniem tego działu. Prowadzone są zasadniczo doświadczenia z burakami cukrowemi, niekiedy jednakże zakłada się też doświadczenia i z innemi roślinami.

Początek tej akcji datuje się od 1927 roku. Początkowo doświadczenia zbiorowe zakładane były przeważnie u większej własności. Z chwilą zorganizowania na terenie powiatu toruńskiego Koła Doświadczalnego Pole Doświadczalne w Dźwierznie prowadzi je przeważnie u osadników i małorolnych, elementu często napływowego, nieznającego lokalnych warunków agrologicznych i potrzebującego pewnych wskazówek co do potrzeb nawozowych gleb, wyboru odmian roślin uprawnych, uprawy i t. p.

Doświadczenia takie bywają zwiedzane licznie przez sąsiadów, którzy nabierają zaufania do tej akcji, korzystając z jej wyników.

Wszystkie doświadczenia zbiorowe Pola Doświadczalnego w Dźwierznie należą do doświadczeń polowych ścisłych, prowadzone są najmniej w 3-krotnem powtórzeniu, niekiedy z wzorcami. W jesieni 1928 r. założono doświadczeń zbiorowych 12 z 81 kombinacjami i 243 poletkami. W roku sprawozdawczym na wiosnę i w jesieni przeprowadzono tych doświadczeń 35 z ilością kombinacyj 234 i ilością poletek 735; mianowicie na wiosnę założono następujące:

L.	Właściciel	Miejscowość	Zagadnienie w doświadcz.	Roślina w dośw.	Wielkość poletek arów	Ilość kombinacyj	Wielokrotność powtórzeń	Ilość poletek
1.	Kamiński Jan	Mlewo, pow. Wąbrzeźno	Potrz. nawoz. gleb.	buraki cukrowe	1/2	8	3	24
2.	Kurdyn Leon	Januszewo, pow. Toruń	„ „ „		„	8	3	24
3.	Chojnacki Apolinary	Mlewo, pow. Wąbrzeźno	„ „ „		„	8	3	24
4.	Mellin Zygmunt	maj. Zalesie, pow. Toruń	„ „ „		„	8	3	24
5.	Wiśniewski Ludwik	Mlewo, pow. Wąbrzeźno	„ „ po pszen.		„	6	3	18
6.	Wiśniewski Ludwik	Mlewo, pow. Wąbrzeźno	„ „ po ziemn.		„	6	3	18
7.	Błądek Jan	Zajączkowo, pow. Toruń	„ „ gleby		„	5	3	15

L. p.	Właściciel	Miejscowość	Zagadnienie w doświadcz.	Roślina w dośw.	Wielkość polet.-arów	Ilość kombinacyj	Wielokrot. powtórzeń	Ilość poletek
8	Rolkowski Michał	Januszewo pow. Toruń	Potrzeby nawoz. gleby (po burak).	buraki cukrowe	1/2	8	3	24
9	„	„ „	„ (po koniczyn.)		„	8	„	24
10	MellinZygmunt	maj. Zalesie, pow. Toruń	Wpływ amonu wapniakowego		„	6	„	29
11	Nelkowski Bronisław	Świętosław, pow. Chełmno	Wpływ saletry wapniakowej		„	7	„	34
12	MellinZygmunt	maj. Zalesie pow. Toruń	Wływ intensyw. naw. azotem w saletrze chil.		„	4	„	12
13	Pokrywski Wawrzyniec	Zelgno, pow. Toruń	„ „ „		„	4	„	12
14	„ „	„ „	Wpływ intensywn. nawoż. superfosf.		„	5	„	15
15	Baczewski And.	„ „	„ „ „		„	5	„	15
16	Witkowski Mieczysław	Mlewo, pow. Wąbrzeźno	„ „ „		„	5	„	15
17	„ „	„ „	Wpyw intensywn. nawoż. solą potas.		„	4	„	12
18	Baczewski And.	Zelgno,p.Toruń	„ „ „		„	4	„	12
19	Chojnacki Apolinary	Mlewo, pow. Wąbrzeźno	„ „ „		„	4	„	12
20	Płoski Stanisław	Bezdół, pow. Toruń	Wpływ czas. stosowania saletry chil.		„	7	„	21
21	Cybula Jan	„ „	Potrz. nawozowe gleby	łąka	„	10	„	30
22	„ „	„ „	„ „ „	ziemniaki	„	7	„	21
23	Kurdyn Leon	Januszewo, pow. Toruń	„ „ „ Dośw. z saletrą	„	„	8	„	24
24	Kamiński Lud.	„ „	wapniakową	„	„	5	„	24
				Razem		150		483

Na jesieni złożono następujące doświadczenia.

L. p.	Właściciel	Miejscowość	Zagadnienie w doświadcz.	Roślina w dośw.	Wielkość polet.-arów	Ilość kombinacyj	Wielokrot. powtórzeń	Ilość poletek
1	Kamiński Jan	Mlewo, pow. Wąbrzeźno	Wpływ. intensyw. nawożenia azotem	żyto	„	8	„	24
2	„ „	„ „	Potrzeby nawoz. gleby	pszen.	„	9	„	27
3	Witkowski Mieczysław	„ „	Wpływ superfosfatu a tomasyny	żyto	„	4	„	12
4	Wiśniewski Ludwik	„ „	Wpływ intensywn. nawożenia azotem	żyto	„	11	„	33
5	Kamiński Ludwik	Januszewo, pow. Toruń	Potrzeby nowozowe gleby	żyto	„	8	„	24
6	„ „	„ „	Wpływ intensywn. nawoż. solą potas.	żyto	„	5	„	15
7	Chojnacki Apolinary	Mlewo, pow. Wąbrzeźno	Potrzeby nawozowe gleby	pszenica	„	9	„	27
8	„ „	„ „	Wpływ intensywn. nawoż. solą potas.	żyto	„	5	„	15
9	Kentzer Roman	Pruskołąka p. Wąbrzeźno	Potrzeby nawozowe gleby	pszenica	1	8	„	24
10	„ „	„ „	„ „ „	żyto	„	8	„	24
11	Chwiećko Walerjan	Ludowice pow. Wąbrzeźno	„ „ „	pszenica	1/2	9	„	27
				Razem		84		232
				Ogółem		234		735

c) Stacja meteorologiczna.

Przy Polu Doświadczalnem prowadzona jest stacja meteorologiczna II rzędu. Obserwacje dokonywane są trzy razy dziennie; bada się temperaturę powietrza, nasycenie powietrza parą wodną, temperaturę gruntu, zachmurzenie, kierunek i siłę wiatru i opady atmosferyczne. Notuje się również spostrzeżenia fenologiczne.

Wyniki spostrzeżeń w opracowaniach miesięcznych były wysyłane co miesiąc do Państwowego Instytutu Meteorologicznego w Warszawie i Stacji Doświadczalnej P. I. R. w Toruniu.

Przebieg elementów meteorologicznych za czas od 1 kwietnia 1929 r. do 31 marca 1930 roku wg. spostrzeżeń stacji meteorologicznej w Dźwierznie przedstawia się następująco:

Miesiące	Temperat. w st. C			Śr. dzienne zachmurzenie	Suma opadów mm.	Śr. temp. gruntu na głęb. 10 cm. °C
	maxim.	minim.	Śren. dzienna			
Kwiecień	19.7	—16.2	+ 1.6	4.9	34.7	+ 4.1
Maj	25.6	— 1.0	+13.3	5,5	68.9	15.4
Czerwiec	27.1	+ 3.1	+13.6	5.4	49.7	16.7
Lipiec	31.6	+ 6.7	+13.7	5.1	91.2	20.1
Sierpień	28.7	+ 6.3	+17.3	4.—	21.0	20.2
Wrzesień	29.3	+ 2.7	+11.8	3.2	28.5	17.5
Październik	24.4	— 0.6	+ 9.7	6.1	22.2	12.1
Listopad	10.5	— 1.5	+ 3.9	6.5	39.4	6.8
Grudzień	9.8	—11.4	+ 1.9	6.1	24.9	+ 4.0
Styczeń	7.2	— 7.0	+ 0.2	6.4	18.3	+ 2.4
Luty	6.3	—13 8	— 0.8	8.0	6.4	+ 2.0
Marzec	12.8	— 5.0	+ 2.3	5.3	25.8	+ 4.2

d) Działalność sprawozdawcza i oświatowo-rolnicza

W roku sprawozdawczym wyszło w druku w zbiorowem wydaniu Związku Rolniczych Zakładów Doświadczalnych Rzeczypospolitej Polskiej sprawozdanie z działalności Pola doświadczalnego w Dźwierznie za 1928 rok z wymienieniem wyników doświadczeń, przeprowadzonych w 1928 roku. Odbitki tego sprawozdania zostały rozpo-

wszechnione pomiędzy zainteresowanymi rolnikami. Sprawozdanie z działalności za rok 1929 jest w stadjum opracowywania.

Poza wymienionemi sprawozdaniami wyniki niektórych doświadczeń zaraz po dokonaniu zbiorów były ogłaszane w Kłosach, Gazecie Cukrowniczej i t. d. w formie popularnych artykułów w okresie sprawozdawczym. Kierownik Pola umieścił ich 11; odbitki z niektórych rozesłano bezpłatnie Kółkom Rolniczym i zainteresowanym rolnikom w ilości 3000 sztuk. Dalsza czynność sprawozdawcza, oświatowa i popularyzacyjna polegała na wygłaszaniu pogadanek i referatów.

Referatów wygłoszono: na kursach rolniczych 3 z ilością 95 słuchaczy, na zebraniach Kółek Rolniczych 9 z ilością 254 słuchaczy, na zebraniach Związku Ziemian 3 z ilością 46 osób; razem więc 15 referatów z ogólną ilością 395 słuchaczy.

W sezonie wegetacyjnym Pole Doświadczalne było zwiedzane przez wycieczki rolnicze zbiorowe i osoby pojedyncze. Zwiedzili je: Konsul Wielkobrytyjski w Warszawie, korespondenci pism „Times" i „Chicago", Toruńskie Koło Porad Sąsiedzkich, Związek Ziemian — oddział Chełmno, Szkoła Rolnicza z Kowalewa, Delegacja Saletry Wapniowej w Gdańsku w osobach dra Noacka i p. Maciejowskiego, 11 wycieczek Kółek Rolniczych, oraz kilkanaście osób pojedynczych. Razem Pole Doświadczalne zwiedziło około 300 osób.

Zwiedzający byli oprowadzani przez personel fachowy, który udzielał wyjaśnien.

Lustracji Pola Doświadczalnego dokonali: Komisja Ministerstwa Rolnictwa pod przewodnictwem p. dyr Czekanowskiego, Komisja Wojewódzka w składzie: p. nacz. Ceceniowskiego i p. radca Piotrowski, Przewodniczący Komisji dla doświadczalnictwa i Prezes Związku Rolniczych Zakładów Doświadczalnych Rz. Polskiej p. dr. I. Kosiński. Pole Doświadczalne wzięło czynny udział w Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu, wystawiając swe eksponaty w stoisku Stacji Doświadczalnej w pawilonie doświad-

czalnictwa rolniczego, w pawilonie cukrownictwa oraz w stoisku Pom. Izby Rolniczej.

Za prace doświadczalne zostało Pole nagrodzone medalem bronzowym P. W. K.

Kierownik Pola zwiedził w sezonie letnim Pole Doświadczalne Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Skierniewicach, Zakłady Doświadczalne w Starym Brześciu, Pętkowie i Pole Doświadczalne Uniwersytetu Poznańskiego na Sołaczu, wziął czynny udział w III Zjeździe Naukowo-Rolniczym w Poznaniu, pełniąc obowiązki sekretarza Sekcji Doświadczalnictwa Rolniczego, w Akademickich Wykładach Rolniczych i w zebraniach Związku Roln. Zakładów Doświadczalnych w Poznaniu.

W miarę możności Pole Doświadczalne stara się chociaż w małym stopniu zaspokoić potrzeby okolicznych drobnych rolników, dostarczając im po stosunkowo niewysokich cenach uszlachetnione zboże do siewu w odmianach odpowiednich dla lokalnych warunków. Na jesieni 1929 r. dostarczono 32 c. p żyta I odsiewu i 85 c. p. pszenicy I odsiewu.

Często na zebraniach Kółek Rolniczych, lub też wprost, poszczególni rolnicy zwracali się ustnie lub pisemnie z różnemi pytaniami natury fachowej; w takich wypadkach Pole Doświadczalne natychmiast udzielało odpowiednich porad i odpowiedzi.

III. ODDZIAŁ BOTANICZNO-ROLNICZY.

Statystycznie praca Oddziału botaniczno-rolniczego Stacji Doświadczalnej za czas od 1. IV. 1929 r. do 31. III. 1930 r. przedstawia się następująco:

L. p.	Przedmiot	Ilość próbek	Na kaniankę	Na czystość	Na nasiona obce	Na pochodzenie	Na kiełkowanie	Na wagę hektolitra	Na wagę 1000 ziarn	Na % skrobi	Na wilgoć	Na inne oznaczenia	Razem oznaczeń
	NASIONA:												
1.	Zboża	851	—	851	786	—	353	845	845	—	481	3212	7373
2.	Trawy	153	118	48	45	—	14	—	5	—	—	5	235
3.	Okopowe	88	—	80	42	—	79	—	57	—	11	13	282
4.	Strączkowe	40	2	37	18	—	37	—	22	—	—	1	117
5.	Koniczynowate	780	707	129	126	90	52	—	4	—	—	4	1112
6.	Oleiste	8	1	7	7	—	—	—	—	—	—	—	15
7.	Warzywne	3	—	3	3	—	3	—	—	—	—	—	9
8.	Leśne	17	—	7	2	—	7	—	—	—	—	—	16
1-8.	Nasion razem	1930	828	1162	1029	90	545	845	933	—	492	3235	9159
9.	Ziemniaki	108								108			
10.	Pasza i mąka	52											
11.	Darń łąkowa	65											
12.	Przepisy na mieszankę łąkową	24											
13.	Oznaczenie prawdziwości nasion	4											
9-13	Innych razem	253								108			
	Ogółem	2183											

W porównaniu do okresu poprzedniego wypada w tym roku sprawozdawczym pewne zwiększenie ilości próbek zbadanych nasion, jak i innych pozycyj zestawienia. Szczególnie znacznie powiększyła się ilość próbek zbóż i okopowych; wzrosła również ilość próbek nasion traw i strączkowych, tudzież ilość pozycyj: ziemniaki, darń łąkowa i przepisy na mieszankę łąkową (względnie pastwiskową);

natomiast nieco zmalała ilość próbek nasion roślin koniczynowatych i próbek pasz.

Próbki nadesłało 83 osób, względnie firm i t. d., a mianowicie: 33 rolników, 3 Kółka Rolnicze, 37 firm handlowych, 4 Wydziały Pom. Izby Roln. i 6 różnych instytucyj.

Stan kontroli nasion i pasz przedstawia się zatem w województwie pomorskiem opłakanie, chociaż pod tym względem niewiele różni się od innych województw; jakże jednak inaczej jest w takiej np. Danji, gdzie rocznie Stacja Oceny Nasion w Kopenhadze przeprowadza badanie kilkudziesięciu tysięcy próbek? Dotychczas ogół naszych rolników nie uświadomił sobie, jak wielkie często straty ponosi, jeżeli wysiewa nasiona o nieznanej sobie sile kiełkowania i nieznanej czystości. Uświadomienie ich nie doszło nawet do tego, aby przy kupnie nasion żądali gwarancji co do procentu ich kiełkowania i procentu ich czystości i skutkiem tego nawet większe firmy handlowe nie zwykły udzielać gwarancji w tem rozumieniu, t. j. na podstawie istotnego zbadania nasion. Wprawdzie przeważna część próbek, podanych w powyższym wykazie, pochodziła od handlu nasiennego, jednak jest to tylko znikoma ilość wobec ilości sprzedanych przezeń partyj nasion. Ale i jego żądania w większości wypadków odnosiły się tylko do zbadania na obecność kanianki.

Koszt, poniesiony na zbadanie próbki nasienia, jest niczem wobec szkody, pochodzącej z wysiewu złego nasienia i nie może być wymówką, że nie opłaci się wydawać pieniędzy na kontrolę nasion. Ufność w swoją zdolność wyceniania nasion i pasz kupnych „naoko“ właśnie w praktyce często zawodzi i należy się spodziewać, że ciężkie obecnie położenie rolnictwa skłoni wreszcie rolników do zaniechania wysiewania nasion niepewnych i spasania pasz kupnych, których dobroci nie sprawdzono.

Przechodząc do rozpatrywania liczb zestawienia, zauważamy, że największą ilość zbadanych próbek stanowią zboża, bo na ogólną ilość 1930 próbek nasion było ich 851; na nie przypada też ogromna przewaga ilości oznaczeń, bo 7373. Z ogólnej ilości tych próbek było 481 tzw. zbóż konsumpcyjnych, t. j. próbek zbóż, zbadanych tak, jak

w latach poprzednich, z polecenia Ministerstwa Rolnictwa; próbki te według specjalnego rozdzielnika pomiędzy powiaty zostały zebrane głównie za pośrednictwem Szkół Rolniczych i wraz z wypełnionemi kwestjonarjuszami przesłane do Stacji Doświadczalnej. Zbadano je na wilgotność, zawartość pośladu, zawartość procentową zanieczyszczeń martwych i nasion obcych, na ilość nasion szczególnie szkodliwych, wagę hektolitra i wagę 1000 ziarn. 207 próbek zbóż i 33 próbek grochu i łubinu oddał Stacji do zbadania pod względem ich jakości (siły kiełkowania, czystości, zawartości nasion obcych, wagi 1000 ziarn i wagi hektolitra) Wydział Produkcji Rolnej, a to aby mieć podstawę do ostatecznego zakwalifikowania (uznania) roślin, zakwalifikowanych już na pniu. Podobnież otrzymała Stacja z tego Wydziału 104 próbki ziemniaków do zakwalifikowania, do oznaczenia w nich procentu skrobi, ich czystości odmianowej i ich stanu zdrowotności.

Z całej ilości 780 próbek nasion roślin koniczynowatych przeważna ich część była nasieniem koniczyny czerwonej. Próbki te w ilości 707 zostały zbadane na kaniankę, przyczem znaleziono ją w znacznej ilości próbek i to niekiedy nawet z wielką jej zawartością. Świadczy to, jak wiele uwagi należy zwracać na kupowane nasiona koniczyn itp. roślin, aby one były wolne od kanianki.

Nasion traw zbadano 153 próbki, przyczem ich większość była tymotką, w której także oznaczono kaniankę.

Do nasion roślin okopowych zaliczono nasiona buraków, marchwi, brukwi i t. d.; zbadano ich 88 próbek. Próbek nasion innych gatunków, jak strączkowych, oleistych, warzywnych i leśnych, było do zbadania razem zaledwie 58.

Ponieważ koniczyna czerwona jest eksportowaną z Polski zagranicę w stosunkowo znacznych ilościach, a niektóre firmy zagraniczne żądają, aby dostarczano ją we workach, zaplombowanych przez polskie stacje oceny nasion, przeto zgłaszano się o to także do Stacji Doświadczalnej P. I. R. Opatrzyła ona swoją plombą 3175 worków o wadze 317,500 kg. z nasieniem koniczyny, przeznaczonej do eksportu, i dołączyła do nich swoje zaświadczenia co do własności nasion plombowanych.

Oprócz tego oplombowała Stacja tylko 117 worków z nasionami roślin koniczynowatych. sprowadzonych do Polski z zagranicy. Były to nasiona, które na mocy rozporządzenia ministerjalnego nie mogą wejść do obszaru Polski bez uprzedniego stwierdzenia w nich przez polską upoważnioną stację oceny nasion, że kanianki nie zawierają. Daleko większa jednak ilość takich nasion nie była oplombowaną przez Stację, a tylko zbadaną przez nią na nieobecność kanianki, mianowicie na próbkach, pobranych i wysłanych do Stacji przez odnośny Urząd Celny.

Jeszcze raz na tem miejscu zaznacza się ze zdziwieniem, że u nas nie przyjął się tak, jak gdzieindziej, zwyczaj zakupywania koniczyny we workach z plombą i świadectwem Stacji oceny nasion, sposób ten bowiem stanowi dla kupującego bardzo dogodną formę gwarancji dobroci nasion.

Stacja Doświadczalna jako Stacja oceny nasion wzięła udział także w tzw. konkursie nasiennym, t. j. zbadaniu 15 próbek nasion, rozesłanych do wszystkich polskich stacyj oceny nasion przez Związek Rolniczych Zakładów Doświadczalnych.

Z 52 zbadanych próbek pasz i mąki było próbek: otrąb zwykłych 33, makuchów 10, otrąb melasowych 4, śrutu soji 3, „albumy" 1, mąki 1.

Otręby, tak pszenne jak i żytnie, tudzież inne pasze były bardzo rozmaitej jakości, tak pod względem zanieczyszczeń, mniej lub więcej szkodliwych, jak i stanu zdrowotności. Oprócz zupełnie dobrych pod względem pastewnym, bywały takie, które do spasania się nie nadawały, lub tylko z pewnemi zastrzeżeniami, a to z powodu obecności w nich szkodliwych nasion chwastów, piasku, twardych sztywnych łupin nasiennych, stanu zepsutego i t. d.

Oddział botaniczno-rolniczy dawał na zapytania klijentów co do nasion pasz i produkcji roślinnej porady i objaśnienia. Oprócz tego opracowywał dla Wydziału Meljoracyjnego P. I. R. Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu i osób prywatnych plany zagospodarowania łąk i pastwisk, względnie i poza tem udzielał odpowiednich przepisów na skład mieszanek łąkowych i pastwiskowych.

W związku z tem zbadał Oddział szereg próbek darni z łąk, względnie pastwisk. Także przez artykuły i odpowiedzi w „Kłosach" szerzono postęp w dziedzinie uprawy łąk i pastwisk.

IV. DOŚWIADCZALNICTWO ŁĄKOWE.

Stacja Doświadczalna kontynuowała doświadczenia, założone w roku 1928 na łąkach państwowych, należących do Zarządu Łąk Państwowych w Czersku, mianowicie w Dzielnicy Polana (powiat chojnicki) i w Dzielnicy Podlesie (pow. starogardzki).

W Polanie, na łące odwodnionej i urządzonej do nawodniania, a położonej na torfie nizinnym, było 84 arowych poletek z 25-ma kombinacjami uprawowemi i nawozowemi. Tak w roku 1928, jak i w r. 1929, zebrano tylko 1 pokos trawy, t. j. jesienny, gdyż odrost jej do końca czerwca był tak słaby, że nie opłaciłoby się koszenie. Z poletek, tylko wałowanych na wiosnę, uzyskano siana c. m. w stosunku na hektar tylko 10.5 (w 1928), względnie 9,7 (1929). 100 kg. na ha tlenku potasu w kainicie lub soli potasowej przy niestosowaniu innego nawożenia dało zwyżkę siana: w r. 1928 100, względnie 80%, a w 1929 r. 80, względnie 45% (zatem kainit działał lepiej).

60 kg na ha kwasu fosforowego, zastosowanego tylko w pierwszym roku w postaci tomasyny i superfosfatu, wywołało w r. 1928 zwyżkę siana od tomasyny 40%-wą, od superfosfatu 60%-wą, zaś w r. 1929 (w działaniu następczem) 10 i 35%-wą. Przy zastosowaniu powyższego nawożenia fosforowego obok kainitu była zwyżka 170 i 150%-wa przy tomasynie, a 160 i 100%-wa przy superfosfacie. Jeżeli zaś nawozem fosforowym była mączka fosforytowa rachowska, to zwyżka wynosiła 80 i 95%, jeżeli był surofosfat 120 i 100%.

Wapno łąkowe, zastosowane z ilością 1350 kg. tlenku wapnia na ha w r. 1928, dało w tym roku tylko 20%-wą zwyżkę plonu siana; w 1929 r. nie dało w następczem działaniu żadnej zwyżki; jeżeli zaś było ono obok kainitu i tomasyny, to działało nawet nieco obniżająco.

Pokrycie łąki w r. 1928 na kilka centymetrów grubo dość ubogim kompostem wykazało skuteczność 105%-wą, lecz w roku 1929 już ono nie skutkowało. Jednak zwyżka

od kompostu obok kainitu + tomasyna (w 1928 r.), względnie + superfosfat wynosiła z obu lat tylko 35, względnie 25%.

Nawozy azotowe działały b. słabo. Również dotychczasowy wynik pokrycia łąki piaskiem na 5 cm. grubo i podsiew jej wypadł narazie niezadawalająco.

W Podlesiu założono w r. 1928 doświadczenia poletkowe na łące o glebie i podglebiu piaszczystem; są one bezpróchniczne, b. przepuszczalne o b. małej pojemności dla wody i jałowe. W doświadczeniu I na 83 poletkach arowych wprowadzono 25 kombinacyj nawozowych i uprawowych; w doświadczeniu II na 43 arowych poletkach z 12 kombinacjami miało być zbadane działanie różnych nawozów fosforowych. Jednak zabiegi, zastosowane w tych doświadczeniach, wywarły w obu latach tak mały wpływ na porost łąki, że prawie nic nie było do koszenia.

Przyczyny tego należałoby upatrywać w braku wilgoci w gruncie w pewnych okresach wegetacji łąki (od nawadniania poletek wstrzymywano się z obawy wypłókiwania nawozów) i w jego zakwaszeniu. W roku 1929 i 1930 zastosowano na poletkach jeszcze nowe kombinacje z ich nawożeniem i podsiewem, które może doprowadzą do rozwiązania zagadnienia, jak postępować na takich łąkach.

Stacja Doświadczalna zaprojektowała jeszcze inne doświadczenia na łąkach, mianowicie w 3 miejscowościach powiatu brodnickiego na łąkach na torfie nizinnym, 3 doświadczenia na łąkach w Czarnym Młynie w powiecie Morskim, położonych na torfie nizinnym, i jednego doświadczenia na wrzosowisku na Bielawskiem Błocie w Mieroszynie pow. Morski.

V. DZIAŁ OCHRONY ROŚLIN.

Po wykazanem w roku ubiegłym wzmożeniu pracy w Dziale Ochrony Roślin otrzymano poważne subwencje z Ministerstwa Rolnictwa, tak że można było w dalszym ciągu rozbudowywać pracownię. Wzbogacono zbiory Działu przez otrzymanie zmontowanego zbioru uszkodzeń roślin (min liściowych), wystawionego na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu. Nabyto szereg przyrządów mierniczych i kancelaryjnych.

Bibljoteka Działu uległa poważnemu zwiększeniu i liczy obecnie 126 tomów książek i 70 czasopism. Nabytki te otrzymano w drodze kupna, wymiany, lub daru.

Konferencja w sprawie propagandy ochrony roślin, odbyta w ubiegłym roku (23. II. 1929), miała za wynik uzgodnienie akcji propagandowej z czynnikami zainteresowanemi. A więc osiągnięto możność urządzania odczytów o ochronie roślin na 2 konferencjach rejonowych nauczycieli szkół powszechnych (ogólna ilość słuchaczy — 64); wygłaszano odczyty o ochronie roślin i o tępieniu szkodników na zebraniach Kółek Rolniczych (7 odczytów, razem 150 słuchaczy) i na zebraniach Pomorskiego Związku Ziemian (2 odczyty, razem 32 słuchaczy). Poza propagandą ustną każdorazowo rozdawano ulotki, obrazujące sposób życia szkodników i walkę z niemi (ogółem rozdano około 4000 ulotek 20 typów).

Prowadzono nadal akcję doraźnej pomocy rolnikom przez udzielanie bezpłatnych porad w sprawie zwalczania szkodników. Udzielono porad 47.

Założenie sieci korespondentów miało swój dalszy ciąg w rozesłaniu kwestjonarjuszy o szkodach od mrozów w sadach na Pomorzu w zimie 1928/29 na polecenie Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Bydgoszczy, który z kolei miał wyniki ankiety podać do Międzynarodowego Instytutu Rolniczego w Rzymie.

Z początkiem roku 1930 wprowadzono rozsyłanie kwestjonarjuszy okresowych, obejmujących 5 okresów każdego roku. Kwestjonarjusze, tekst których specjalnie zredagowano, zawierają konkretne zapytania o zjawiskach chorobowych w danym okresie, co ułatwia korespondentowi pracę. Schematy blankietów kwestjonarjuszy oparto na wzorach, stosowanych przez Wielkopolską Izbę Rolniczą. Przy pracach, związanych z powyższą akcją sygnalizacyjną, współdziałają zamiejscowe placówki Izby oraz Dział Statystyczny. Pozatem zużytkowuje Dział Ochrony Roślin materjały, zawarte w arkuszach kwalifikacyjnych.

Pomorska sieć sygnalizacyjna ma stanowić część sieci ogólno-państwowej,ześrodkowanej w Wydziale Chorób Roślin Państw. Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Bydgoszczy i służyć będzie przeto nietylko zadaniom lokalnym, ale też ogólno-państwowym i międzynarodowym.

Działalność wydawnicza Działu Ochrony Roślin znalazła swój wyraz w opublikowaniu 7 artykułów fachowych, 3 komunikatów i 3 porad w „Kłosach".

Jak w roku ubiegłym, wzięła Izba i w tym roku udział w wydaniu dalszej serji ulotek przez Stację Ochrony Roślin Towarzystwa Ogrodniczego w Warszawie, uzyskując przez to 7 typów ulotek po 1000 egz. Plakaty Pomorskiej Izby Rolniczej w sprawie szkód, tępienia i zużytkowania chrabąszcza majowego, wystawiane na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu, zostały wydane przez Wielkopolską Izbę Rolniczą w Poznaniu przy pomocy finansowej Pomorskiej Izby Rolniczej.

W r. b. Dział Ochrony Roślin zorganizował wspólnie z Polem Doświadczalnem Pomorskiej Izby Rolniczej w Dźwierznie doświadczenia nad tępieniem chwastów i działaniem różnych zapraw nasiennych na występowanie śnieci na pszenicy. Wyniki doświadczeń zostaną ogłoszone drukiem osobno, jedynie zaznaczyć wypada, że krajowe zaprawy nasienne dały wyniki dodatnie.

Kierownik Działu odbył szereg podróży po Pomorzu celem stwierdzenia stanu zdrowotnego roślin. Zwiedzono w okresie sprawozdawczym 14 majętności. Na skutek

uchwały Komisji Nasiennej Izby z dnia 14. XII. 1929 r. powierzono Referatowi Nasienemu wspólnie z Działem Ochrony Roślin wykonywanie nadzoru nad gospodarstwami nasiennemi województwa pomorskiego. Nadzór ten wykonywa komisja, złożona z wybitnych fachowców w dziedzinie nasiennictwa i fitopatologji, która wraz z odnośnymi urzędnikami Izby zwiedziła w jesieni r. 1929 m. Gwiździny w pow. lubawskim (hodowla ziemniaków p. Modrowa), maj. Zamarte w pow. chojnickim (Polsko-Niemiecka Hodowla Nasion) i maj. Czarnocińskie Piece w pow. kościerskim (selekcja ziemniaków Boerenbond Belge). Hodowle Modrowa i Polsko-Niemiecka uregulowały następnie swój stosunek do Izby przez poddanie się jej fachowej kontroli nasiennej i fitopatologicznej. Wyjazdów w sprawie powyższej dokonano 19. Jednocześnie czynił Dział Ochrony Roślin starania w kierunku ułatwienia hodowcom sprzedaży swych produktów. Dokonano w tym celu 2 podróże, w tem 1 zagraniczną.

W myśl § 18 rozporządzenia Ministerstwa Rolnictwa z dnia 21 maja 1929 (Dz. U. R. P. Nr. 41, poz. 348) Pomorska Izba Rolnicza jest właściwym zakładem ochrony roślin dla Województwa Pomorskiego, co pociąga za sobą szereg obowiązków przy współdziałaniu z władzami w dziedzinie ochrony roślin.

Wykonywanie dotychczas wydanych rozporządzeń Ministra Rolnictwa o tępieniu korówki wełnistej, niszczeniu berberysu i zwalczaniu raka ziemniaczanego stanowiło największą część pracy Działu Ochrony Roślin.

Korówkę wełnistą (mszycę krwistą) wykryto na jabłoniach przydrożnych na granicy pow. toruńskiego i chełmińskiego i wytępiono za pośrednictwem władz powiatowych.

Berberys, pomimo rozporządzenia, nakazującego jego wytępienie do dnia 30. V. 1929, został wykryty w szeregu miejscowości przez personel Izby, i następnie zniszczony. W walce z rakiem ziemniaczanym wyszukano potrzebne ilości ziemniaków odpornych, dla 6 zagrożonych gmin pow. chojnickiego, wobec tego że Pomorski Urząd Wojewódzki

zdecydował się na całkowite wyrugowanie odmian ziemniaków nieodpornych z tych gmin.

Za zasiłkiem Ministerstwa Rolnictwa zakupiło Starostwo w Chojnicach 81 wagonów 15 tonowych ziemniaków odpornych odmiany „Preussen“ Modrowa, kwalifikowanych po cenie 14 zł. za 1 q od dostawców w powiatach chojnickim, tucholskim i sępoleńskim. Odbiór, dostawa i uprawa tych ziemniaków odbyła się pod dozorem fachowym Działu Ochrony Roślin.

W okresie od 1. VIII. do 15. XI. 1929 r. zorganizował Dział Ochrony Roślin powszechną lustrację upraw ziemniaczanych na terenie Województwa Pomorskiego za wyjątkiem 3 powiatów wschodnich (brodnickiego, lubawskiego i działdowskiego). Oprócz czynnych przy lustracji 14 urzędników Izby, dokonywało oględzin 13 specjalnie zaangażowanych lustratorów. Ogólna ilość zlustrowanych gmin (sołectw, wzgl. obszarów dworskich) wyniosła 1481, z czego 10 gmin leży w obszarze ochronnym.

W wyniku lustracji ujawniono 4 nowe ogniska raka ziemniaczanego: Leśnictwo państwowe Asmus, pow. Chojnicki (Nadleśn. państw. Laska), gmina Rotębark, pow. kościerski, gmina Dziemiany, pow. kościerski, gmina Linja, pow. kartuski.

Po wykryciu raka Izba zajęła się wykonaniem swych obowiązków względem odnośnych Starostw Powiatowych, udzielając im opinji, dotyczących wyznaczenia gruntów zarażonych i zagrożonych. W wyniku wykrycia nowych ognisk, oraz zmian rozporządzenia o zwalczaniu raka ziemniaczanego zaszła potrzeba nowego wyznaczenia granic okręgu ochronnego, co Izba wykonała, podając opracowany opis granic Pomorskiemu Urzędowi Wojewódzkiemu. Od lutego 1930 do końca roku sprawozdawczego Dział Ochrony Roślin kierował akcją dostarczania ziemniaków odpornych właścicielom gruntów zarażonych i zagrożonych.

Izba dostarczyła w r. 1930 ogółem 9670,51 q ziemniaków rakoodpornych do powiatów, posiadających ogniska raka ziemniaczanego.

Ziemniaki oryginalne odmian „Preussen“ i „Direktor Johanssen“ Modrowa zakupiono od hodowcy p. Modrowa w Gwiździnach, pow. lubawski.

Wobec braku w kraju rakoodpornej odmiany wczesnej, sprowadzono ziemniaki „Juli“ Paulsena, oryginalne z Niemiec z hodowli Paulsen i Hölscher, Bürs — Arneburg (Saksonja). Wszystkie ziemniaki zakupione, były w swoim czasie zakwalifikowane przez właściwe instytucje.

Ilość wydanych świadectw zdrowotności ziemniaków znacznie się obniżyła wobec zmniejszonego wywozu, wywołanego kryzysem rolniczym. Ilość ta wynosi około 400. Licząc przeciętnie po 1 świadectwie na wagon 15 tonowy, odpowiada to ilości około 60.000 q. ziemniaków wywiezionych zagranicę. Kraje, do których je wywożono są: Belgja, Francja, Austrja, Holandja, Finlandja (przez Gdańsk), Szwajcarja, Niemcy i Łotwa.

Według dziennika badań wpływów, oraz obserwacyj i zbiorów własnych zanotowano na terenie Pomorza następujące uszkodzenia roślin:

Zboża: Wciornastek (Limothrips denticornis Hal.) na życie, wciornastek (Stenothrips graminum Uzel) na owsie, **wołek zbożowy** (Calandra granaria L.) w śpichrzach w miesiącach zimowych, **węgorek** (Tylenchus devastatrix Kühn) na życie ozimem, **drutowce** występowały sporadycznie, 1 wypadek **niezmiarki paskowanej** (Chlorops taeniopus Mg.) na jęczmieniu, **rdza źdźbłowa** (Puccinia graminis Pers.) na życie; **rdza brunatna** liściowa (Puccinia dispersa Eriks.) na życie, (Puccinia coronifera Kleb.) na owsie, rdza **na jęczmieniu** (Puccinia simplex Eriks. et Hen.); rdza **pszeniczna** (Puccinia triticina Eriks.) na pszenicy; **Mączniak traw** (Erysiphe graminis DC) na życie i pszenicy; czasem w towarzystwie poprzedniego grzybka Septoria graminum Desm; **Zgorzel podstawy źdźbła** (wywoływana przez szereg grzybków, głównie z rodzajów Ophiobolus i Leptosphaeria) na pszenicy i życie; **Pasiastość liści jęczmienia** (Helminthosporium gramineum Rbh. i wtórny pasorzyt Septoria graminum Desm; pasiastość występuje dość powszechnie; **Zbielenie**

kłosów żyta, pszenicy i owsa; **Sporysz** (Claviceps purpurea (Fr.-Tul.) występował słabo.

Ziemniaki: Rolnica oziminówka (Agrotis segetum Schiff.) wygryza kłęby; **Pędraki chrabąszcza majowego** (Melolontha melolontha L.) również wygryzają kłęby. **Rak ziemniaczany** (Synchytrium endobioticum Schilb., Perc.) wystąpił na przypadkowo porzuconych ziemniakach na podwórzach i t. d. w gminach Brusy, Zalesie i Gliśno-Małe, w pow. Chojnickim. Wykryto 4 nowe jego ogniska. **Mokra zgnilizna kłębów** (bakterioza). **Czarna nóżka** (Baccillus atropticus Van Hall., phytophthorus App. i inne) wywołuje obumieranie krzaków ziemniaków od dołu podczas wegetacji. **Choroby wirusowe:** Mozaika, kędzierzawka i liściozwój. **Zaraza ziemniaczana** (Phytophthora infestans D By) powodowała gnicie i czernienie liści. **Parch** (przeważnie płaski). **Rdzawa plamistość miąższu.**

Buraki: Śmietka burakowa (Pegomyia betae Curt.) wierci chodniki w miąższu liści buraków cukrowych i pastewnych, pędraki chrabąszcza majowego (Melolontha melolontha L.) wygryzają korzenie; **mątwik burakowy** (Heterodera Schachtii A. S.) występował w postaci białych gruzełków na cienkich korzonkach buraka cukrowego, **chwościk burakowy** (Cercospora beticola Sacc.) w słabym stopniu występował na liściach, powodując suche plamki; **zgnilizna sercowa** powodowała gnicie liści wewnętrznych i wreszcie zanotowano **zgorzel siewek** (Phoma betae Frank. i Pythium de Baryanum Hesse.).

Kapusta: Bielinek kapustnik (Pieris brassicae L.) uszkadzał liście kapusty, mszyce (Brevicoryne brassicae L.) swem ssaniem na liściach uszkadzały je, kiła kapuściana (Plasmodiophora brassicae Wor.) wywoływała guzowate narośle na korzeniach.

Groch: larwy strąkowca (Bruchus pisorum L.) wydrążają nasiona, oprzędzik (Sitona lineata L.) objada brzegi liści, tracheomykoza wywołuje zgorzel naczyniową (Fusarium vasinfectum Atk. var. pisi Van Hall.).

Wyka: oprzędnik (Sitona lineata L.) uszkadza wykę podobnie jak groch, rdza (Uromyces fabae Schraet.) powoduje rdzawe plamki na liściach.

Koniczyna: kanianka (Cuscuta europaea L.) pasożytuje na łodygach, ciągnąc z nich soki.

Jabłoń: zwójka owocówka (Carpocapsa pomonella L.), drąży jabłka.

Czereśnia: Rośliniarka ślimakowa (Calirhoa limacina Retz.) czarne, pokryte śluzem larwy wygryzają miąższ liści, szkieletując je.

Porzeczka czerwona: Mszyca porzeczkowa (Aphis grossulariae Kalt.) skręca liście.

Agrest: Amerykańska rosa mączna (Sphaerotheca mors uvae Berk. et Curt.) tworzy nalot na owocach.

Maliny: Chrząszczyk — malinowiec (Byturus fumatus F.) niszczy owoce, grzybek Didymella applanata Sacc. powoduje obumieranie pędów.

Wiklina: Na obumarłych z przyczyn nie chorobowych prętach usadawiają się grzybki (Fumago vagans Pers. i Coniothecium sp., także na prętach, występują inne grzybki (Discella carbonacea (Fr.) Berb. et Ber. i Coryneum salicinum Sacc.), kanianka (Cuscuta sp.) dusi pręty.

Olsza czarna: usycha po obniżeniu wody na skutek drenowania, na gałązkach obumierających drzew rośnie grzybek Valsa sp.

Klon pospolity: na liściach występowały czarne plamy wywołane przez grzybek Rhytisma acerinum.

Klon górski: kleszczyk (Eriophyes sp.), spowodował drobne narośle na liściach.

Sosna: poproch cetyniak (Bupalus piniarius L.) występuje w ciągu ostatnich kilku lat w szeregu miejscowości północno-zachodniego Pomorza, lecz klęskowe jego wystąpienie chyli się ku końcowi. Szeliniak sosnowy (Hylobius abietis L.) roił się w dużych ilościach. Osutka (Lophodermium pinastri (Schrad Chev.) powoduje bardzo dotkliwe spadanie igieł u młodych sosenek. Wydział Leśnictwa Izby prowadzi od 3 lat walkę z tą chorobą, dostarczając właścicielom lasów ciecz bordoską. Chrabąszcz majowy niszczy młode kultury leśne.

Szkodniki w budynkach: Myszy i szczury rozmnożyły się silnie z powodu lekkiej zimy; szkody dało się zaobser-

wować w stogach, śpichrzach, na oziminach. Grzyb domowy (Merulius lacrymans) powodował rozkład drewnianych części budynków i mebli.

Przy określaniu niektórych wyżej wymienionych chorób korzystał Dział Ochrony Roślin z pomocy Wydziału Chorób Roślin Państw. Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Bydgoszczy.

Szczegółowy spis szkodników z podaniem miejscowości zostanie wydany osobno.

VI. LABORATORJUM CHEMICZNE.

Od 1. kwietnia 1929 do 31 marca 1930 r. Laboratorjum Chemiczne wykonało następujące ilości analiz:

	prób	znaczeń
Superfosfat	18	18
Tomasyna	101	101
Inne fosforowe	2	2
Azotniak	13	13
Saletra chilijska	30	30
Inne azotowe	20	26
Sole potasowe	626	626
Kainit	2	2
Nawozy wapienne	3 205	5 159
Razem nawozów	4 017	5 977
Mąka mięsna i rybia	6	20
Makuchy	31	64
Inne pasze	23	48
Torfy i mursze	335	1 616
Gleby dla celów meljoracji .	55	326
Gleby dla celów nawożenia .	61	181
Mleko i śmietana	9 959	9 959
Różne	70	177
Łącznie wszystkich	14 557	18 368
„ bez mleka i śmietany	4 598	8 409

Kontrola nawozów.

W nawozach fosforowych dotrzymywanie gwarancji najgorzej się przedstawia przy tomasówkach.

Próby tych nawozów, nadesłane do zbadania, pochodzą prawie wyłącznie od rolników, co wskazuje na pewne polepszenie się ich uświadomienia. Znaczny wpływ wywarły, przesłane za pośrednictwem Pomorskiego Towarzystwa Rolniczego, broszury „O zakupie nawozów sztucznych“, jak również artykuły, uświadamiające w „Kłosach“. Daje się również zauważyć poprawa pod względem nadsyłania pró-

bek wraz z świadectwami ich pobrania. Jest to objaw pocieszający, gdyż w związku z dotychczasowym brakiem rozporządzenia wykonawczego do ustawy o handlu nawozami sztucznemi warunki w handlu pogorszyły się znacznie.

W nawozach azotowych niedotrzymywanie gwarancji dochodzi do 2% azotu. Próbki nadesłano wyłącznie od rolników.

W nawozach potasowych odchylenia od gwarancji dochodzą do 4% tlenku potasu. Do badania nadesłano 624 próby soli krajowych i 12 zagranicznych. Próby te nadesłały kopalnie (rolnicy tylko 21 prób).

Nawozy wapienne wykazują najwyższe odchylenie od gwarancji, dochodzące do 48% węglanu wapnia. Większość firm, wyrabiających nawozy wapienne, nie podaje żadnych gwarancyj i dzięki temu, nawet w razie wykrycia nadużycia, rolnik jedynie po wielu zabiegach może otrzymać należne mu odszkodowanie.

Nadużycia te są często wykonywane w sposób trudny do wykrycia, gdyż wykorzystujący istniejące warunki. Tak np. stwierdzono dostarczanie marglu, zawierającego przeszło 25% wody. Towar ten w czasie transportu traci znaczną część wilgoci, a ponieważ na mniejszych stacjach kolejowych brak wag, kupujący nie może stwierdzić urzędowo wagi transportu. Okoliczność taką łatwo można wykorzystać dla nadużyć przez podawanie wyższej wartości nawozowej, niż rzeczywista w czasie ładowania. We własnym interesie rolnicy powinni się domagać podawania gwarancji co do wartości nawozowej, i to gwarancji na piśmie, natomiast w firmach nie dających takich gwarancji nie kupować.

Biorąc pod uwagę bardzo trudne położenie rolnictwa, oraz brak zarządzeń wykonawczych w sprawie handlu nawozami ze strony czynników państwowych, Izba poczyniła starania, zmierzające do zabezpieczenia rolnictwa przed stratami, spowodowanemi przez nadużycia w handlu nawozami, a to przez zapewnienie dostawy należytej jakości nawozów mineralnych.

W tym celu obok dawniejszych umów ze Spółką Akcyjną Eksploatacji Soli Potasowych, oraz z Fabrykami Wapna i Cementu w Piechcinie pod Pakością, pozyskano zgodę Państwowego Banku Rolnego na badanie tomasyn, nadchodzących z zagranicy a sprzedawanych za pośrednictwem Banku. Izba stara się również o wpłynięcie na Kalisyndykat niemiecki, w celu uzyskania systematycznej kontroli soli potasowych zagranicznych, które obecnie prawie nie podlegają badaniu, a przy których zdarzały się wypadki niedotrzymania gwarancji, dochodzące do 8 % tlenku potasu.

Prócz tego toczą się pertraktacje z szeregiem firm handlowych, gdyż wobec odmownego stanowiska fabryk poczyniono kroki celem zapewnienia kontrolowania nawozów fosforowych, azotowych i marglu za pośrednictwem instytucyj handlowych Dotychczas zawarto umowę z Pomorskiem Stowarzyszeniem Rolniczo-Handlowem w Toruniu.

Kontrola pasz.

Największe wahania w zawartości składników odżywczych wykazują makuchy słonecznikowe, których zawartość tłuszczu waha się od 0,79 do 25,1%, proteiny od 8,23 do 40.31, przyczem łączna zawartość składników odżywczych jest bardzo zmienna i wynosi od 12,5 do 48,31%. Dowodzi to wielkiej niejednolitości sprzedawanego makuchu.

Makuchy rzepakowe nie wykazywały większych wahań, zawierając 39,75 do 43,41% tłuszczu i proteiny łącznie.

Soja również nie ulegała wahaniom, zawierając około 45% składników odżywczych.

Nadesłano również do zbadania ospy tatarczane, zawierające 5,12 do 5,77% tłuszczu, oraz 20,56 do 22,06% proteiny.

Zawartość piasku w paszach dochodziła do 5%, a więc wielokrotnie przewyższała dozwoloną normę.

Pojawiły się również na Pomorzu rozmaite mieszanki i proszki do tuczenia trzody chlewnej i bydła. Skład tych mieszanek jest bardzo różnorodny, a cena przewyższa kilkakrotnie wartość składników odżywczych. Bywają one nieraz jedynie środkiem wyłudzania pieniędzy z kieszeni rolnika. Załączane do nich przepisy, dotyczące dawkowania, nietylko nie odpowiadają wymaganiom, lecz są wręcz

szkodliwe i zabójcze. N. p. zalecana w jednym wypadku dawka zawierała 300 gr. soli kuchennej dziennie dla tucznika, a więc sama jej zawartość mogła wpłynąć zabójczo.

Dział badania gleb.

Dla celów meljoracyjnych zbadano 335 torfów i murszów, oraz 55 gleb.

Analizy te w roku sprawozdawczym były wykonywane nie tylko dla Wydziału Meljoracyjnego Izby, lecz i dla Okręgowego Urzędu Ziemskiego w Grudziądzu, jak również dla Dyrekcji Lasów Państwowych w Bydgoszczy. W dziale tym dążono do ujednolicenia sposobów pobierania próbek, od czego przedewszystkiem zależy wartość wykonanych badań chemicznych. Izba wydała w tym celu formularze i wskazówki, oparte na instrukcjach Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych.

Gleb dla celów nawozowych zbadano 61 próbek. Przeważna ich część była zbadana na potrzeby nawożenia potasem i fosforem metodą Neubauera. Metoda ta, mimo licznych przeciwników, zyskuje coraz większe uznanie i zastosowanie. Daje bowiem zupełnie dobre wyniki przy określaniu krańcowych wypadków, a więc wyczerpania zasobów gleby, bądź też ich nadmiaru.

Poważną przeszkodą dla wszechstronnego jej zastosowania jest czas, potrzebny do ich wykonania, wynoszący 1—3 miesięcy, a zmuszający rolników do wczesnego decydowania się i nadsyłania prób do badania bezpośrednio po zbiorach.

Badania gleb na kwasowość nie rozwinęły się należycie, najprawdopodobniej z powodu niedoceniania tych badań. Na przeszło 3 200 wagonów, sprzedanego tylko w jednej fabryce wapna nawozowego, przypada na Pomorzu zaledwie kilkadziesiąt oznaczeń kwasowości, wykonywanych prawie zreguły równocześnie z badaniami Neubauerowskiemi. Stan taki wskazuje na dużą lekkomyślność przy wapnowaniu, nie dbająca zupełnie o sprawdzenie, czy zabieg ten jest potrzebny. W rezultacie może to doprowadzić do niepożądanych konsekwencyj, gdyż np. na kilkadziesiąt nadesłanych prób gleby, przeszło 60% nie potrzebo-

wało zupełnie wapnowania, a w tem 30% było silnie zalkalizowanych.

Badania mleczarskie.

Rozwijają się one pomyślnie, przybierając ten charakter, jaki im chciała nadać od samego początku Izba: stają się środkiem kontrolnym, regulującym potrzeby dostawców mleczarń.

Należy bowiem stwierdzić, że w mleczarniach zdarzają się jeszcze stale nieporozumienia na tle nieścisłego oznaczenia zawartości tłuszczu w mleku. Różnice dochodzą do 1% tłuszczu, bez wyjątku na niekorzyść dostawcy. Obecnie tę lukę wypełnia Laboratorjum, a fakty bonifikowania różnic nie napotykają prawie na większe trudności. Równocześnie, pod naciskiem dostawców, mleczarnie coraz częściej oddają badania w ręce niezainteresowanej w rozliczeniach pieniężnych Izby, dzięki czemu zapewniają rolnikom należyte rozliczenia, a równocześnie usuwają powód do dotychczasowych częstych nieporozumień z kierownikami mleczarń.

Liczbowo przedstawia się wzrost nadsyłanych prób następująco (w okresach od 1 kwietnia do 31 marca każdego roku):

Rok.	1923/24	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30
Prób.	84	146	333	3 992	4 652	10 514	14 557

VII. SPRAWY OGÓLNE STACJI DOŚWIADCZALNEJ.

Stacja Doświadczalna na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu, wystawiła swoje eksponaty w pawilonie Organizacyj Rolniczych, pawilonie Związku Rolniczych Zakładów Doświadczalnych i pawilonie Przemysłu Cukrowniczego. Eksponaty obejmowały niemal całokształt działalności Stacji.

Za działalność w dziedzinie doświadczalnictwa Pole Doświadczalne zostało nagrodzone medalem bronzowym, zaś za owocną pracę w dziedzinie kontroli nasion i nawozów nagrodzono Stację Doświadczalną, małym srebrnym medalem.

Stacja Doświadczalna była, jak to już wspomniano przy sprawozdaniu z działalności poszczególnych jej działów, doradcą fachowym w różnych sprawach rolniczych. Propagowała też ona postęp rolniczy przez wykłady i artykuły, umieszczane głównie w „Kłosach".

Personel fachowy Stacji Doświadczalnej brał udział w zebraniach i pracach Związku Rolniczych Zakładów Doświadczalnych Rzp. Polskiej.

Stacja Doświadczalna udzielała władzom rządowym i samorządowym i t. d. opinje co do wykonywania rozporządzeń istniejących, lub wydawania nowych, w sprawach, należących do jej zakresu działania.

IX. WYDZIAŁ EKONOMICZNY I PRAWNY.

Rok sprawozdawczy jest rokiem etapowym w rozwoju Wydziału Ekonomicznego Pomorskiej Izby Rolniczej. W roku tym wykorzystano doświadczenie organizacyjne roku ubiegłego i wstąpiono na właściwą drogę rozwojową, obok całkowitego zrealizowania programu prac, zakreślonego w roku powstania Wydziału. Wydział Ekonomiczny wyszedł z roli biernego obserwatora życia rolniczego na Pomorzu i klasyfikatora przejawów ekonomicznych, a stał się faktorem myśli ekonomicznej w zakresie potrzeb rolnictwa i ważnym segmentem w dziedzinie pozytywnej pracy ekonomicznej, handlowej i organizacyjnej.

Organizacja zbytu produktów gospodarstw rolnych i to nie tylko pod kątem widzenia handlu zagranicznego, ale również i dla wymiany wewnętrznej, weszła w stały program pracy Wydziału Ekonomicznego. Linja rozwojowa tej pracy organizacyjnej jest wyraźna; oparcie handlu wytworami gospodarstw rolnych na zasadach spółdzielczych — jednak realizację na tem podłożu ideologicznem postanowiono prowadzić ostrożnie i bez eksperymentowania. Dlatego pierwsze nasze kroki idą w kierunku wytworzenia właściwej dla spółdzielczości mentalności w najszerszych masach rolniczych. Nie oznacza to, że Wydział nie podejmuje się pracy pozytywnej, dowodem tego utworzenie kilku czynnych spółdzielni rolniczo-handlowych.

Badanie opłacalności gospodarstw rolnych i kosztów produkcji nie mogło w roku bieżącym wejść do programu prac Wydziału, gdyż nie pozwalały na to środki budżetowe, jednak zagadnienia te są tak doniosłe i tak dla rolnictwa ważne, że zapoczątkowanie w roku przyszłym odnośnych prac będzie wprost nakazem imperatywnym.

Również podnieść należy ogólne zrozumienie dla spraw ekonomicznych u rolników, gdyż kryzys rolniczy właśnie te zagadnienia wysunął na czoło zagadnień rolniczych skupiając w około nich zainteresowanie masy rolniczej.

Zrozumaino, że opłacalność gospodarstw rolnych leży nie w ilości produkcji, ale w cenie produktów rolnych, a rozwiązanie zagadnienia ceny jest zadaniem ekonomicznem. Zrozumieniu tej rzeczy przypisać należy żywą

współpracę rolników z Wydziałem Ekonomicznym przy udzielaniu opinji, przez udział w naradach i przy nadsyłaniu odpowiedzi na kwestjonarjusze. Tę współpracę Wydział wysoko ceni i przywiązuje do niej wielką wagę.

Sprawozdanie, jakie poniżej dajemy nie wyczerpuje wszelkich spraw załatwionych w Wydziale Ekonomicznym. Przedewszystkiem pominięto w niem te wszystkie sprawy, które możnaby nazwać bieżącemi, natomiast skupiono uwagę na zasadniczych i najważniejszych. W sprawozdaniu pominięto również rozważanie problemów, a przyjęto formę ściśle relacyjną.

W okresie sprawozdawczym, który obejmuje okres roku budżetowego od 1. IV. 1929 do 31. III. 1930, nastąpiła tak osobowa, jak przedewszystkiem rzeczowa rozbudowa Wydziału, powstrzymywana jednak bordzo szczupłemi środkami budżetowemi, niewystarczająca dla zadośćuczynienia coraz to liczniejszym i poważniejszym zagadnieniom, domagających się szczegółowego rozpatrzenia i rychłego załatwienia pod naporem wyjątkowo trudnego położenia gospodarczego rolnictwa, spowodowanego kryzysem, jaki przeżywa obecnie gospodarstwo społeczne, przedewszystkiem zaś rolnictwo. Obok, dotąd istniejących, 3 podstawowych referatów t. j. ekonomicznego, statystycznego i prawnego, utworzony został 1 września 1929 referat organizacji zbytu produktów, którego zadaniem jest racjonalne zorganizowanie zbytu produktów gospodarstw rolnych a zwłaszcza produktów hodowli zwierzęcej przedewszystkiem na podstawie spółdzielczej. Pod względem osobowym Wydział składa się obecnie z naczelnika i 3 referentów.

Podkreślić może należy na pierwszem miejscu żywą współpracę Wydziału z centralnemi władzami Państwowemi, a szczególnie z Ministerstwem Rolnictwa, oraz z centralnemi organizacjami rolniczemi, a zwłaszcza z Związkiem Organizacyj Rolniczych Rzeczypospolitej Polskiej W wszystkich aktualnych zagadnieniach polityki rolnej Wydział zabierał głos, bądź to wypowiadając swe opinje na piśmie, bądź to biorąc bezpośredni udział w naradach zwoływanych w tym celu przez Ministerstwo, Związek Or-

ganizacyj Rolniczych w Warszawie i inne organizacje rolnicze lub z rolnictwem współpracujące. Ogółem wyjazdów naczelnika i urzędników Wydziału było powyżej 80, w tem 24 wyjazdy do Warszawy w ogólnych sprawach, 14 do Poznania, Gdańska, Gdyni, Grudziądza i innych miejscowości w innych sprawach, a zwłaszcza w celu wygłoszenia referatów na większych zebraniach rolniczych, reszta zaś przypada na wyjazdy instruktora spółdzielczości w sprawie organizacji zbytu wytworów gospodarstw rolnych.

Omówienie chociażby jedynie w streszczeniu spraw dot. ogólnej polityki rolnej, w których Izba Rolnicza przez swój Wydział Ekonomiczny brała udział, jest ze względu na brak miejsca niemożliwe, musimy się przeto ograniczyć do wyliczenia najważniejszych spraw dotyczących tak zagadnień ogólnej polityki rolnej, jak również ochrony celnej produkcji rolnej, a w szczególności wprowadzenia ceł przywozowych na produkty rolne i zniesienia wszelkich ograniczeń wywozowych, akcji rezerw zbożowych i reorganizacji handlu produktami rolnemi przez utworzenie związków eksporterów n. p. Związku Eksporterów Trzody Chlewnej i Bydła w Warszawie, Związku Eksporterów Zboża w Poznaniu, jak i zagadnień natury bardziej szczegółowej jak n. p. współpraca nad opracowaniem i wprowadzeniem w życie nowej taryfy kolejowej obowiązującej od dnia 1 października 1929, opinjowanie w zakresie zawieranych traktatów handlowych a zwłaszcza traktatu handlowego z Niemcami, jak wreszcie ostatnio żywy udział przy rozwiązywaniu sprawy najaktualniejszej, a mianowicie zagadnienia zwalczania wzgl. złagodzenia obecnego ostrego kryzysowego położenia rolnictwa przez obmyślenie najodpowiedniejszych środków zaradczych, możliwych do zastosowania w chwili ogólnego przesilenia gospodarczego kraju a dotyczących tak dziedziny kredytowej, podatkowej, komunikacyjnej jak i wielu innych, związanych z wytwórczością gospodarstw rolnych.

Większą jeszcze uwagę, niż w okresie poprzednim Wydział poświęcił organizacji handlu wytworami rolniczemi, wychodząc z założenia, że w obecnem przesileniu gospodarczem sprawy odpowiedniej organizacji handlowej

standaryzacji produktów rolnych, wskazywanie możliwych rynków zbytu są pierwszorzędnego znaczenia i należy je obecnie postawić wyżej, niż sprawy dot. metod pracy nad podniesieniem produkcji rolnej. Z tych względów Wydział bierze bezpośredni udział przez swego naczelnika w pracach Komisji dla ustalenia kontyngentu eksportowego, utworzonej z inicjatywy organizacyj rolniczych przy Syndykacie Eksporterów Trzody Chlewnej i Bydła, w której zastępuje nietylko Pomorską Izbę Rolniczą i Pomorskie Towarzystwo Rolnicze, ale również i Wielkopolską Izbę Rolniczą i Związek Wielkopolski Kółek Rolniczych Bezpośrednią korzyścią dla rolnictwa Pomorskiego, jaka wynikła z uczestnictwa w pracach Komisji i obrony jej interesów dla tutejszego rolnictwa było to, iż udział w kontyngencie wywozu ustalanym perjodycznie przez Komisję jest dla Pomorza korzystny, a nadto z funduszów Związku Eksporterów Trzody Chlewnej udało się uzyskać 10% ogólnych sum, wyznaczonych na podniesienie hodowli trzody chlewnej.

Jak ważną jest reprezentacja w centralnych takich organizacjach handlowych, na to niech będzie wolno przytoczyć fakt, iż w utworzonym w połowie października 1929 Związku Eksporterów Zboża w Poznaniu zwłaszcza z powodu braku odpowiedniej silnej reprezentacji Pomorza przydział kontyngentów wywozowych dla Pomorza był zupełnie niedostateczny, wynosił bowiem 4%, co zupełnie nie odpowiada ani sile produkcyjnej Pomorza w produkcji zboża, ani stanowi organizacyjnemu tutejszego kupiectwa zbożowego. Z tych względów Pomorska Izba Rolnicza zmuszoną była interwenjować u miarodajnych czynników o podniesienie tego kontyngentu z wynikiem dodatnim.

Również przy rozwiązywaniu aktualnych spraw standaryzacji produktów zwierzęcych, standaryzacji masła, która weszła w życie, jaj i bekonów, Wydział brał bezpośredni udział. Tak np. w sprawie utworzenia kontroli masła na Pomorzu za inicjatywą Wydziału, zwołaną została przez Pomorską Izbę Rolniczą konferencja zainteresowanych osób i organizacyj, w wyniku której doszło ostatecznie do utworzenia stacji kontrolnej przez Oddział Związku

Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich w Grudziądzu i przez Izbę Przemysłowo-Handlową w Gdyni.

Wydział Ekonomiczny poświęcił baczniejszą uwagę mleczarstwu na Pomorzu, które z powodu braku organizacji handlowej znajduje się w trudnem bardzo położeniu. Na skutek odnośnych wniosków przedstawiających potrzeby mleczarstwa spółdzielczego na Pomorzu, Ministerstwo Rolnictwa udzieliło Izbie znaczniejszego zasiłku na popieranie spółdzielczego mleczarstwa na obniżenie oprocentowania pożyczek zaciągniętych przez mleczarnie spółdzielcze.

Izba udzielając zasiłków kierowała się jedynie faktyczną potrzebą przyznania zasiłku, zasięgając informacji o spółdzielniach zgłaszających się po zasiłki i w Patronacie w Poznaniu i w Związku Rewizyjnym w Toruniu.

Ogółem udzielono pożyczek 10 mleczarniom na sumę 47,200 zł.

Poważne zwiększenie stanu posiadania w mleczarstwie nastąpiło przez rozpoczętą budowę nowocześnie urządzonej wielkiej mleczarni w Gdyni obliczonej na przerób dzienny 30.000 litr. mleka, która została umożliwiona przez udzielenie Izbie Rolniczej przez Ministerstwo Rolnictwa w bieżącym roku budżetowym dotacji w wysokości 500.000 zł.

Na początku listopada 1929 r. zostaje zawiązany „Komitet Budowy mleczarni w Gdyni“ pod przewodnictwem Dyr. Dykiera. Komitet ten w składzie swym posiada obok przedstawicieli Izby, reprezentanta Urzędu Wojewódzkiego oraz rzeczoznawców. Po otrzymaniu ofert na dostawę maszyn mleczarskich i szczegółowej ich ocenie przez rzeczoznawców, Komitet Budowy w dniu 13. XII. 1929 zawiera umowę z firmą duńską Silkeborg na dostawę maszyn mleczarskich.

Po pracach przedwstępnych dla wykonania budynku mleczarni, Komitet na podstawie szkiców i planów budowli, wykonanych przez p. Dyr. inż. Nawrowskiego ustala, że cena budynku nie powinna więcej wynosić niż 200.000 zł. a nawet 180.000 zł., koszty zaś dodatkowych urządzeń jak budowa garażu, ocembrzenia, centralnego ogrzewania

2 samochodów i t. d. przewidziano w ogólnej kwocie około 50.000 zł.

Na podstawie opracowanego kosztorysu, w dniu 4 lutego ogłoszono przetarg na budowę, a w dniu 17 lutego nastąpiło otwarcie ofert.

Z pośród zgłoszonych firm, do przetargu staje 15 firm z których Komitet Przetargowy wybiera firmę „Rika“ z Bydgoszczy, jako najtańszą przy cenie ofertowej 178.693 złotych i w dniu 22. II. 30. zostaje z nią podpisana umowa na budowę budynku.

Z chwilą podpisania umowy firma „Rika“ obowiązała się przystąpić natychmiast do budowy.

Starania Wydziału w kierunku wyszukiwania odpowiednich rynków zbytu na produkty rolne poza powyżej szerzej nieco omówionemi dziedzinami obejmowały również wszelkie inne dziedziny produkcji rolnej, przyczem wykorzystywano wszelkie ku temu służące środki. Należy na tem miejscu podnieść żywy kontakt, jaki Wydział w tym celu utrzymywał z Państwowym Instytutem Eksportowym i placówkami konsularnemi a zwłaszcza z Konsulatem Generalnym w Berlinie. Środkami, jakiemi w tym celu się Wydział posługiwał, były tak komunikaty w prasie jak również bezpośrednia korespondencja z eksporterami i izbami przemysłowo handlowemi. Wymienia się dla przykładu staranie Wydziału o zbyt ziemniaków, tak na bliższych rynkach jak n. p. do Szwajcarji, jak również i rynkach dalszych, jak sadzeniaków n. p. do Brazylji; następnie badania możliwości wywozu trzody chlewnej bitej i baraniny do Francji, bydła hodowlanego do Łotwy i Palestyny i t. d. Na tem miejscu niech wolno będzie zwrócić uwagę na to, iż przy istniejącej w okresie sprawozdawczym depresji na rynkach bydła rzeźnego z powodu znalezienia pojemnego rynku zbytu w Francji na baraninę, cena skopów wbrew ogólnej tendencji zniżkowej nie tylko się utrzymała, ale nawet nieco się podniosła. Przytem Wydział nie omieszkał zbudzić zainteresowania rolników dla wywozu produktów mniej ważnych jak np. cebuli, trzciny wodnej, kasztanów i wskazywać odpowiednie rynki zbytu.

Żywą bardzo działalność rozwinął Wydział w dziedzinie organizacji handlu wewnętrznego na podstawach spółdzielczych produktami zwierzęcemi. Dziedzina ta wobec monopolistycznego zawładnięcia nią przez prywatnych pośredników wymagała koniecznej pomocy Izby Rolniczej a podjęcie pracy w tym kierunku umożliwiły udzielone na ten cel subwencje przez Ministerstwo Rolnictwa i to w wysokości 8.000 zł. na cele organizacji zbytu trzody chlewnej i bydła i ostatnio 4.000 zł. na organizację zbytu drobiu na Pomorzu.

Wyjazdy instruktora dla zakładania spółdzielni zbytu trzody chlewnej, poprzedzone były akcją propagandową przez ogłoszenie szeregu artykułów w prasie miejscowej na temat spółdzielczości oraz przesłanie komunikatów do wszystkich prezesów Kółek Rolniczych z prośbą o przeczytanie na zebraniach Kółek Rolniczych. W czasie sprawozdawczym założono 14 spółdzielni w następujących miejscowościach:

1. M. Rudnik — pow. Grudziądz,
2. Płużnica — pow. Wąbrzeźno,
3. Starogard — pow. Chełmno,
4. Sępolno — pow. Sępolno,
5. Bysław — pow Tuchola,
6. Bukowiec — pow. Świecie,
7. Pruszcz Pom. — pow. Świecie,
8. Rumian — pow. Lubawa.
9. Jabłonowo — pow. Brodnica,
10. Książki — pow. Wąbrzeźno,
11. Kruszyny Szlach. — pow. Brodnica,
12. Warlubie — pow. Świecie,
13. Rychnowo — pow. Wąbrzeźno,
14. Więckowy — pow. Kościerzyna.

Z wyżej wymienionych spółdzielni 3 zostały założone przez Związek Rewizyjny w Toruniu, 11 zaś przez instruktora spółdziel. Przy zakładaniu spółdzielni kierowano się zasadą zakładania jednej spółdzielni na powiat, czyli tworzono t. zw. spółdzielnie powiatowe. Fakt zakładania 2—3 spółdzielni w jednym powiecie, tłumaczy się albo zbyt dużym obszarem danego powiatu j. np. Świecki, albo tem,

że spółdzielnie obejmują również części przyległych powiatów np. Rychnowo w Wąbrzeźnie, do której to spółdzielni ma należeć część powiatu Toruńskiego.

Do końca marca 1930 — 10 powiatów Woj. Pomorskiegoposiadało spółdzielnie zbytu trzody chlewnej i bydła t. j.:

1. Brodnica, 2. Chełmno, 3. Grudziądz, 4. Kościerzyna, 5. Lubawa, 6. Świecie, 7. Toruń, 8. Tuchola, 9. Sępolno, 10. Wąbrzeźno

Z wspomnianych 14 spółdzielni, 2 spółdzielnie zostały w okresie sprawozdawczym zarejestrowane i to 1. w Bukowcu, pow. Świecie i 2. w Bysławiu, pow. Tuchola.

W czasie akcji zakładania spółdzielni, prowadzono korespodencję z Centralą Spółdzielni zbytu trzody chlewnej i bydła w Dębicy, skąd otrzymano wzory kalkulacji kosztów własnych, oraz z Syndykatem Eksporterów, który nadsyłał spisy importerów we Wiedniu i Pradze oraz rachunki sprzedaży (wzory) trzody polskiej na rynkach wyżej wymienionych.

Niezależnie od powyższej akcji, zgodnie z postanowieniem statutu o dostarczaniu członkom materjału hodowlanego przez spółdzielnie dąży się za pośrednictwem Wydziału Hodowlanego do założenia stacyj hodowlanych, które mogłyby dostarczać członkom prosiąt rasy możliwie najlepszej. Istnieją widoki na powstanie 3 takich stacyj i to 2 w powiecie Tucholskim i jednej w pow. Brodnickim.

Również w sprawie stacji knurów, instruktor komunikował życzenie rolników Wdziałowi Hodowlanemu, który sprawę dalej prowadził w swym zakresie. O chęci założenia stacji knurów instruktor zawiadamiał Wydz. Hodowlany w 8 wypadkach.

Celem uzgodnienia postępowania przy zakładaniu spółdzielni odbyły się 2 konferencje. Jedna odbyła się w dniu 27. IX. 1929 r. w Związku Rewizyjnym, której celem było ustalenie postępowania oraz ustalenia rodzaju zakładanych spółdzielni. Druga odbyła się w Izbie w dniu 29 listopada 1929 r. z udziałem przedstawiciela Urzędu Wojewódzkiego oraz delegatów Organizacyj Rolniczych w sprawie utworzenia centrali handlowej. Niezależnie od wyżej

wymienionej pracy, załatwiono wszelkie sprawy związane z zakładaniem tych spółdzielni, jak druk statutów, przygotowywanie odpisów dokumentów założycielskich spółdzielni, oraz udzielono kilkaset informacyj rolnikom, którzy się w tej sprawie zwracali do Izby.

Drugą dziedziną, w której Wydział przystąpił już do realizacji programu organizacji handlu na zasadach spółdzielczych, jest niedoceniana dotąd naogół hodowla drobiu. Akcją tą obejmuje się przedewszystkiem hodowlę gęsi w powiatach kaszubskich, powiaty — Morski, Kartuzki Kościerski, Chojnicki i Tucholski. Nie ulega wątpliwości że organizacja spółdzielni przysporzy znaczne korzyści ludności Kaszub, dla której hodowla gęsi jest często jedynem źródłem dochodu. W tej sprawie celem zapewnienia sobie poparcia, wystosowano szereg pism do Ministerstwa Rolnictwa, p. Wojewody Pomorskiego oraz Starostów uzyskując pełne zrozumienie dla tych zamierzeń. W porozumieniu z Starostami, zwołano konferencję rolników w powiatach Kościerskim, Kartuzkim, Chojnickim i Morskim, wynikiem których były jednomyślne uchwały rolników o założeniu spółdzielni zbytu drobiu. W myśl więc powziętych uchwał, spółdzielnie zostały zorganizowane, a jako końcowy etap organizacyjny należy uznać powołanie do życia centrali handlowej tych spółdzielni p. n. „Gęś Kaszubska" z siedzibą w Kartuzach.

W dziedzinie kredytowej na poszczególne wyróżnienie zasługują prace Wydziału, dot. bardziej sprawiedliwego wymiaru państwowego podatku dochodowego. W tym celu odbyły się kilkakrotne konferencje z zainteresowanemi organizacjami rolniczemi i Izbą Skarbową w Grudziądzu wynikiem których był nowy podział Województwa, bardziej przystosowany do warunków gospodarczych, na okręgi podatkowe i opracowanie nowych norm podatkowych Również na skutek spowodowanych przez te konferencje i wydanych przez Izbę Skarbową okólników zmodyfikowane zostało z korzyścią dla rolnictwa przeprowadzanie szacunków podatkowych. Z dziedziny kredytowej, którą Wydział zajął się bardzo intensywnie z uwagi na kryzysowe położenie rolnictwa, wymienia się sprawę rejestro-

wanego zastawu rolniczego, jako ważniejszego środka pomocy kredytowej w czasie istniejącego kurczenia się rynku pieniężnego, bądź to wydając opinje co do konieczności zmiany istniejących przepisów prawnych, bądź to stawiając wnioski o zwiększenie sum kredytowych wyznaczonych dla Pomorza, które niebawem okazały się niewystarczającemi.

Równie baczną uwagę poświęcał Wydział sprawom komunikacyjnym, biorąc udział w naradach Dyr. Rady Kolejowej i stawiając wnioski o zmianę niezbędnych dla rolnictwa zarządzeń, współpracując przy opracowaniu nowej taryfy kolejowej, oraz zwracając uwagę na nieodpowiednie przepisy nowej taryfy przewozowej, która weszła w życie z dniem 1. X. 1929 r.

Na szczegolne podkreślenie zasługują prace, wykonane przez Wydział w związku z pismem p. Ministra Rolnictwa dot. wskazania środków dla załagodzenia kryzysu rolniczego. W odpowiedzi na ankietę, rozesłaną w tej sprawie przez Ministerstwo, opracowanej przez Wydział po przeprowadzeniu konferencji w tej sprawie z Pomorskiemi organizacjami rolniczemi, w ważniejszych sprawach zajęte zostało następujące stanowisko:

1. Wprowadzenie stałych premji wywozowych, jako stałego instrumentu polskiej polityki rolniczo-gospodarczej;

2. wytworzenie poważnych grup eksporterów zboża i oparcie ich o kapitał obrotowy banków polskich;

3. utrzymanie instytucji Zw Eksporterów Zboża i ściślejsze połączenie jej z organizacjami producentów zboża;

4. utworzenie dla celów kooperacji eksportowej zapasów eksportowych żyta;

5. konwersja kredytów wekslowych, krótkoterminowych na kredyt conajmniej 10-cio kwartałowy;

6. upłynnienie zapasów gotówkowych instytucyj społecznych, szczególnie ubezpieczeniowych i kas komunalnych na potrzeby rolnictwa;

7. zasilenie instytucyj rolniczo-handlowych, banków i instytucyj, pracujących dla rolnictwa w poważny kapitał obrotowy;

8. utworzenie dla osadników Pomorza funduszu powstającego ze wzrotu rent, na potrzeby osadnictwa;

9. znaczne obniżenie oprocentowania pożyczek, udzielonych rolnikom przez Państwowe Banki;

10. podniesienie cła na tłuszcze, sprowadzane do Polski;

11. zaniechanie polityki wolnocłowej kontyngentów na tłuszcze, zboża, ryż i t. p.;

12. rozszerzenie zasady zwrotu cła na przetwory ziemniaczane i mięsne;

13. obniżenie taryfy kolejowej dla przewozu węgla, nawozów sztucznych, oleji mineralnych i t. p. dla przesyłek ponad 40 kg. względnie wprowadzenie na nawozy sztuczne taryfy parytetowej;

14. obniżenie ceny nawozów sztucznych do odpowiedniego parytetu ceny żyta;

15 wstrzymanie egzekucji podatku dochodowego w przypadku wniesienia odwołania, oraz szereg postulatów z zakresu ubezpieczeń socjalnych, zasad wymiaru podatku dochodowego i t. d.

Podkreślić należy, że wyniki konferencji w Ministerstwie Rolnictwa doprowadziły w zasadzie do analogicznych wniosków, jakie wysunęła Izba.

Z zakresu spraw bardziej szczegółowych Wydział zapoczątkował metodyczne badania nad najodpowiedniejszą wielkością gospodarstwa rolnego a w szczególności osadniczego na Pomorzu. Zwierzchnie kierownictwo prac w tym kierunku powierzone zostało p. prof. Ludkiewiczowi który zebrany bardzo obfity i szczegółowy materjał statystyczny, dla dalszego opracowania przekazał Izbie Rolniczej. Podjęcie tej pracy umożliwia subwencja, udzielona na ten cel przez Państwowy Bank Rolny w wysokości 5000 zł., która jednak w zupełności jest już wyczerpana. Wykończenie zaś tej bardzo poważnej pracy, która powierzona została Wydziałowi, będzie zależna od uzyskania dalszych zasiłków na ten cel, o które Izba Rolnicza już poczyniła starania.

W końcu nadmienia się również o żywej działalności Wydziału w kierunku publikowania prac z zakresu ekonomiki politycznej, a szczególnie rolnej w prasie fachowej, a zwłaszcza na łamach „Kłosów“.

W szczególności zagadnienie giełdy towarowej na Pomorzu i sprawa wywozu ziemniaków z Pomorza wywołały żywy oddźwięk w prasie i sferach gospodarczych, wykraczając poza granice Pomorza.

Również został utrzymany w rozmiarach dotychczasowych dział informacyjny w sprawach ekonomicznych i prawnych tak na łamach „Kłosów“ jak i bezpośrednio przez udzielanie interesantom odpowiedzi bądź to ustnie, bądź pisemnie.

Do zakresu działania wydziału należy również stałe informowanie tak Ministerstwa Rolnictwa jak i zainteresowanych sfer gospodarczych o stanie rolnictwa na Pomorzu. Informacje takie udzielane są pisemnie bądź na życzenie w sprawach specjalnych, bądź też w sprawach bardziej ogólnych w perjodycznych odstępach czasu (miesięczne) podawane w publikacjach prasowych do ogólnej wiadomości.

Dla możliwie szerokiego spopularyzowania akcji, organizacji zbytu produktów rolnych staraniem wydziału wydany został specjalny numer „Kłosów“, omawiający zagadnienia z tej dziedziny, do którego jako współpracowników udało się Wydziałowi pozyskać wybitnych fachowców — znawców przedmiotu.

Przechodząc do omówienia prac w dziedzinie statystyki rolniczej, które to prace stanowią podstawę dla opracowywania zagadnień ekonomicznych, zauważyć należy, że pogłębiono metody pracy i zasadniczo rozszerzono zakres działadności referatu statystycznego. Nastąpiło przedewszystkiem rozszerzenie tej pracy w kierunku objęcia badaniami statystycznemi takich dziedzin, które wymagały dla ich dokładniejszego oświetlenia cyfrowych materjałów.

Prowadzono w dalszym ciągu notowania dzienne — tygodniowe — miesięczne oraz roczne ziemiopłodów, bydła rzeźnego i nabiału. Niezależnie od notowań oficjalnych, którymi posługiwano się przy obliczaniu przeciętnych, pro-

wadzono własne notowania cen bydła rzeźnego na rynkach wewnętrznych oraz specjalne notowaia cen za trzodę chlewną. Szczególnie notowania cen za trzodę chlewną, pozwalały zorjentować się w tem, jaki wpływ wywiera działalność Syndykatu Polskich Eksporterów Trzody na ceny na rynkach lokalnych. Prócz notowań cen na rynkach lokalnych — krajowych, dla orjentacji prowadzi się notowania cen na rynkach zagranicznych. Drugim działem statystyki prowadzonej przez Wydział jest statystyka produkcji rolnej. Mimo statystyki Głównego Urzędu, rok rocznie Wydział rozsyła ankiety w sprawie zbiorów zbóż oraz roślin okopowych. Prowadzenie tej statystyki umożliwia Izbie w wielu wypadkach korzystanie z oszacowań zbiorów o jakieś 5—6 miesięcy wcześniej niż z danych Głównego Urzędu Statystycznego, który wyniki zbiorów ogłasza dopiero koło maja roku następnego Jak w latach ubiegłych, tak i w tym roku, główną troską Wydziału było gromadzenie możliwie najdokładniejszych danych z dziedziny mleczarstwa. Mimo niezmiernych wysiłków i ustawicznej propagandy o znaczeniu statystyki rolnej i przemysłu rolnego, idzie ona dość opornie, jednak w porównaniu z rokiem sprawozdawczym ubiegłym, przyznać trzeba, że wyniki są do 50°/₀ lepsze. Zdołano więc zebrać materjały i opracować je do 1928 roku włącznie, materjały zaś odnoszące się do roku 1929 r. zebrane są wprawdzie, lecz jeszcze niezupełnie opracowane. Niezależnie od prowadzonej statystyki dot. produkcji masła, sera, eksportu, ceny za litr mleka oraz ilości mleka przerobionego w mleczarniach Izba otrzymuje miesięczne informacje o zmianach zaszłych w poszczególnych tygodniach przy dostawach mleka (ilości) — produkcji, o wysokości °/₀°/₀ tłuszczu w mleku oraz cen płaconych za °/₀ tłuszczu w 1 kg. mleka, z podziałem na mleczarnie spółdzielcze, prywatne, jak również i dworskie.

W celu ułatwienia mleczarniom przesyłania tych danych, Wydział dostarcza im odpowiednio opracowane formularze, a nawet na żądanie zwraca koszta portoryjne.

Prócz ankiet, przeprowadzonych w roku ubiegłym, jak uboju bekonów, zapasów zbóż, obciążeń długami zagranicznemi majątków ziemskich na Pomorzu, statystyki notowań

walut obcych i innych, rozesłano ankiety w sprawie statystyki maszyn i narzędzi rolniczych, ilości pogłowia owczego na Pomorzu, zadłużeń rolników, drzew przydrożnych z podziałem na gatunki oraz uwzględnieniem czynszu na dzierżawę drzew owocowych.

Wracając do statystyki obciążeń kredytami zagranicznemi nadmienić trzeba, że statystyka opracowana została do roku 1929 włącznie, oraz uzupełniona mapami, przedstawiającemi wysokość obciążeń w poszczególnych powiatach woj. Pomorskiego za lata 1920/29. Niemniej ciekawie przedstawia się również obliczenie wysokości pożyczek, udzielonych przez banki oraz osoby prywatne. Zestawienie powyższe, które nawiasem mówiąc, wymagało mozolnej pracy, pozwala się zorjentować w charakterze udzielonego kredytu oraz odkryć drogi, któremi ten kredyt wpływa na Pomorze.

Najpoważniejszą ankietą, jeżeli chodzi o wartość otrzymanych odpowiedzi oraz o ilość rozesłanych formularzy, jest statystyka maszyn i narzędzi rolniczych.

W tej sprawie wysłano ogółem 1600 formularzy, z których dotychczas otrzymano 1200 formularzy wypełnionych, czyli, że nadeszło dotychczas 85°/₀ rozesłanych formularzy. Zwrócić jednak należy uwagę na to, że niektóre powiaty nadesłały formularze zbiorowe, t. j. z całego obwodu gminnego, inne zaś z poszczególnych sołectw i obszarów dworskich. Jeżeli uwzględnimy formularze nadesłane jako zbiorowe, wówczas śmiało możemy powiedzieć, że 95°/₀ rozesłanych formularzy wróciło do Izby z odpowiedziami, a dalsze jeszcze napływają. Można więc liczyć, że dokładność statystyki maszyn i narzędzi rolniczych będzie się wahała w granicach 90—95°/₀. Co się tyczy opracowania otrzymanej ankiety, nadmienić trzeba, że jest ona bardzo mozolna i wymaga dłuższego czasu. Formularze bowiem zawierają po 100 pytań; a są powiaty, które nadesłały od 120 do 250 formularzy.

Z uwagi na ciężkie położenie rolnictwa i celem przyjścią rolnictwu z pomocą, rozesłano ankietę w sprawie zobowiązań krótkoterminowych rolnictwa — wekslowych i na

rachunku otwartym z podziałem na cele gospodarcze i konsumcyjne. Od wyników tej ankiety zależeć będzie, czy Izba oprze się na nich w okresie narad nad środkami pomocy dla rolników.

Niemniej poważnie przedstawia się ankieta w sprawie zagadnień natury ekonomicznej. Materjał otrzymany w tej sprawie, przedstawia się bardzo poważnie, którego opracowanie siłą rzeczy zajmie dłuższy okres czasu Wyniki jednak osiągnięte, pozwolą Izbie skierować swe badania i pomoc w kierunkach, przez rolników uznanych, jako kwestje pierwszorzędnego znaczenia. Metoda zbierania danych statystycznych pozostała tą samą, jak i w roku ubiegłym. A więc posługiwano się stałemi korespondentami w liczbie przeszło 100, których Izba posiada w każdym powiecie. Niezależnie od własnych korespondentów, Izba korzysta nadal z chętnej współpracy prezesów Kółek Rolniczych w liczbie około 350, jak również z pomocy władz administracyjnych pierwszej instancji przez wójtów, sołtysów i przełożonych obszarów dworskich w liczbie około 1600 osób. Uwzględniając współpracę wszelkich zainteresowanych tą sprawą czynników, liczbę korespondentów Izby można określić na 2200 osób

Działalność Wydziału w dziale prawnym zwiększyła się ilościowo. W tej dziedzinie Wydział zajmuje się wydawaniem opinij w sprawach projektowanych ustaw i rozporządzeń, udzielaniem opinij organom Izby i poszczególnym Wydziałom, prowadzeniem spraw sądowych i w różnych urzędach państwowych, jak apelacje, rekursy, odwołania i t. d.

Właściwem może będzie wspomnieć prace, wykonane w tej dziedzinie z zakresu interpretacji obowiązującego rozporządznia o izbach rolniczych jak n. p. w kierunku ścisłego rozgraniczenia kompetencji władzy nadzorczej Izby Rolniczej a z drugiej, podziału pracy między Izbą a organizacjami rolniczemi. Prace te zostały częściowo opublikowane w czasopismach rolniczych.

Wobec tak różnorodnych i ważnych zajęć i małego personelu, niestety nie wszystkie zamierzone prace mogły być wykonane. Wspomnę tu dla przykładu o rozpoczętych przez Wydział pracach w dziedzinie monografji gospodarczych Pomorza dot. warunków produkcji roślinnej i zwierzęcej na Pomorzu.

X. WYDZIAŁ ADMINISTRACYJNY.

Zakres pracy Wydziału Administracyjnego w porównaniu do roku ubiegłego nie uległ zmianie. Wydział prowadzi Kancelarję, Registraturę, Kasę Buchalterję, Rachubę oraz Referat Personalny. Wydział jednem słowem skupia w sobie czynności tyczące się administracji biura Izby. Wydział szczególnie zwraca uwagę na to, by gospodarka finansowa Izby obracała się ściśle w granicach uchwalonego budżetu. W tym też kierunku osiągnięto już od dwóch lat pożądane rezultaty.

Podkreślić należy, że w roku sprawozdawczym Ministerstwo Rolnictwa, w uznaniu wyjątkowego położenia rolnictwa Pomorza, przyznało Izbie poważne subwencje, które w wysokim stopniu umożliwiły Izbie wykonanie prac, tyczących jej zakresu działania. Poza subwencjami związanemi z normalną działalnością poszczególnych fachowych Wydziałów Izby, Ministerstwo w roku sprawozdawczym przyznało Izbie subwencję 500.000 zł. na budowę mleczarni w Gdyni, która będzie miała nader wielkie znaczenie dla okolicznych rolników, następnie Ministerstwo finansowało przez Izbę, akcję zakładania spółdzielni zbytu drobiu i trzody chlewnej, oraz udzieliło dalszych znaczniejszych sum, na pomoc dla spółdzielni mleczarskich (50,000 zł.).

W roku sprawozdawczym na podstawie Rozporządzenia Pana Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22. III. 29 r. o Izbach Rolniczych, uzyskała Izba wraz z statutem nowe normy prawne określające jej obecny ustrój, oraz zakres należących doń ustawowych prac i kompetencyj na powierzonym jej terenie.

W lutym 1930 r. minęło dziesięciolecie pracy Pomorskiej Izby Rolniczej, Zarząd Izby na jednym z ostatnich posiedzeń podniósł tę doniosłą dla rolnictwa Pomorza datę,

składają na ręce prezesa życzenie dalszego pomyślnego rozwoju Izby dla dobra rolnictwa Pomorza, jak również dziękując prezesowi, który Izbę od zaczątków zorganizował i doprowadził do obecnego stanu, za jego dotychczasową pracę.

Izba w roku 1929 wzięła udział w Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu wystawiając w 7 pawilonach swe prace, obrazujące dorobek i stan rolnictwa Pomorza w ostatnim dziesięcioleciu.

Dla tych celi wydziały Izby opracowały szereg cennych i artystycznie wykonanych eksponatów, przy wybitnej pomocy finansowej Ministerstwa Rolnictwa. Eksponaty Izby na Wystawie przez efektowne i staranne zobrazowanie rolnictwa Pomorza, zyskały sobie powszechne uznanie.

Odnośne wykonania budżetu na okres 1928/29 to nadmienić wypada, że aczkolwiek budżet za wymieniony okres czasu zamknął się deficytem 13.832,35 zł., to jednakowoż deficyt ten powstał w pierwszym rzędzie z powodów od biura Izby niezależnych a mianowicie, przez niedopisanie opłat na rzecz Izby w tym okresie w wysokości powyżej 30.000 zł. Samo zaś wykonanie budżetu jest w zupełności zadawalające, jak poniżej.

BILANS

budżetu Pomorskiej Izby Rolniczej za rok 1928/29.

		Dochód		Wydatki	
I.	Produkcja Rolna	155 417,65	zł	137 802,55	zł
II.	Oświata Rolnicza	359 200,70	„	523 111,81	„
III.	Leśnictwo	39 493,85	„	52 692,72	„
IV.	Weterynarja	29 665,02	„	46 921,57	„
V.	Hodowla	79 116,28	„	173 443,89	„
VI.	Meljoracje Roln.	47 286,71	„	79 318,10	„
VII.	Rach. Rolnicza	60 838,22	„	62 910,31	„
VIII.	Stacja Doświadczalna	73 004,93	„	124 738,59	„
IX.	„Kłosy“	93 886,32	„	91 213,14	„
X.	Prawno-Ekon.	3 000,—	„	28 098,39	„
XI.	Adm. Izby	10 470,91	„	144 027,94	„
XII.	Stałe dochody i ciężary	573 418,16	„	74 350,49	„
		1 524 798,75	zł	1 538 631,10	zł
	Niedobór budżetu	13 832,35	„		
	Razem	1 538 631,10	zł	1 538 631,10	zł

Bilans za okres 1928/29 wykazuje kapitału Izby w wysokości 353.697,15 zł.

Stan finansowy Izby wykazuje w bilansie poważny kapitał, nie jest on jednak zbyt zadawalającym, o ile bowiem aktywa Izby przeważnie składają się z nieruchomości czy ruchomości potrzebnych Izbie do wykonania jej zadań, jak np. szkółki drzew w Łysomicach, superinwentarz w Dźwierznie, inwentarze biurowe i szkolne itp., to passywa noszą przeważnie charakter zobowiązań gotówkowych; stan ten powoduje stały głód gotowkowy biura Izby, który należałoby usunąć.

W tym kierunku Izba poczyniła starania w Ministerstwie Rolnictwa o uzyskanie jednorazowej subwencji, względnie niskoprocentowej pożyczki, o ile to zawiedzie, trzeba będzie koniecznie wynaleść inne środki na pokrycie części obecnych zobowiązań gotówkowych Izby.

Z powodu kryzysu jaki obecnie przeżywa kraj, upłynienie dochodów budżetowych Izby a temsamem utrzymanie normalnej gospodarki finansowej, natrafiało w ciągu okresu budżetowego nieraz na poważniejsze trudności. Zaległości z tytułu opłat na rzecz Izby wynoszą za rok sprawozdawczy powyżej 70.000 zł., dłużnicy nie wpłacili za fachowe czynności powyżej 110.000 zł. Stan ten powoduje zadłużenia się Izby na rachunku bieżącym w bankach, większość bowiem zobowiązań Izby wymaga bezpośredniego uregulowania jak np. pobory urzędników, koszta podróży itp.

W działalności poszczególnych agend wydziału zaznaczyć należy, że buchalterja Izby funkcjonuje nader sprawnie, co stale podnoszą protokóły rewizji ksiąg zaprzysiężonych rzeczoznawców. Rachuba po sporządzeniu nowych wyciągów katastralnych, usprawniła dalece ścisłą ewidencję podatników na rzecz Izby, prowadząc pozatem powierzone jej poprzednio prace w dotychczasowym zakresie Kancelarja oraz referat personalny w miarę wzrostu agend Izby w swym zakresie wykazują wybitny wzrost czynności.

Odnośnie czynności kasowych to obieg gotówkowy wynosił w okresie sprawozdawczym:

Saldo na 1/IV. 1929 r. 20 438,42.

		Przychód	Rozchód
	Kwiecień .	99 791,89	110 152,70
	Maj. . . .	191 857,49	162 943,63
	Czerwiec .	179 393,18	180 574,83
	Lipiec . .	208 471,23	230 817,23
	Sierpień . .	153 550,07	137 711,70
	Wrzesień .	100 115,44	117 821,63
	Październik	247 153.69	224 965,01
	Listopad. .	199 306,37	196 696,77
	Grudzień .	145 669,38	147 263,51
1930	Styczeń . .	315 163,01	337 136,90
	Luty . . .	131 619,47	132 271,18
	Marzec . .	257 094,—	236 917,21
		2 229 185,22	2 215 302,30

Saldo na 1/IV. 29 r.		20 438,42
Przychód		2 229 185,22
Rozchód		2 215 902,30
Saldo na 1/III. 30 r. . . .	1. IV.	34 321,34

W kancelarji obieg akt wykazuje:

Wpływy pism

za ubiegłe lata oraz za rok sprawozdawczy od 1 kwietnia 1929 do 31 marca 1930 r. wynosiły:

	1923/24	1924/25	1925/26	1926/27	1928/29	1929/30
Wydz. Administr. .	6437	5930	6038	6825	5726	6524
„ Wytwórcz. Róś.	1463	2595	3450	4474	4323	4514
„ Oświaty Roln. .	2306	1894	1981	2561	3180	3705
„ Leśnictwa . .	2461	1591	1450	1848	1790	1707
„ Weterynarji .	744	722	950	1137	763	837
„ Wytw. Zwierzęc.	4120	3694	3013	4965	4702	5413
„ Meljoracyjny .	399	884	1057	1537	1603	1799
„ Rach. Gosp. .	1016	1070	1755	2822	3553	4246
„ Stacja Dośw. .	1223	668	861	1187	1642	2032
„ Kłosy . . .	—	1273	1630	2946	3850	3541
„ Ekonomiczny .	—	—	—	—	6797	7645
„ Rybacki . . .	539	571	—	—	—	—
	20708	20892	22185	30300	37929	41963

Wysłano:

	1923/24	1924/25	1925/26	1926/27	1928/29	1929/30
Pocztówek	3453	2580	2788	3682	4332	4352
Listów zwyczajnych	11347	12246	13740	20625	19107	23225
„ poleconych .	208	406	439	694	828	1065
Druków	3251	2306	10445	6298	6511	13366
Zaliczek	376	1243	871	1075	370	896
Przekazów	1185	900	774	1015	1567	1357
Telegramów . . .	270	295	225	385	254	270
Listów dorecz. w/m. .	3167	2998	3114	4580	4674	4838
Paczek	356	759	1585	1685	1214	1327
	23613	23733	33972	40039	38857	50696

Jak więc z powyższego zestawienia wynika, wzrósł w porównaniu do lat ubiegłych obieg akt b. poważnie, który pośrednio stwierdza coraz bardziej intenzywną działalność wydziałów Izby.

Bibljoteka.

Bibljoteka zawiera podług stanu z dnia 1 kwietnia 1930 roku 2605 tomów. W porównaniu z rokiem ubiegłym ilość książek zwiększyła się o 411.

Za wydawnictwa łaskawie nadesłane bezpłatnie dla bibljoteki, składa Izba niniejszem ofiarodawcom serdeczne podziękowanie.

SPIS RZECZY.